

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Academia Militară a Forțelor Armate
„Alexandru cel Bun”

Revista Militară

Studii de securitate și apărare

Nr. 2 (20) / 2018

Chișinău, 2018

Revista Militară

Studii de securitate și apărare. Publicație științifică. Nr. 2 (20)/2018

Fondator: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Tipul de revistă: categoria C

Redactor-șef:

colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor habilitat în științe politice,
conferențiar universitar

Secretar responsabil:

locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în științe tehnice, conferențiar universitar

Colegiul de redacție:

maior **Marin Butuc**, doctor în filologie
Svetlana Cebotari, doctor în științe politice
colonel **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie
colonel (r) **Valeriu Cușnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Chen Hui, doctor habilitat în literatură (Republica Populară China)
Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferențiar universitar (Ucraina)
Victor Juc, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
colonel (r) **Constantin Moștofle**, doctor în științe militare (România)
Alexandru Roșca, academician
Gheorghe Rusnac, academician
Antonio Sandu, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar (România)
colonel (r) **Mircea Tănase**, doctor în științe militare (România)
Pantelimon Varzari, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
Ion Xenofontov, doctor în istorie
Liu Zaiqui, doctor habilitat în istorie (Republica Populară China)

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției: str. Haltei 23, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2023

Tel.: (+373 22) 54-51-60

ISSN 1857-405X

©Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Centrul de Studii Strategice
de Apărare și Securitate, 2018.

SUMAR SUMMARY

SECURITATE ȘI GEOPOLITICĂ SECURITY AND GEOPOLITICS

- 6** *Anatoli BUZEV, Svetlana CEBOTARI*
MIGRAȚIA ILEGALĂ – FACTOR DE AMENINȚARE A SECURITĂȚII
REPUBLICII MOLDOVA
*ILLEGAL MIGRATION – A FACTOR THREATENING THE SECURITY
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA*
- 18** *Anatoli BUZEV, Svetlana CEBOTARI*
STRATEGIILE REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND COMBATEREA
MIGRAȚIEI ILEGALE
*STRATEGIES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA CONCERNING
THE ILLEGAL MIGRATION COMBATING*
- 26** *Carolina BUDURINA-GOREACI*
FUNCTIILE GENERALE ȘI SPECIFICE ALE INSTITUȚIILOR
SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI
*GENERAL AND SPECIFIC FUNCTIONS OF THE MOLDOVAN
CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS*
- ### ȘTIINȚA MILITARĂ ȘI INTERDISCIPLINARITATEA MILITARY SCIENCE AND INTERDISCIPLINARY
- 41** *Aurelian LAVRIC*
REFORMA FORȚELOR ARMATE ALE REPUBLICII MOLDOVA
ÎN VEDEREA ASIGURĂRII REZILIENȚEI SISTEMULUI
NAȚIONAL DE APĂRARE
*REFORM OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
IN ORDER TO ASSURE THE RESILIENCE OF NATIONAL
DEFENSE SYSTEM*
- 48** *Sergiu CHETRARU, Svetlana CEBOTARI*
ROLUL ARMATEI NAȚIONALE ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII
SPAȚIULUI AERIAN
*THE ROLE OF THE NATIONAL ARMY IN THE AIR SPACE
SECURITY ENSURING*

**ISTORIE
HISTORY**

- 59** *Anatolie LEȘCU*
APROVIZIONAREA DE CĂTRE POPULAȚIA BASARABIEI
CU PROVIZIE ȘI FURAJE A ARMATEI RUSE,
STAȚIONATE ÎN BASARABIA (1812–1828)
*PROVISIONS AND FEED SUPPLY FROM POPULATION
OF BESSARABIA OF RUSSIAN ARMY BASED
IN BESSARABIA (1812–1828)*

- 65** *Nuredin IBRAM*
CREDO PENTRU TĂTARII DIN ROMÂNIA
CREDO FOR THE TATARS FROM ROMANIA

**LECȚII DE ISTORIE
HISTORY LESSONS**

- 69** *Ion Valer XENOFONTOV*
ISTORIA RECENTĂ A REPUBLICII MOLDOVA
THE RECENT HISTORY OF THE REPUBLIC OF MOLODVA

**PERSONALIA
PERSONALIA**

- 110** *Eugenia TOFAN*
COLONELUL (R.) CONSTANTIN MANOLACHE. CERCETĂTOR,
EDITOR ȘI ENCICLOPEDIST
*THE COLONEL (R.) CONSTANTIN MANOLACHE. RESEARCHER,
EDITOR AND ENCYCLOPEDIST*

- 120** *Anghelina NAGARĂ*
NICOLAE JURAVSCHI, DUBLU CAMPION SAU CAMPIONUL
INVINCIBIL
*NICOLAE JURAVSCHI, DOUBLE OLYMPIC CHAMPION,
OR INVINCIBLE CHAMPION*

- 126** *Ion Valer XENOFONTOV*
BASARABENI ÎN ARMATA ROMÂNĂ
BASARABENI IN THE ROMANIAN ARMY

**APARIȚII EDITORIALE. NOTE DE LECTURĂ
NEW BOOKS. NOTES FOR READING**

- 127** *Daniela HADÎRCA*
O NOUĂ DIRECȚIE DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ
ÎN DOMENIUL ISTORIEI MILITARE
*A NEW RESEARCH DIRECTION IN THE FIELD
OF MILITARY HISTORY*

- 129** *Iulia MALCOCI*
„... LA SPARGEREA LUMII”
”... AT THE WORLD BREAKING”

MIGRAȚIA ILEGALĂ – FACTOR DE AMENINȚARE A SECURITĂȚII REPUBLICII MOLDOVA

Anatoli BUZEV¹

Svetlana CEBOTARI²

ILLEGAL MIGRATION - A FACTOR THREATENING THE SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The migration waves provoke many challenges and risks regarding the states' security including that of the Republic of Moldova. Illegal migration has often resulted in the traffic of human beings, arms and drugs. An internal and external migration has recently become a specific phenomenon for the Republic of Moldova, bringing up the demographic, social, cultural and economic consequences. The migration process analyzed in the illegal light can be characterized through many factors, such as: illegal border crossing using the different ways and methods, illegal staying in the country, illegal working abroad...

This paper analyzes an illegal migration as the main threat to the Republic of Moldova's security. At the same time the authors point out the importance of main factors promoting the illegal migration.

Keywords: illegal migration, border, abroad, security, Republic of Moldova, Romania, Ukraine.

INTRODUCERE

Fluxurile migraționale repetate sunt cauza mai multor provocări și riscuri sociale. Printre acestea se evidențiază și migrația ilegală, de multe ori fiind însoțită de traficul cu ființe umane, armament, droguri. Migrația populației în ultimii 20 de ani, migrarea internă și, mai ales, externă, au devenit fenomene caracteristice pentru Republica Moldova, cu multiple consecințe demografice, sociale, culturale și economice [9].

Migrația externă ia multe forme, oportunitatea deținerii cetățeniilor multiple complică și mai mult fenomenul, iar sistemul de management al migrației este departe de a fi perfect. În anul 2014, stocul emigranților „autorizați” pe parcursul ultimilor 20 de ani era de 104 mii persoane

[9], acesta crescând, conform ultimelor estimări, la 109 mii persoane la sfârșitul anului 2016. Procesul de imigrare a prins contururi mai clare în ultimii zece ani, iar în 2013, pentru prima dată, numărul de imigranți autorizați a depășit numărul emigranților autorizați. În discursul său, în cadrul seminarului cu reprezentanții sindicatelor, O. Budza afirmă că „principala și cea mai dureroasă problemă în Republica Moldova – este migrația” [16]. Însă emigrarea autorizată este doar un segment foarte mic al fenomenului. Conform estimărilor oficiale ale Biroului Național de Statistică (BNS), circa 320 mii de oameni cu vârsta mai mare de 15 ani sunt la lucru sau în căutare de lucru peste hotare. Însă și aceste estimări par destul de conservative. Conform recensămintelor naționale derulate în principalele țări de destinație alese de

¹ Anatoli BUZEV, specialist principal al Direcției Supraveghere a Frontierei a DGCF al DPF.

² Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale. Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

emigranții moldoveni în anul 2011, circa 584 mii de originari din Republica Moldova locuiau permanent peste hotare, față de 357 mii în anul 2001 [5].

Evoluția emigrării este greu de anticipat, dar există riscul ca fluxul de emigranți pe termen scurt să treacă în cea a emigranților definitiv. Una din principalele incertitudini este legată de politicile migraționale promovate de țările din regiune și în special cea a Federației Ruse, una din principalele destinații a muncitorilor moldoveni angajați în migrația circulară. Dacă politica migrațională rusă va comuta spre modelul imigrației pe termen lung, este foarte mare riscul ca, până în anul 2030, Republica Moldova să mai piardă încă vreo 250-300 mii de cetățeni, cel puțin, doar din contul emigrației. Totodată, procesul de imigrare, cel mai probabil, va ajunge la cote de circa 4-5 mii de oameni anual către anul 2030. Astfel, persoanele de origine străină vor avea o prezență socială, culturală și economică mult mai vizibilă decât în prezent.

Fenomenul migrației în Republica Moldova, examinat prin prisma ilegalității, poate fi caracterizat prin mai mulți indicatori: trecerea ilegală a frontierei prin diferite metode și căi; aflarea ilegală în țară; munca ilegală peste hotare etc.

Combaterea migrației ilegale ține de domeniul unor activități comune, promovate împreună cu statele Europene, cu țările vecine, cu statele de origine și destinație pentru migranții în/din Republica Moldova. La realizarea obiectivelor propuse, Republica Moldova s-a aliniat politicilor Uniunii europene din domeniul respectiv și optează pentru partajarea corectă între state a responsabilităților pentru diminuarea migrației ilegale.

Cumularea numărului persoanelor implicate în migrația ilegală este practic imposibilă, astfel afirmându-se ca un fenomen existent.

Cadrul național de reglementare a migrației este departe de a fi perfect. Prin urmare, se manifestă negativ asupra caracterului relațiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu terțele state. Aflarea ilegală, practicarea crimei organizate, comportamentul antisocial, încălcarea regulilor și normelor de conduită influențează negativ imaginea Republicii Moldova ca un stat civilizat și democratic.

MIGRAȚIA ILEGALĂ – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII FRONTIEREI REPUBLICII MOLDOVA

Migrația persoanelor adesea aduce și beneficii în plan economic, social și demografic, însă totodată ridică și multe probleme de securitate. Astfel, migrația are impact direct asupra dimensiunii de securitate a unui stat.

În definirea securității naționale reieșind din cadrul conceptului securității naționale al Republicii Moldova, în conformitate cu Concepția securității naționale a Republicii Moldova, adoptată de Parlament la 22 mai 2008, „securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței popoului din Republica Moldova, a statului moldovenesc și este un obiectiv al țării. Obiectivele securității naționale sunt de a asigura și a apăra independența, suveranitatea, integritatea teritorială, ordinea constituțională, dezvoltarea democratică, securitatea internă și de a consolida statalitatea Republicii Moldova. Un loc aparte, în acest sens, revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele acesteia” [7].

Conform Strategiei securității naționale a Republicii Moldova adoptată de Parlament la 15 iulie 2011, „securitatea națională

este abordată multilateral, având un caracter multidimensional și interdependent, determinat atât de starea de lucruri din domeniul politic, militar și cel al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică și de altă natură. Interesele naționale vitale ale Republicii Moldova rezidă în asigurarea și în apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului, în consolidarea democrației, ceea ce permite dezvoltarea unui stat de drept și a unei economii de piață” [6].

Ca urmare, putem observa că asigurarea securității naționale are drept scop protejarea atributelor de bază ale unui stat. În lucrarea sa, Barry Buzan lansează întrebarea „Care sunt caracteristicile individuale definitorii ale statelor?” și practic oferă și un răspuns – „Trebuie să aibă teritoriu” [2, p. 76]. Reieșind din aceasta, devine esențială definirea noțiunii de teritoriu și teritoriul statului pentru a determina componentele, ce se află sub protecție. Astfel, teritoriul este o întindere de pământ delimitată prin granițele unui stat sau ale unei unități administrative și supusă suveranității statului respectiv [4], iar teritoriul statului este o parte a globului pământesc, ce se află sub suveranitatea unui anumit stat [14] în limitele frontierei. Definind aceste noțiuni, facem o deducție prin care stabilim elementul important al statului, și anume cel de limită [1], hotar [3, p. 1086], graniță [3, p. 1086] sau frontieră [17], în special este cazul de specificat frontieră de stat. Așa, după concepția populară, frontiera, granița, hotarul sau limita, reprezintă limita teritorială sau o linie ce încadrează solul național aflat în posesiunea și stăpânirea Statului [11].

Pornind de la premisa că Republica Moldova, în etapa actuală, are frontieră co-

mună cu Ucraina și România, apare necesitatea de a defini noțiunea de frontieră de stat prin prisma legislațiilor naționale ale statelor vecine.

Astfel, în conformitate cu Legea frontierei de stat a Ucrainei nr. 1777-XII din 04.11.1991, frontiera de stat a Ucrainei este linia și suprafața verticală ce trece pe această linie, și definește limitele teritoriului Ucrainei, adică cea a uscatului, a apelor, a subsolului și a spațiului aerian [14].

Conform Ordonanței de urgență a Guvernului privind frontiera de stat a României nr. 105 din 27.06.2001, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 352 din 30.06.2001, prin *frontiera de stat a României* se subînțelege delimitarea teritoriului statului român de teritoriul fiecăruia dintre statele vecine și marea teritorială a României de zona contiguă. În plan vertical, frontiera de stat delimitează spațiul aerian și subsolul statului român de spațiul aerian și subsolul fiecăruia dintre statele vecine [10]. De asemenea, ea mai este definită drept acea linie reală sau imaginară care trece, în linie dreaptă, de la un semn de frontieră la altul ori, acolo unde frontiera nu este marcată în teren cu semne specifice, de la un punct de coordonate la altul. În cadrul ei, statul își exercită suveranitatea sa deplină și exclusivă, iar națiunea – dreptul său la autodeterminare [10].

Analizând prevederile art. 2 al Legii cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova nr. 215 din 04.11.2011, publicată în Monitorul Oficial nr. 76-80 din 20.04.2012, frontiera de stat a Republicii Moldova reprezintă linia naturală sau convențională care marchează limitele externe ale teritoriului asupra căruia Republica Moldova își exercită suveranitatea exclusivă pe uscat, pe sectoarele acvatice, subterane, aeriene și care trece, în linie dreaptă, de la un semn de frontieră la altul ori, acolo unde frontiera de stat nu este marcată în teren

cu semne de frontieră, de la un punct de coordonate la altul. Pe fluvii și pe celelalte ape curgătoare, frontiera de stat este cea stabilită prin tratatele încheiate de Republica Moldova cu statele vecine, respectându-se principiul dreptului internațional, conform căruia frontiera de stat trece pe mijlocul șenalului navigabil principal, iar pe apele curgătoare nenavigabile, pe la mijlocul pânzei de apă [8].

În contextul definirii termenului de frontieră de stat, apare necesitatea de a scoate în relevanță și noțiunea de securitate a frontalierei. Astfel, conform Legii cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova din 2011, *securitatea frontalierei* reprezintă nivelul de protecție a intereselor individului, societății și statului în zona de frontieră a Republicii Moldova [8]. Totodată, este o stare a frontierei, protejate de oricare pericol sau care nu este expusă pericolelor. Referitor la această stare a frontierei se face referință și la termenul *inviolabil* (care nu poate fi violat, încălcat, atins; care se află în mod legal la adăpost de orice urmărire, de orice atingere, de orice încălcare sau orice pedepsire) [3, p.1086], prezentat ca unul din principiile organizării controlului frontierei, este „*inviolabilitatea* frontierei de stat” [8]. În lucrarea sa, generalul G. Titov afirmă că „fiecare grănicer este responsabil pentru inviolabilitatea porților statului, pentru fericirea și liniștea pământului natal” [15].

Managementul integrat al frontierei de stat este unul dintre instrumentele-cheie în menținerea (protejarea) stării de securitate națională, fiind îndreptat împotriva migrației ilegale și a infracțiunilor conexe, altor infracțiuni transfrontaliere [6].

În contextul internațional, Republica Moldova este inclusă pe ruta est-europeană a migrației ilegale spre Uniunea Europeană [18]. Detecțiile de migranți ilegali, înregistrate la frontierele de pe ruta est-europeană

sunt mult mai mici decât pe orice altă cale de migrație în UE. Comparativ cu alte state de pe această rută, teritoriul Republicii Moldova este mai puțin folosit de migranți, deoarece aceștia întâlnesc mai multe impedimente și suportă mai multe cheltuieli în vederea atingerii scopului final. Deocamdată nu se poate vorbi de o rută de migrație care tranzitează Republica Moldova, ci doar de cazuri izolate în care țara noastră servește uneori ca un traseu alternativ de tranzit spre UE.

Creșterea frustrării printre migranți, generată de lungă perioadă de timp în care au fost opriți și/sau costurile mai mari de tranzit, apărute prin schimbarea modalităților de operare utilizate de călăuze, face probabilă încercarea migranților de a căuta rute alternative pentru migrarea ilegală. După modul de manifestare a fenomenului de migrație, pentru Republica Moldova, este caracteristică trecerea ilegală în grupuri mici a frontierelor statelor aflate pe ruta de deplasare.

În ceea ce privește reglementarea juridică a infracțiunii în Republica Moldova (migrația ilegală și alte infracțiuni conexe), obiectul juridic special este constituit din totalitatea relațiilor sociale cu privire la reglementarea intrării, șederii, tranzitării legale a teritoriului statului, inviolabilitatea frontierei de stat a Republicii Moldova, cât și ordinea stabilită de trecere a frontierei de stat. Examinarea infracțiunii se realizează prin combinarea prevederilor legale din art. 190, 361, 362, 362 din Codul Penal al Republicii Moldova. Deși Republica Moldova nu figurează în lista de preferințe a persoanelor afectate (teritoriul național este sporadic utilizat ca țară de tranzit), riscurile de bază pentru Republicii Moldova recurg din capacitățile reduse de gestionare a eventualelor afluxuri masive de migranți. Probabilitatea unor astfel de perspective pentru Republica Moldova prognozează

odată cu creșterea numărului de state în UE care adoptă politici de limitare a accederii străinilor pe teritoriul său (respingerea cotelor obligatorii de refugiați propuse de Comisia Europeană (Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria), ridicarea barierelor/gardurilor la frontieră (Ungaria, Slovenia), controalele suplimentare pe comunicațiile și rutele de tranzit al migranților ilegali.

Detecțiile de migranți ilegali înregistrați la frontierele de pe ruta est-europeană sunt mult mai mici decât pe orice altă cale de migrație în UE. Republica Moldova este o țară de origine a migranților sau de tranzit pentru migranți. În cadrul analizei desfășurate, migrația ilegală se examinează sub două aspecte:

a) migrația ilegală a cetățenilor străini care utilizează Republica Moldova ca țară

de tranzit pentru a ajunge în țările Uniunii Europene;

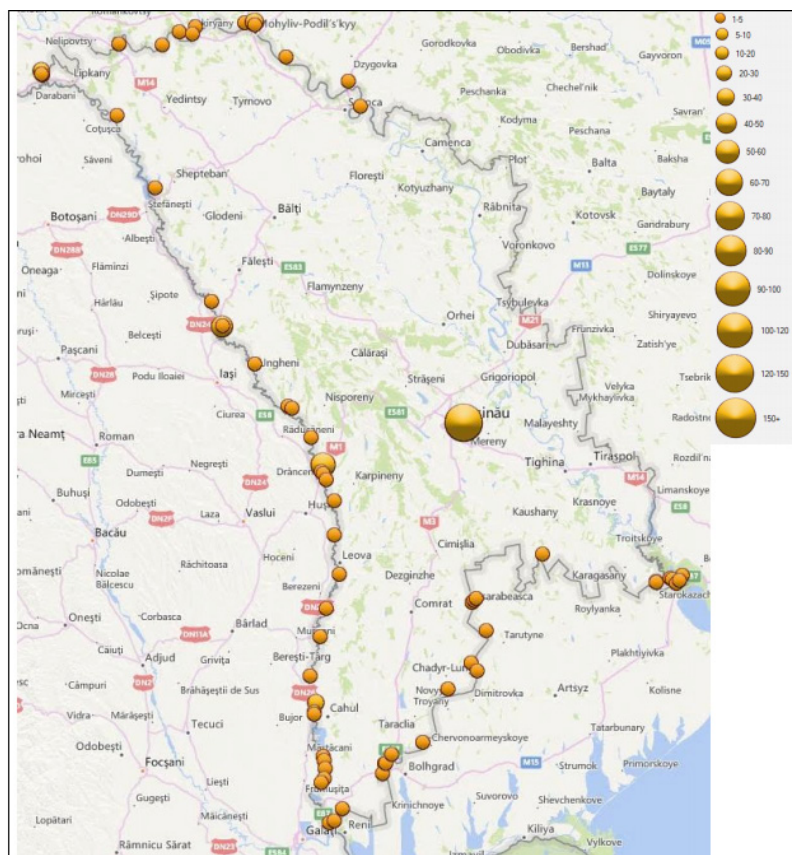
b) migrația cetățenilor Republicii Moldova care nu întrunesc condițiile legale de călătorie.

Formele prin care se manifestă acest fenomen la frontieră sunt:

a) trecerea ilegală a frontierei pe sectorul „verde” de frontieră;

b) trecerea frontierei prin punctele de trecere a frontierei, în baza actelor false/falsificate, străine.

Din punct de vedere al analizei ca fenomen, situația migrației ilegale la frontiera Republicii Moldova în ultimii ani este stabilă (Tabelul nr. 1.1) [19], cu unele dinamici în anii 2016 și 2017 (Figura nr. 1.2) [19].

Tabelul nr. 1.1. Tabloul situațional al migrației ilegale la frontiera Republicii Moldova

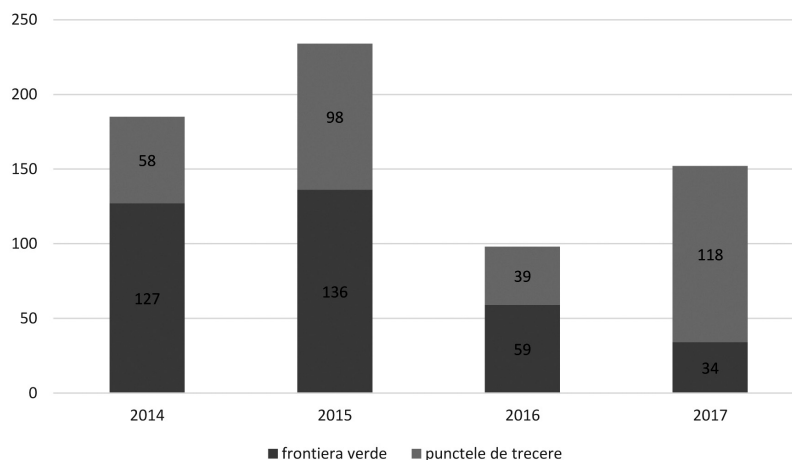

Figura nr. 1.2

Creșterea din anul 2017 a numărului de migranți depistați la frontiera Republicii Moldova se datorează creșterii semnificative a numărului de moldoveni depistați cu ilegalități la traversarea frontierei cu scop de migrare în UE. În anul 2017, autoritățile de frontieră au fost depistat 118 moldo-

veni, indicele fiind în creștere de două ori comparativ cu 39 moldoveni depistați în 2016. În special a crescut numărul de persoane care la traversarea frontierei de stat dețineau acte false, de la 21 persoane în 2016 la 38 persoane în 2017 (Figura nr. 1.3) [19].

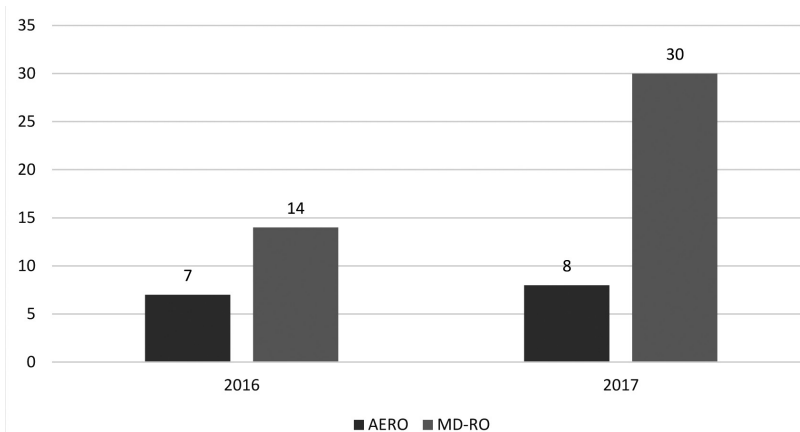

Figura nr. 1.3

Prin liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova în UE se explică scăderea fenomenului migrației ilegale a moldovenilor. Pașaportul biometric al Republicii Moldova permite deținătorilor doar călătorii de scurtă durată în spațiul

UE. Pe de altă parte, deținerea cetățeniei române de către migranții moldoveni le oferă posibilitatea de a circula liber și a rămâne pe teritoriul unui stat membru al UE pe o perioadă nelimitată. Astfel, unii moldoveni, din diverse motive, fac uz de carte de

identitate românească falsă, pentru a beneficia de dreptul de ședere și muncă pe teritoriul UE. În acest caz, la traversarea frontierei, cetățenii Republicii Moldova folosesc două acte de identitate, pașaportul Republicii Moldova valabil la ieșire/intrare în UE și acte românești false, ascunse, pentru a fi utilizate pe teritoriul UE. De asemenea, au fost depistate și cazuri de curierat de acte de identitate românești prin intermediul șoferilor de rute spre UE.

Principalul factor de stimulare a migrației moldovenilor este de natură economică: sărăcia, lipsa locurilor de muncă adecvate și salariile mici, în timp ce nivelul ridicat de trai în străinătate acționează ca un factor atractiv.

Analizând fenomenul migrației ilegale, apare necesitatea de a supune atenției și aspectul încălcării frontierei de stat de către *cetățenii străini*, al căror număr în ultimul timp, este în scădere. În ultimii ani, fluxul de migranți ilegali pe teritoriul Republicii Moldova a fost reprezentat de către cetățeni proveniți din statele afectate de conflicte. Pe parcursul anului 2017, cetățenii afgani și sirieni nu au fost înregistrați în fluxul de migranți la frontiera Republicii Moldova, chiar dacă aceștia erau în top în perioada anilor 2014–2016.

În anul 2017, pe segmentul de frontieră „verde” fenomenul migrației ilegale a înregistrat o scădere de 40% (Figura nr. 1.4) [19] comparativ cu anul 2016 (Figura nr. 1.5) [19].

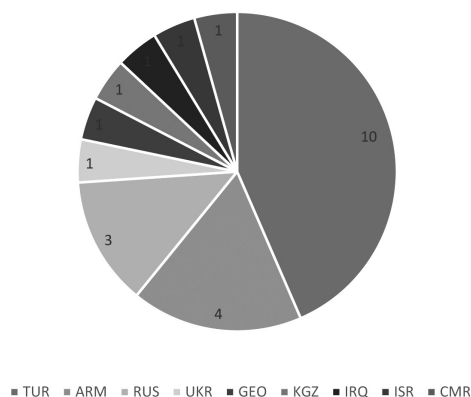

Figura nr. 1.4

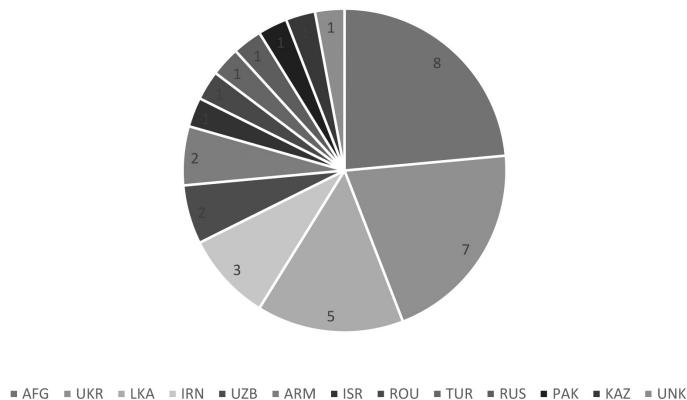

Figura nr. 1.5

În anul 2017, cetățenii turci au fost în topul cetățenilor străini care au încercat să intre/iasă din Republica Moldova ilegal pe segmentul de frontieră „verde” sau prin punctele de trecere în baza actelor false/falsificate. Efectul direct al diminuării presiunii migraționiste de la frontiera cu Turcia a fost stoparea graduală a migrației ilegale pe ruta Balcanilor de Vest, unde numărul migranților ilegali detectați s-a diminuat considerabil față de 2016. Conform analizei după cetățenia migranților depistați la frontierele UE, rezultă că, în etapa actuală, nici o rută de migrație nu și-a schimbat traseul. Cetățenii sirieni, irakieni și afghani, deși în număr considerabil mai mic comparativ cu anul 2016, preferă în continuare ruta est-mediteraneeană.

Examinând modul de operare la „frontiera verde” a Republicii Moldova cu România, migranții sunt călăuziți până în apropierea frontierei. În majoritatea cazurilor, pe râul Prut, au fost utilizate mijloace plutitoare gonflabile. Trecerea peste râul Prut se realizează cu complicitatea unor facilitatori atât de pe teritoriul Republicii Moldova, cât și de pe teritoriul României. Odată sosiți în Republicii Moldova, unii din ei solicită recunoașterea statutului de refugiat cu scopul de a-și reglementa șederea pe teritoriul Republicii Moldova (în vederea identificării unei soluții pentru a-și continua călătoria spre UE), alții, care își au deja stabilit traseul, traversează ilegal frontiera pe sectorul „verde” moldo-român.

Prin punctele de trecere, per ansamblu, nu s-au remarcat moduri de operare deosebite în ultima perioadă de timp. Metodele și procedeele folosite pentru intrarea sau ieșirea pe/de pe teritoriul Republicii Moldova a migranților ilegali, fie în scopul tranzitării, fie în scopul rămânării pe teritoriul Republicii Moldova sunt diverse:

a) obținerea vizei de scurtă ședere în scop turistic, urmată de rămânerea ilegală în țară;

b) utilizarea pașapoartelor sau vizelor falsificate sau contrafăcute;

c) ascunderea în diferite mijloace de transport (auto, feroviar, naval), atât pentru intrarea cât și pentru ieșirea din țară, chiar dacă nu s-au înregistrat cazuri în perioada de referință, continuă să fie o practică utilizată în procesul migrației ilegale.

Deoarece organizarea migrației ilegale este un proces complex, în funcție de etape, organizatorii migrației ilegale combină mai multe metode:

a) obținerea vizei de tranzit și de intrare, colective, în scop turistic, urmată de rămânerea ilegală în țară;

b) folosirea de pașapoarte sau vize falsificate sau contrafăcute;

c) obținerea vizei de ședere, motivate de prestarea unor activități comerciale sau solicitarea de azil;

d) folosirea a două acte de identitate, un pașaport valabil la intrare și altul pentru ieșire;

e) trecerea frauduloasă peste „frontiera verde”;

f) asigurarea transportului și a cazării unor cetățeni străini, sub pretextul participării la competiții sportive;

g) sub masca unor confesiuni religioase, invitarea și asigurarea transportului, cu achitarea tuturor taxelor, pentru migranți.

Intrarea migranților cu vize sau acte false de călătorie este caracteristică pentru cetățenii Siriei, Libanului, Afghanistanului etc., ai căror conaționali deja sunt „legalizați” în Republica Moldova. De regulă, migranții care utilizează actele false trec ilegal frontiera de stat sau obțin vize în mod fraudulos, utilizează teritoriul Republicii Moldova ca țară de tranzit pentru a putea ajunge în una din țările UE. Intrarea în baza vizelor are loc, de obicei, prin Aeroportul Internațional Chișinău. Odată fiind depistați, aceștia prezintă un pericol permanent pentru siguranța frontierei de stat,

deoarece vor urmări cu orice preț realizarea scopului propus de a ajunge prin orice metode în spațiul UE, concomitent formulând cereri abuzive pentru acordarea unei forme de protecție pe teritoriul Republicii Moldova.

Migranții, aflându-se pe teritoriul țării, caută posibilități să-și continue călătoria spre România. Fiind călăuziți de către cetățeni ai Republicii Moldova, inițial ajung la frontieră cu un mijloc de transport de ocazie din Chișinău, după care traversează ilegal frontiera peste râul Prut. Principalul mod de traversare a frontierei „verzi” rămâne a fi traversarea râului Prut înotând, ori utilizând mijloace plutitoare. Drept țări cu risc migrațional sporit, au fost stabilite: Afghanistan, Bangladesh, Camerun, Congo, Etiopia, India, Iordania, Irak, Iran, Libia, Nigeria, Pakistan, Siria, Somalia, Sri Lanka, Sudan, Turcia.

Beneficiarii filierei de migrație ilegală originari din Orientul Mijlociu, Asia de Sud-Est și Africa folosesc itinerarul rutei est-europene pe un traseu: statele de risc migrațional → Federația Rusă → Ucraina → Republica Moldova → România → țara de destinație. Situația în care se află majoritatea persoanelor predispuse spre a migra reprezintă de fapt vulnerabilitatea statului/regiunii în care locuiește.

Astfel, analizând migrația ilegală, distingem un șir de factori generatori specifici teritoriului dintre Prut și Nistru:

Factorul politic, care include următoarele caracteristici: pentru cetățenii străini, situațiile tensionate și instabilitatea politică în țările de origine (îndeosebi în regiuni de conflict) obligă migranții de a se refugia în zone cu un grad mai înalt de siguranță, utilizând Republica Moldova ca țară de tranzit; în ceea ce privește migrația ilegală a cetățenilor Republicii Moldova, un rol important îl are restricționarea politicii migraționale din Federația Rusă și insta-

bilitatea politică în țară; vulnerabilitatea frontierei de stat din raioanele de est ale Republicii Moldova (regiunea transnistreană), care stimulează traversarea ilegală a graniței de către eventuale grupuri de migranți ilegali. Segmentul transnistrean devine atractiv pentru grupurile de migranți ilegali care urmăresc scopul folosirii acestui teritoriu pentru pătrunderea în spațiul UE.

Factorul economic: situația financiar-economică critică, salariile reduse, inflația; prezența factorului de corupție în rândul angajaților instituțiilor de stat.

Factorul social: se află în interdependență cu factorul economic și se rezumă la situația tensionată din societate, în legătură cu lipsa de perspectivă și confort al cetățenilor; rata mare a șomajului implică populația băștinașă în activități de călăuză pentru migranții ilegali; asigurarea socială și financiară insuficientă a angajaților organelor de drept creează vulnerabilitatea de corupere, compromițând procesul de contracarare a migrației ilegale și a criminalității transfrontaliere din interiorul oricărui sistem; implicarea directă a reprezentanților diasporelor străine în Republica Moldova (care sunt stabiliți legal în Republica Moldova) în activități de organizare a migrației ilegale; migrația ilegală se realizează sub controlul organizațiilor criminale transfrontaliere.

Factorul tehnologic: mediul virtual și tehnologiile avansate oferă posibilitatea persoanelor implicate cât și grupărilor de crimă organizată de a se documenta în vederea dezvoltării modurilor de operare. Informația în mediul virtual privind căile de acces către frontieră, rutele ce pot fi utilizate, identificarea adreselor concrete, identificarea obstacolelor naturale și artificiale, care pot facilita sau împiedica traversarea frontierei de stat etc.

Factorul de mediu: amplasarea geografică a Republicii Moldova la hotarul dintre

„Vest” și „Est”, în calitate de stat limitrof al UE, prezența unei porțiuni de frontieră necontrolate complet de către autoritățile constituționale, prezența în apropierea Republicii Moldova a zonelor tensionate de conflicte armate; alți factori, care amplifică vulnerabilitatea în fața fenomenului, sunt sectoarele de frontieră acoperite de fâșii forestiere sau vegetație densă, ce pot fi utilizate ca mijloace de camuflare a persoanelor până la momentul prielnic de trecere a frontierei.

Factorul legislativ: permisibilitatea legislației pentru orice cetățean străin (chiar și pentru străinii din țările cu risc migrațional sporit) de a aplica o cerere electronică de eliberare a vizei pentru Republica Moldova fără invitație, în cazul posesiei unui permis de ședere sau a unei vize valabile (cu excepția „Vizei de tranzit”), eliberate de un stat membru al UE sau un stat parte la Acordul Schengen. Autenticitatea vizei eliberate de un stat membru al UE sau un stat parte la Acordul Schengen nu poate fi verificată; diferențele, în materie de legislație, a țărilor sursă, de tranzit sau țintă, care îngreunează lupta autorităților împotriva migrației ilegale; un alt factor este posibilitatea migranților, care au trecut frontiera în mod ilegal, de a solicita azil cu scopul de a-și reglementa șederea în Republica Moldova, până la identificarea unui mod sigur de a-și continua călătoria către țările din vestul Europei; fenomenul de legalizare în țară a străinilor în baza căsătoriilor fictive (lipsa unui mecanism de constatare a caracterului fictiv al căsătoriei, racordat la prioritățile de combatere a migrației ilegale).

Factorul organizațional: schimbul de informații insuficient între Poliția de Frontieră și alte organe de cooperare (inclusiv oficiile consulare în cadrul procesului de eliberare a vizelor); insuficiența de forțe și mijloace folosite la controlul frontierei de

stat; acumularea incompletă a informației, procesarea și analiza în parte a acestora de către fiecare instituție implicată; acoperirea operativă insuficientă a liniei de activitate, lipsa unui schimb de informații adecvat amenințărilor; desfășurarea măsurilor operative necoordonate.

Impactul migrației ilegale asupra Republicii Moldova poate fi caracterizat din punct de vedere al aspectelor demografice, sociale, economice și politice din țară. În afară de faptul că migrația ilegală este deseori conectată cu alte activități ale crimei organizate (trafic de droguri, arme, terorism), acest fenomen poate amenința stabilitatea socio-economică a statului și chiar securitatea acestuia, prin: tulburarea echilibrului etnic și/sau cultural; incapacitatea mecanismelor de protecție socială sau de sănătate publică; depășirea capacității de absorbție a pieței legale a muncii și, implicit, prin bulversarea raportului de forțe dintre structurile de control al legalității și ordinii publice și partea de populație orientată spre activități infracționale.

Pe de altă parte, migrația cetățenilor Republicii Moldova, în special a forței de muncă, este considerată ca un impediment în dezvoltarea ulterioară a țării. Numărul mare de migranți care, abuzând de anumite lacune legislative, se angajează în sectorul economiei tenebre, formează deseori rețele criminale care au ca obiect furtul, prostituția și cerșetoria. Profitând de situația vulnerabilă a migranților, grupările criminale organizate îi pot implica cu ușurință în celelalte forme de trafic (arme și muniții, droguri, autoturisme de lux etc.), fapt pentru care putem spune că migrația ilegală implică inevitabil și un „import de criminalitate”.

Reieșind din originea migranților, unii dintre ei pot fi simpatizanți sau chiar membri ai unor organizații extremist-teroriste, ori adepți ai mișcărilor fundamentalist-

islamice. Făcând o generalizare la cele menționate mai sus, nu în ultimul rând, procesul de înregistrare a trecerilor la frontierele externe ar trebui să ia în considerare mai atent riscurile legate de securitatea internă.

Un alt aspect ce trebuie luat în considerație este suportarea unor cheltuieli majore pentru bugetul Republicii Moldova, atât în legătură cu returnarea migranților ilegali în țările de origine, cât și pentru cazarea, întreținerea și asistența solicitanților de azil. Prin urmare, migrația ilegală este un fenomen cu multe dimensiuni și cu consecințe pentru întreaga societate, care se caracterizează printr-un impact negativ asupra mai multor domenii, cum ar fi:

- a) securitatea frontierei de stat;
- b) securitatea socială și societală;
- c) interesele economice ale statului;
- d) amenințarea la viața și sănătatea migranților ilegali;

e) creșterea nivelului corupției în rândul funcționarilor publici;

f) dezvoltarea și diversificarea crimei organizate;

g) imaginea știrbită în plan internațional a Republicii Moldova [9].

În Republica Moldova fenomenul migrației ilegale apare latent la sfârșitul anilor '90 ai secolului trecut, iar „evoluția” spectaculoasă o cunoaște la răscrucea dintre milenii, când migrația ilegală este provocată de criza economică și recesiunea în producție, inflație, creșterea numărului de șomeri, reducerea cheltuielilor în sfera socială care au un impact dezastruos asupra dezvoltării migrației în Republica Moldova. În acest context, migrația ilegală devine un fenomen obișnuit și tolerat, considerat uneori drept unica soluție la redresarea situației economice din țară și reducerea sărăciei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Bădescu I., Dungaciu D. Sociologia și geopolitica frontierei. Editura Floarea Albastră, București, 1995, p. 357.
2. Buzan B. Popoare, statele și teama. Editura: Cartier, Chișinău, 2000, 386 p.
3. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Academia Română. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, București: Ed.II „Univers enciclopedic”, 1998, 1194 p.
4. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Editura Academiei. București. 1975, p. 382.
5. Gagauz O., Stratan A., Buciuceanu-Vrabie M. „Analiza situației populației în Republica Moldova”; UNFPA, Fondul ONU pentru Populație, Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Chișinău, 2016, 176 p., https://ince.md/uploads/files/1480579171_analiza-situatiei-populatiei-in-republica-moldova.pdf
6. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova nr. 153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial, nr. 170–175, art. nr. 499 din 14.10.2011.
7. Lege pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova nr. 112 din 22.05.2008 În: Monitorul Oficial, nr. 97–98, art. nr. 357 din 03.06.2008.
8. Legea cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova nr. 215 din 04.11.2011. În: Monitorul Oficial, nr. 76–80, art. nr. 243 din 20.04.2012, art. 2.
9. Notă de concept privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030” https://mecc.gov.md/sites/default/files/nota_de_concept_viziunea_snd_2030.pdf
10. Ordonanța de urgență a Guvernului privind frontiera de stat a României nr. 105 din 27.06.2001. În: Monitorul Oficial al României, nr. 352 din 30.06.2001, <https://lege5.ro/Gratuit/gmzdanbz/ordonanta-de-urgenta-nr-105-2001-privind-frontiera-de-stat-a-romaniei>
11. „Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2009-2014, Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Organizația Internațională pentru Migrație, <https://iom.md/sites/de->

fault/files/publications/docs/Profilul%20Migra%C8%9Bional%20Extins%20al%20Republicii%20Moldova%202009-2014.pdf

12. Seișanu R. Istoria frontierelor. București, 1940, Tiparul „Cartea Românească”, p. 82.

13. Закон Союза Советских Социалистических Республик «О государственной границе СССР»: Политико-правовой комментарий/Н. М. Атасян, Н. И. Афанасьев, Г. П. Ашин и др. М.: Воениздат, 1986. 151 с.

14. Закон Украины О государственной границе Украины № 1777-XII от 04.11.1991 г.http://kodeksy.com.ua/ka/o_gosudarstvennoj_granitse_ukrainy.htm

15. Титов Г. Г., Судьба моя – границы. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1988. 156 р.

16. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/budza-my-bedny-glavnaia-i-samaia-bolezennia-ia-nasha-problema--migratsiia>, accesat la 20.11.2018

17. <http://www.euroavocatura.ro/dictionar/2061/Frontiera>.

18. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/eastern-borders-route/>

19. <http://border.gov.md/index.php/ro/activitatea-operationala>

STRATEGIILE REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND COMBATAREA MIGRAȚIEI ILEGALE

Anatoli BUZEV¹

Svetlana CEBOTARI²

STRATEGIES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA CONCERNING THE ILLEGAL MIGRATION COMBATING

The immediate proximity of the Republic of Moldova to the European Union made it necessary to establish the relevant migration policies, in line with the EU's ones, as well as to join the efforts for their implementation. Being one of the states participating in the European Neighbourhood Policy (ENP), that opens the new perspectives to develop the closer relations with the EU, Moldova is making the substantial efforts to stop the migratory fluctuations.

This article aims to research the main actions taken by the Republic of Moldova to address the problem of illegal migration. An important role in this problem solving refers to signing the Individual Action Plan Republic of Moldova - European Union where the program, strategic objectives and priorities of the relations between the EU and the Republic of Moldova for the period 2005-2007 were outlined. This document contributes to the migration-related problems solving, as well as the mechanisms establishing to stop the illegal migration, human beings trafficking. It also provides assistance to the refugees and people seeking refuge. An important step towards stopping an illegal migration was the launch of the European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM). Not less important is the Visa Liberalization Action Plan.

Keywords: strategy, Republic of Moldova, Visa Liberalization Action Plan, EUBAM, EU.

Vecinătatea nemijlocită a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană a necesitat introducerea politicilor migraționiste corespunzătoare, corelate cu politicile UE și unificarea efortului în vederea implementării lor. În politica de reglementare a migrației se evidențiază o anumită evoluție, condiționată de reformularea scopurilor politicii migraționiste a Republicii Moldova.

În prima etapă (1990-1994), migrația era examinată sub aspectul securității statului, protecției populației băștinașe, în contextul migrației masive din spațiul sovietic și postsovietic.

Etapa a doua (1994-1999) se caracterizează prin integrarea Republicii Moldova în procesele migraționale internaționale, în primul rând, europene. Migrația populației și integrarea autorităților statale într-un spațiu migrațional unic se prezintă ca două procese independente, practic, lipsite de interacțiune. Populația Republicii Moldova s-a inclus în procesele migraționale fără susținerea și ajutorul din partea instituțiilor de stat. Ulterior, prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova au fost realizate apeluri în adresa statelor și instituțiilor internaționale, cu propunerea de a încheia

¹ Anatoli BUZEV, specialist principal al Direcției Supraveghere a Frontierei a DGCF al DPF.

² Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale. Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

acorduri bilaterale cu privire la reglementarea migrației cetățenilor RM în aceste state. Însă aceste demersuri au suferit eșec.

Etapa a treia (din 2000-prezent), conceptul politicii migraționiste nu este schimbat, se modifică însă scopul. Statul se străduiește să apere interesele cetățenilor săi care se află peste hotarele țării.

În ultima perioadă, se observă modificarea conceptului, migrația fiind interpretată sub aspectul politicilor de dezvoltare. Din 2006, s-a inițiat formularea unor abordări conceptuale în legătură cu reglementarea migrării, desfășurarea unei reforme instituționale, o cooperare mai strânsă cu Uniunea Europeană, axată pe contracararea migrației ilegale și a traficului ilegal de migranți.

Republica Moldova, ca rezultat al aderării României la UE în 2007, a devenit vecin direct cu această organizație internațională, și, alături de alte state ex-republici unionale – Ucraina, Belarus, Georgia, Azerbaidjan și Armenia, este unul dintre statele participante la *Politica Europeană de Vecinătate (PEV)*, care deschide noi perspective pentru dezvoltarea unor relații mai strânse cu UE și pentru apropierea Moldovei de cadrul politic și economic european.

Realizarea nemijlocită a PEV în Republica Moldova poate fi structurată în trei etape principale: I – negocierea planului de acțiuni; II – lansarea planului de acțiuni pe plan european și național; III – implementarea planului de acțiuni.

Inițial se stabilește un cadru de reforme, ulterior UE încheie cu statele vecine planuri de acțiuni individuale în cadrul PEV, documente de politici elaborate în comun de către ambele părți și care reglementează angajamentul acestora de a respecta valorile comune și normele internaționale și a realiza o serie de reforme.

În februarie 2005, Republica Moldova a semnat *Planul Individual de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană*, în care a

fost stabilit programul, obiectivele strategice și prioritățile relațiilor dintre UE și Republicii Moldova pentru perioada 2005–2007, în care un rol important îl aveau problemele cu referire la migrație, la mecanismele de stopare a migrației ilegale, a traficului de ființe umane, oferirea de asistență refugiaților și persoanelor în căutare de refugiu.

Un pas important în vederea stopării migrației ilegale a fost lansarea la 30 noiembrie 2005, la solicitarea comună a președinților Republicii Moldova și Ucrainei, a Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM). În calitate de organ consultativ, tehnic, fără împuterniciri executive, finanțată în întregime de UE, Misiunea EUBAM tinde să aducă o contribuție durabilă la dezvoltarea procedurilor de gestionare a frontierei, care să corespundă standardelor UE și să servească necesităților legitime ale cetățenilor moldoveni și ucraineni, călătorilor și comerțului, fapt care, la rândul său, va spori securitatea regională și va susține dezvoltarea economică [5].

Misiunea oferă instruiți la locul de muncă, asistență tehnică și recomandări instituțiilor de frontieră ale Republicii Moldova și Ucrainei, consolidând capacitatea lor de a efectua un control eficient al frontierei comune. Misiunea cooperează și cu alte agenții de aplicare a legii. Prin intermediul activității sale, Misiunea contribuie la consolidarea securității frontierelor și cooperării transfrontaliere, creșterea gradului de transparență la frontiera moldo-ucraineană [5].

În ansamblu, Republica Moldova a salutat pozitiv rezultatele Misiunii EUBAM, manifestate prin fortificarea încrederii la frontieră, reducerea migrației ilegale, traficului de droguri, numărului automobilelor furate etc. Misiunea a încurajat, asistat și monitorizat opt Operațiuni Comune de Control la Frontieră, în care au fost implicate așa agenții ale UE ca FRONTEX,

EUROPOL și OLAF [5]. Aceste operațiuni au rezultat în depistarea numeroaselor activități de contrabandă, migrație ilegală și fraude vamale. Misiunea EUBAM oferă consultanță partenerilor săi în investigarea unor cazuri criminale complexe ce țin de criminalitatea transfrontalieră și necesită cooperarea cu autoritățile internaționale de aplicare a legii.

Un alt eveniment remarcabil pentru Republica Moldova îl constituie aderarea acesteia în 2009 la Parteneriatul Estic (PE). În decembrie 2008, Comisia Europeană a prezentat o propunere pentru crearea Parteneriatului Estic (PE), o dimensiune specifică estică a PEV pentru menținerea relațiilor cu Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Principiul de bază al noii inițiative este de a oferi o asistență maximă posibilă, ținând cont de realitățile politice și economice și ale reformelor de stat ale fiecărui partener în cauză. În luna mai 2009, la Praga, a fost lansat Parteneriatul Estic cu scopul ambițios de a pune în aplicare o asociere politică și integrare economică între UE și partenerii săi răsariteni. Acest lucru ar presupune noi documente de politici comune, inclusiv crearea zonelor profunde și cuprinzătoare de liber schimb și integrarea progresivă în economia UE. Aceasta ar permite, de asemenea, facilitarea călătoriilor în UE, prin liberalizarea treptată a vizelor, însoțită de măsuri de combatere a migrației ilegale.

La începutul anului 2010, Guvernul de la Chișinău și Comisia Europeană au demarat discuțiile pe marginea negocierii potențialului Acord de Asociere, constituind un eveniment major pentru parcursul european al Republicii Moldova. Liberalizarea regimului de vize este unul din cele 4 blocuri tematice de negocieri ale viitorului Acord de Asociere. După misiunea de evaluare din martie 2010, UE lansează oficial dialogul privind vizele în cadrul Consiliului de Cooperare UE – Republica Moldova. În

urma lansării oficiale, bazate pe termenii de referință ai dialogului, în septembrie 2010 s-au desfășurat două misiuni de evaluare pe marginea tuturor celor 4 blocuri, ca rezultat al cărora a fost pregătit un raport de evaluare, în baza căruia a fost elaborat Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova privind Liberalizarea Regimului de Vize.

În același context, la 25 octombrie 2010, Consiliul de Miniștri al Afacerilor Externe al UE a recunoscut progresul efectuat de Republica Moldova privind liberalizarea regimului de vize și a invitat Comisia Europeană să prezinte un proiect al Planului de Acțiuni [1]. Republica Moldova, astfel, a devenit cea de-a doua țară din cadrul Parteneriatului Estic, după Ucraina, care beneficiază de un asemenea document. În conformitate cu Planul de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize, Moldova a prezentat la 17 februarie 2011 Planul Național de Implementare a Planului de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize [6].

Planul de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize cuprinde 4 blocuri importante:

1. Securitatea documentelor.
2. Migrația ilegală.
3. Ordinea publică și securitatea.
4. Relații externe și drepturile fundamentale.

Blocul migrației ilegale și managementului frontierelor a înregistrat un progres simțitor în apropierea de standardele UE. Gestionarea eficientă a migrației reprezintă un aspect esențial în procesul de liberalizare a regimului de vize cu UE. Actualmente, Republica Moldova a implementat mai multe politici și proiecte în ceea ce privește controlul fluxurilor migrației, prin dezvoltarea infrastructurii la frontieră, perfecționarea tehnologiilor și echipamentului de control la trecerea frontierei, sistemelor și dispozitivelor electronice de control al frontierei de la distanță. Un ele-

ment esențial în consolidarea eforturilor la gestionarea frontierei a fost elaborarea Strategiei Naționale de Management Integrat al Frontierei de Stat, fiind documentul principal de politici ce reflectă prioritățile și viziunea statului în domeniul managementului integrat al frontierei pentru asigurarea securității frontaliere, implicit pentru prevenirea și combaterea migrației ilegale și criminalității transfrontaliere.

La moment, problema de bază privind controlul fluxurilor migrației apare în regiunea din stânga Nistrului, necontrolată de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova, care ar putea fi consolidată prin intermediul unei cooperări mai strânse cu autoritățile de frontieră ale Ucrainei. Un prim pas în soluționarea acestei probleme a fost *semnarea la 6 octombrie 2017, la Chișinău, a Acordului privind controlul în comun al persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor și obiectelor în punctele comune ale frontierei de stat moldo-ucrainene, unde în premieră se menționează prezența autorităților de frontieră a Republicii Moldova în punctul de trecere a frontierei „Pervomaisc–Cuciurgan”* [4], care este amplasat pe segmentul transnistrean al frontierei de stat. În același timp, Guvernul Republicii Moldova a aprobat semnarea și altor, noi, protocoale între instituțiile cu funcții de control al frontierei ale celor două state, în cazul celorlalte puncte de trecere. Astfel, controlul comun la frontiera moldo-ucraineană se extinde încă în două puncte de trecere pe segmentul transnistrean: *în punctul de trecere a frontierei „Goianul Nou–Platonovo” rutier și în punctul de trecere a frontierei „Novosavițaia–Cuciurgan” feroviar.*

Asigurarea menținerii regimului și ordinii publice, paza obiectelor, persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor și obiectelor, precum și securitatea angajaților organelor de control, personalului de control și lucrătorilor în punctele comune

de trecere pentru trafic rutier, feroviar este asigurată, în conformitate cu prevederile legislației naționale, de către organele competente ale statului pe teritoriul căruia se află punctul comun de trecere a frontierei [4].

Un alt document esențial pentru consolidarea capacităților instituționale și naționale, având în vedere contextul geopolitic actual la nivel regional și mondial, precum și posibilitatea apariției unui aflus sporit de străini pe teritoriul Republicii Moldova, ca urmare a unor evenimente generate de factori de natură politică, socială, economică sau militară, în scopul protejării interesului public, îl reprezintă mecanismul național de gestionare unitară și coerentă a situației în eventualitatea unui aflus sporit de străini [3]. Obiectivul principal al mecanismului îl reprezintă utilizarea resurselor umane, tehnice și materiale disponibile în vederea gestionării, în condiții de eficiență și operativitate, a crizei generate de un aflus mare de străini pe teritoriul Republicii Moldova. Aflusul sporit de străini poate apărea spontan sau poate fi generat de eventuale riscuri prognozate.

Odată cu aplicarea mecanismului se pune în aplicare Planul de Contingență pentru gestionarea unei situații de criză în cazul unui aflus sporit de străini. Activitățile incluse în Planul de Contingență se realizează în 2 faze, identificate prin alerte de gradul I „Cod Verde”, de gradul II „Cod Galben” și de gradul III „Cod Roșu”.

Faza I cuprinde „Codul Verde” și „Codul Galben”, este gestionată de către Ministerul Afacerilor Interne, presupune un aflus de străini de până la 500 de persoane pe zi.

Faza II cuprinde „Codul Roșu” este gestionată de către grupul de lucru interinstituțional și presupune un aflus de la 500-1000 și mai mulți străini pe zi.

Pentru soluționarea situației generate de un aflus sporit de străini se înființează „Centrul provizoriu de gestionare a situației

de criză în cazul unui aflux sporit de străini”, sub conducerea Ministerului Afacerilor Interne.

În cadrul Centrului sunt desfășurate următoarele activități:

- 1) trierea epidemiologică;
- 2) controlul pentru autorizarea trecerii frontierei de stat;
- 3) documentarea străinilor;
- 4) primirea și înregistrarea cererilor de azil;
- 5) stabilirea statutului străinilor care nu solicită protecția Republicii Moldova (azil);
- 6) cazarea străinilor care fac obiectul activităților realizate în cadrul Centrului;
- 7) alte activități specifice, destinate clarificării statutului juridic al străinului.

Reducerea migrației ilegale poate fi obținută și prin elaborarea unor mecanisme eficiente de control al migrației în partea ce ține de respectarea de către străini a scopului de intrare și de ședere pe teritoriul Republicii Moldova.

Un asemenea mecanism de control asupra străinilor, care permite intrarea pe teritoriul statului și reglementează perioada pentru care ei se pot afla pe acest teritoriu, îl constituie *politica de vize* [4]. Ea urmărește scopul de a facilita călătoriile legale ale cetățenilor și de a urmări migrația ilegală. Prin politica de vize pot fi stabilite măsuri preventive de control, anterioare intrării străinului în țară, măsuri de securitate și de identificare, care necesită consolidarea și dezvoltarea ulterioară a infrastructurii administrative menite să pună în aplicare politicile respective. Atunci când se examinează necesitatea instituirii sau abolirii regimului de vize, este necesar de a lua drept punct strategic aspectele politice privind migrația ilegală și readmisia, politica externă de securitate a statului.

În anul 2010, Republica Moldova a corelat regimul său de vize cu standardele comunitare, trecând la tipul de vize „de

tranzit”, „tranzit aeroportuar”, „de scurtă ședere” și „de lungă ședere”. În cazuri de excepție (dezastre, calamități naturale ș.a. cazuri specificate în legislație), acordarea vizelor se efectuează prin derogare de la regula generală. Străinii care se află pe teritoriul Republicii Moldova perioade scurte de timp pot fi divizați în două categorii: cei care nu au nevoie de vize de intrare, fie în baza acordurilor bilaterale, fie urmate de decizii unilaterale ale autorităților moldovenești, și cei care trebuie să dețină viză de trecere a frontierei de stat potrivit listei statelor ai căror resortisanți intră în Republica Moldova în baza vizei. În prezent, Republica Moldova a semnat cu mai multe state acorduri privind excluderea regimului de vize pentru toți cetățenii sau categoriile distincte ale cetățenilor. Ca stat care aspiră la aderare la UE, Republica Moldova urmează să definitiveze politicile sale în domeniul în corelare cu cerințele directivelor comunitare.

În afară de situațiile de excepție specificate în legislație, când vizele pot fi eliberate la hotăr, toate vizele se perfectează în exclusivitate la misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova de peste hotare, fapt ce solicită consolidarea capacității structurilor respective, creșterea gradului de cooperare și de conlucrare ale acestora cu autoritățile din țară, responsabile de managementul migrațional. Numărul redus al misiunilor diplomatice impune necesitatea dezvoltării pentru acestea a sistemelor informaționale și de comunicare moderne, în modul care ar facilita schimbul de informații cu structurile abilitate din țară și, în perspectivă, ar facilita accesul la sistemul comunitar informațional de vize.

Securitatea documentelor și protecția datelor personale [3] reprezintă un alt mecanism indispensabil legat de măsurile de control atât înainte de intrare (politica de vize, controlul la hotăr), cât și de controlul

posterior intrării (de exemplu, în procedurile de returnare și readmisie). Astfel, importanța securizării documentelor de călătorie și de identitate, asigurarea protecției datelor personale, precum și combaterea posibilităților de fraudare a acestor documente prin furt de identitate sau prin falsificare devine un imperativ.

Dezvoltarea tehnologiilor informaționale în Republica Moldova, procesarea electronică a datelor și crearea unor baze de date electronice oferă avantaje enorme managementului migrațional, permite autorităților publice să amelioreze procesele de colectare, de procesare și de interconectare a datelor personale. Totodată, stocarea datelor electronice cu caracter personal în cantități enorme impune necesitatea implementării unui sistem de management informațional, bazat pe standardele internaționale de protecție a datelor personale.

Returnarea și readmisia [3] sunt strâns legate de problema migrației ilegale, de tranzitare și prezintă părți componente ale luptei împotriva migrației ilegale. Un sistem eficient de returnare și de readmisie constituie un element important al managementului migrațional. În anul 2008 a intrat în vigoare Acordul între Republica Moldova și Comunitatea Europeană privind readmisia persoanelor aflate în situație de ședere ilegală și Acordul între Republica Moldova și Comunitatea Europeană privind facilitarea eliberării vizelor.

Din 2010 au intrat în vigoare prevederile ECRA privind readmisia cetățenilor din țările terțe. În prezent se poartă negocieri privind semnarea cu statele membre ale UE a protocoalelor adiționale la Acordul între UE și Republica Moldova privind readmisia persoanelor aflate în situație de ședere ilegală. Implementarea Acordului moldo-european privind readmisia persoanelor aflate în situație de ședere ilegală, precum și a altor acorduri de readmisie vor contri-

bui la eficientizarea activităților în domeniu. Practica denotă că nu există probleme în ceea ce privește readmisia cetățenilor Republicii Moldova din statele UE nici ca număr, nici ca procedură. În acest sens, în scopul facilitării dialogului privind regimul de vize, politica de readmisie urmează a fi privită în context mai larg.

În prezent, Republica Moldova nu dispune de instrumente bazate pe principii juridice bilaterale ce ar asigura readmisia sau returnarea cetățenilor altor state, care nu sunt membre ale UE, în special cu țările din Orientul Mijlociu (Iordania, Siria, Irak, Liban), sub continentul indian (Afghanistan, Bangladesh, India, Pakistan). În acest sens, este relevant de a solicita susținerea UE, ca la negocierea și semnarea unor astfel de acorduri cu terțe țări să includă și Republica Moldova în demersurile sale. Includerea Republicii Moldova într-un acord de readmisie cu UE ar fi în beneficiul tuturor.

În altă ordine de idei, autoritățile de resort din Republica Moldova urmează să țină cont că o ședere ilegală nu exclude o revenire benevolă, ceea ce prezumă necesitatea perfecționării și diversificării politicilor și procedurilor în domeniu, excluderea practicilor de criminalizare a procedurilor aplicate față de migranții cu ședere ilegală.

În mod special urmează a fi examinată problema admisiei cetățenilor moldoveni în conformitate cu acordurile de readmisie, în special elaborarea unor programe speciale de asistență la întoarcere și asistență pentru reintegrarea persoanelor respective.

CONCLUZII

În esență, migrația este un fenomen substanțial destinului uman. Astăzi, migrația trebuie văzută ca rezultat al interacțiunii între deciziile individuale și constrângerile sociale. Pentru migrant, emigrația poate avea unul sau mai multe motive: profesionale (misiune de lungă durată în străinătate)

și studii; politice (refugiat politic din cauza persecuțiilor în țara sa); securitar, mai ales în caz de război în țara de origine; economic (locuitor al țărilor sărace ce caută un nivel de viață mai bun în țările bogate, eventual temporar); personal (voința de a se instala într-o țară dorită, de exemplu dacă se recunoaște în valorile sale); familiale (reunirea familiei); fiscale (instalarea într-o țară ce oferă un nivel de impozitare mai puțin ridicat). Pentru state, imigrația poate permite să se facă față la o rată scăzută a natalității sau să asigure o cantitate sau calitate de forță de lucru suficientă. Astăzi, fluxurile migratoare sunt orientate atât dinspre țări în dezvoltare spre țări dezvoltate, cât și între țări în dezvoltare.

Republica Moldova, stat ce are frontieră comună cu UE, are propria politică migraționistă, în contextul inițiativelor de politici migraționiste ale Uniunii Europene. Printre aceste inițiative, menționăm: aprobarea unei abordări globale față de migrația în regiunile de est și sud-est învecinate cu Uniunea Europeană; Parteneriatul de Mobilitate RM-UE – instrument european important de vecinătate și cooperare în domeniul abordării migrației; Misiunea Uniunii Europene privind Cooperarea la Frontieră (EUBAM); colaborarea strânsă cu FRONTEX, INTERPOL și EUROPOL, noua tematică de cooperare cu statele terțe în domeniul azilului și migrației, crearea Centrului Unic de Vize al Uniunii Europene și, desigur, Acordul privind Liberalizarea Regimului de Vize.

Chiar dacă mai există potențiale riscuri la acordarea regimului liberalizat de vize pentru cetățenii moldoveni (criminalitatea transfrontalieră, segmentul transnistrean necontrolat de către autoritățile Republicii Moldova, fluxul de migranți ilegali prin segmentul de frontieră „verde” comun cu UE, probleme de ordin legislativ și instituțional etc.), sunt apreciable efor-

turile și realizările pas cu pas ale Republicii Moldova în colaborare cu Uniunea Europeană în domeniul gestionării eficiente a migrației și al prevenirii și combaterii traficului ilegal de migranți.

În urma analizei efectuate în privința evoluției fenomenului de migrație ilegală la frontiera de stat a Republicii Moldova, au fost identificate următoarele măsuri necesare de a fi întreprinse pentru diminuarea acestui risc:

- supravegherea sporită a frontierei de stat pe direcțiile cu risc migrațional sporit;
- atenția sporită la aflarea nejustificată în preajma frontierei de stat sub diferite pretexte a persoanelor din localitățile din zona de frontieră;
- crearea unor itinerare de patrulare a frontierei de stat pe sectorul „verde”, imprevizibile pentru potențialii migranți, ținându-se cont de informația operativă deținută și de sectoarele cu risc migrațional sporit;
- utilizarea eficientă a informației prelabile cu caracter operativ;
- colaborarea cu organele de supraveghere a frontierei din statul vecin în cazurile depistării persoanelor suspecte în zona de frontieră;
- informarea populației din zona de frontieră și atragerea acestora în vederea asigurării sprijinului acestora pentru a semnaliza reprezentațiilor Poliției de Frontieră despre prezența nejustificată a unor persoane de naționalitate străină, în zona de frontieră. Comunitatea internațională și în special Uniunea Europeană este interesată în securizarea granițelor sale estice, asigurarea stabilității și bunei guvernări în vecinătatea sa.

Grupările criminale specializate în exploatarea migrației ilegale se adaptează cu rapiditate la schimbările intervenite la nivelul structurilor de aplicare a legii, modificările legislative, precum și deschiderea unor noi rute de transport sau a celor mai puțin costisitoare din punct de vedere financiar, pre-

cum și a unor noi puncte de trecere a frontierei. Rețelele infracționale implicate în forme organizate de migrație ilegală sunt deseori implicate în alte forme ale criminalității, precum falsificarea documentelor de călătorie, traficul de droguri, spălarea banilor etc. Reieșind din impactul negativ asupra mai multor domenii vitale ale statului, acest fenomen atinge securitatea statului prin:

- posibilitatea răspândirii conflictelor violente, datorită fluxului de străini cu un anumit sistem de valori care contravin valorilor și tradițiilor naționale;
- dezvoltarea fenomenului muncii la negru, ca o componentă a economiei subterane, coroborată cu amplificarea migrației forței de muncă calificate autohtone;
- intensificarea comerțului ilegal cu organe umane pentru transplanturi, datorită sărăciei unor persoane din țara noastră;
- dezvoltarea rețelilor de trafic cu persoane, proxenetism și prostituție;
- implantarea și activarea pe teritoriul țării a unor elemente ce aparțin grupărilor teroriste sau crimei organizate;

• dezvoltarea, pe fondul nivelului scăzut de trai, a comerțului cu produse contrafăcute și aduse prin contrabandă în țara noastră;

• alterarea imaginii țării noastre pe plan internațional, cât și compromiterea unor eforturi de susținere a acesteia;

• creșterea semnificativă a eforturilor autorităților statului în ce privește acordarea de ajutoare financiare migranților cu statut de refugiat sau solicitanților de azil;

• apariția unui număr crescut de companii comerciale care au o adresă fictivă, dar sub care se ascund activități ilicite, cât și dificultatea în supravegherea acestora, prin modificări foarte rapide a destinației utilizate de către fiecare firmă în parte;

• crearea unor posibile surse de conflict între comunități cu poziții antagoniste, ducând la o extindere pe teritoriul țării noastre a unor conflicte între diverse etnii și state.

În acest sens este important de ținut cont de faptul că migrația ilegală nu poate fi contrarată, dacă nu se creează, în același timp, mijloace și canale de migrație legală, întrucât aceste două fenomene sunt strâns corelate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Conclusions on the Republic of Moldova. Council of the European Union. 3041st FOREIGN AFFAIRS. Council meeting, Luxembourg, 25 October 2010 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/117335.pdf
2. Hotărârea Guvernului nr. 901 din 06.11.2017 pentru aprobarea Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind controlul în comun al persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor și obiectelor în punctele comune de trecere a frontierei de stat moldo-ucrainene, art. 3, pct. 3, Publicat în Monitorul Oficial la 10.11.2017, nr. 390-395, art. nr: 1010 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=372414>
3. Hotărârea Guvernului nr. 1146 din 20.12.2017 cu privire la aprobarea Mecanismului național de gestionare unitară și coerentă a situației în eventualitatea unui aflus sporit de străini, Publicat în Monitorul Oficial la 29.12.2017, nr. 464-470 art. nr. 1276 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=373691>
4. Hotărârea Guvernului nr. 655 din 08.09.2011 cu privire la aprobarea Strategiei naționale în domeniul migrației și azilului (2011-2020) <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340066&lang=1>
5. Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina. Dosar de presă, 2012. http://www.eubam.org/files/PressPack_RO_final.pdf, accesat 07.11.2018.
6. Programul național de implementare a Planului de acțiuni pentru liberalizarea regimului de vize va fi prezentat la Bruxelles, Moldova Azi

FUNȚIILE GENERALE ȘI SPECIFICE ALE INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI

Carolina BUDURINA-GOREACII¹

GENERAL AND SPECIFIC FUNCTIONS OF THE MOLDOVAN CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS

Civil society institutions represent the democratic expression of a society where citizens actively express their agreement and commitment to promote the economic and socio-cultural development of their community's life.

Today, more and more civil society institutions registered at national and local level are actively involved into the local problems solving, the final results depending on the collaboration degree with local public authorities, as well as on the citizens' willingness to be involved in certain activities.

In this context, this article aims to briefly analyze the specific and general functions of the Moldovan civil society institutions.

Keywords: civil society institutions, democratic changes, community development, functions, problems, solutions.

Astăzi tot mai multe instituții ale societății civile înregistrate la nivel național și local participă activ la rezolvarea problemelor socioeconomice și culturale, iar rezultatele finale depind de gradul de colaborare cu autoritățile administrației publice locale, precum și de dorința cetățenilor de a se implica în desfășurarea activităților locale. În comparație cu statul, instituțiile societății civile sunt mai atractive la nivel local, deoarece:

- sunt percepute a fi mai flexibile, participative și receptive la nevoile populației și pot implica mai mulți cetățeni în identificarea și soluționarea problemelor locale, ținându-se cont de valorile și normele comunitare. Acest fapt se întâmplă deoarece instituțiile societății civile dispun de mai mult timp în participarea la procesul decizional, în desfășurarea activităților de informare, mobilizare și de implicare a cetățenilor la nivel local;

- utilizează propriile resurse financiare în acțiuni de dezvoltare locală. Din cauza banilor publici limitați, autoritățile APL de nivelul I și II nu pot rezolva anumite probleme. De aceea, deseori se întâmplă ca atât reprezentanții sectorului de stat, cât și nonprofit să fie de acord asupra participării comune în soluționarea cât mai rapidă și eficientă a problemelor de interes comun;

- rezolvă câteodată unele probleme ale comunității mai bine și mai ieftin decât sectorul public (de exemplu, acordarea asistenței personalelor nevoiașe sau reparația unor instituții publice/private – grădinițe, școli, spitale etc.).

Considerăm că sectorul neguvernamental moldovenesc poate influența dezvoltarea comunităților locale prin:

- educarea și informarea cetățenilor cu privire la drepturile și responsabilitățile lor în domeniul economic și sociocultural;

¹ Carolina BUDURINA-GOREACII, magistrat în științe politice, doctorandă, lector, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.

- participarea la adaptarea programelor guvernamentale la nevoile locale prin exprimarea punctului de vedere al opiniei publice și aplicarea experiențelor locale;

- încurajarea instituțiilor publice de a aplica deciziile adoptate în dezvoltarea sectorului economic, social și cultural;

- ajutarea autorităților APL de nivelul I și II și finanțatorilor să elaboreze strategii de dezvoltare locală mai eficiente, prin consolidarea instituțiilor, creșterea calificării profesionale a personalului, instruirea acestuia și întărirea capacității sale manageriale;

- oferirea posibilității unei participări cât mai mari a cetățenilor la procesul de luare a deciziilor.

În general, instituțiile societății civile au rolul de a consolida democrația; de a forma viitori lideri politici; de a informa publicul despre problemele sociale, economice, culturale; de a promova reforma educațională în instituțiile de învățământ; de a exprima interesele cetățenilor în fața factorilor de decizie; de a promova participarea politică; de a dezvolta competențele de comunicare ale cetățenilor.

În mod specific, instituțiile societății civile care activează la nivel local, regional și național contribuie la promovarea drepturilor omului, a coexistenței pașnice a minorităților etnice și consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească; dezvoltarea economică; asigurarea egalității de gen; dezvoltarea personală a tinerilor, precum și la protecția socială a cetățenilor.

În continuare vom face referință la funcțiile generale și specifice ale instituțiilor societății civile care contribuie la dezvoltarea economică și socioculturală a vieții comunităților moldovenești.

Funcțiile generale ale instituțiilor societății civile. Astăzi instituțiile societății civile acționează în calitate de catalizator între stat și sectorul de afaceri, reflectând

valorile, viziunile și necesitățile cetățenilor pentru asigurarea bunăstării generale și dezvoltării comunității locale. În continuare prezentăm unele funcții importante pe care le exercită instituțiile societății civile moldovenești în dezvoltarea țării.

Consolidarea democrației. Un stat democratic este stabil și legitim, dacă cetățenii săi sunt respectați și susținuți. Instituțiile societății civile, prin monitorizarea acțiunilor politice, reprezintă un partener vital în asigurarea dialogului constructiv dintre statul democratic și cetățenii săi [20, p. 16-17]. În țara noastră instituțiile societății civile desfășoară un șir de activități sociale, programe educaționale, campanii, acțiuni de advocacy/lobby menite să mobilizeze cetățenii pentru a deveni activi în promovarea valorilor democratice și consolidarea statului de drept [19, p.180].

Formarea viitorilor lideri politici. Instituțiile societății civile pot ajuta la identificarea noilor lideri care să se ocupe de problemele publice importante și de recrutarea reprezentanților politici la diferite niveluri [21, p. 10, 23]. În Republica Moldova, prezentăm exemplul dlui M. Godea, care a manifestat un interes deosebit pentru activitatea obștească în perioada anilor 1997-2008 (Centrul CONTACT, Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte „Coaliția-2005”, „Coaliția-2007”, Comitetul național de coordonare a elaborării programului „COMPACT”). În prezent, M. Godea este președintele Partidului Acțiunea Democratică. De asemenea, dl I. Grosu a fost reprezentant al societății civile în anii 1993-2008 și a activat în cadrul mai multor structuri neguvernamentale – Asociația PRO Democrația, CNTM, Centrul CONTACT, PNUD etc. I. Grosu a fost viceministru al educației (2012–2015), iar la momentul actual dumnealui este secretar general al Partidului Acțiune și Solidaritate. Dl V. Cibotaru (fost ministru al apărării) a

ocupat funcții administrative în cadrul IPP și Centrul de Informare și Documentare privind NATO. Șirul reprezentanților din domeniul societății civile poate continua în acest sens.

Informarea publicului despre problemele sociale, economice, culturale. Acest rol revine nu doar mass-mediei, dar și instituțiilor societății civile, care pot oferi platforme de dezbateri ale politicilor publice și diseminarea informațiilor despre problemele existente ale cetățenilor în fața parlamentului. Deseori, acțiunile societății civile privind sensibilizarea opiniei publice asupra anumitor probleme se exprimă prin proteste, greve, manifestații. Un exemplu elocvent, în acest sens, se referă la acțiunile Partidului „Platforma Demnitate și Adevăr”, care, inițial, activând în calitate de platformă civică și ulterior de partid (din 2013), a reușit să mobilizeze cetățenii din țară, dar și reprezentanții societății civile, în schimbarea atitudinii poporului față de guvernarea actuală. Ca rezultat al acțiunilor acestui partid, în Constituție a fost modificată procedura de alegere a președintelui țării. Această prerogativă aparține poporului din martie 2016.

Promovarea reformei educaționale în instituțiile de învățământ. Necesitatea privind elaborarea/revizuirea curriculei, editarea manualelor, recalificarea profesională a cadrelor didactice reprezintă o sarcină importantă a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, precum și a instituțiilor de învățământ. În același timp, sectorul asociativ trebuie să fie implicat în calitate de partener constructiv în educația (non) formală, formarea continuă și dezvoltarea programelor de educație civică [15, p. 155-157]. Un exemplu elocvent privind formarea competențelor civice a studenților se referă la crearea în 2002 a Centrului Programelor de Contribuție Civică (CEPO), care a fost deschis în cadrul programu-

lui de colaborare internațională al USM și Universității din Rutgers, SUA. Esența proiectului a constatat în pregătirea profesională a studenților, orientată nu doar spre cunoașterea drepturilor, obligațiilor și procedurilor democratice, dar și spre dezvoltarea spiritului civic activ și mobilizarea acestora de a participa la transformările sociale [16, p. 88]. Senatele studențești, în calitate de organe obștești de conducere a studenților, contribuie, de asemenea, la dezvoltarea educației civice prin acumularea experienței de participare reală la soluționarea problemelor care apar în cadrul instituțiilor de învățământ superior [10, p. 67-68].

Exprimarea intereselor cetățenilor în fața factorilor de decizie. Reprezentanții ISC-urilor pot exprima opiniile cetățenilor în fața autorităților centrale și reprezentanților APL de nivelul I și II prin contactarea membrilor individuali, participarea la ședințele publice, dezbateri etc. Ei pot stabili, de asemenea, un dialog cu ministerele și agențiile relevante pentru apărarea intereselor și preocupărilor lor. În Republica Moldova menționăm importanța Consiliului ONG-urilor, CNP, CNTM etc., care s-au manifestat activ în exercitarea acestei funcții și au obținut rezultate relevante privind recunoașterea instituțiilor societății civile în calitate de partener al statului.

Promovarea participării politice. ISC-urile se implică la educarea oamenilor cu privire la drepturile și obligațiile lor în calitate de cetățeni democrați prin încurajarea participării lor în campaniile electorale și exprimarea votului la alegeri. Pentru a exemplifica, reprezentanții AO Promo-LEX și ai Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte participă tot mai activ la procesul de monitorizare a desfășurării alegerilor locale/parlamentare/prezidențiale. Aceștia implică observatori care, în ziua scrutinului, monitorizează organizarea transpa-

rentă și echitabilă a alegerilor și participă la numărarea paralelă a voturilor. De asemenea, Centrul CONTACT și Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare” desfășoară diverse seminare de instruire privind particularitățile alegerilor parlamentare/prezidențiale, precum și campanii de informare privind sensibilizarea și mobilizarea alegătorilor etc.

Dezvoltarea competențelor de comunicare ale cetățenilor. Acest fapt se realizează în cadrul seminarelor de instruire, trainingurilor, meselor rotunde, vizitelor de studiu etc. în scopul discutării subiectelor de interes public, exprimării opiniei, dar și pentru a face un schimb de experiență/opinii vizavi de anumite subiecte. Această funcție a sectorului neguvernamental este importantă prin faptul că la finalul activităților se așteaptă elaborarea unor recomandări și întreprinderea măsurilor sau acțiunilor de soluționare a problemelor identificate. Instituțiile societății civile sunt principalii agenți de inovație în procesul de dezvoltare locală. Ele aplică modele de lucru în comunitate, stimulează participarea populației în procesul de decizie și la acțiunile întreprinse, inițiază procese de planificare strategică și stimulează dezvoltarea antreprenoriatului social.

Reieșind din cele câteva funcții ale instituțiilor societății civile în contextul dezvoltării societății moldovenești, în general, și al comunității locale, în particular, vom observa că se depun eforturi mari în a se consolida democrația; a forma viitori lideri politici; a informa publicul despre problemele sociale, economice, culturale; a promova reforma educațională în instituțiile de învățământ; a exprima interesele cetățenilor în fața factorilor de decizie; a promova participarea politică și a contribui la dezvoltarea competențelor de comunicare ale cetățenilor. Totuși, fiecare funcție analizată în parte pune în lumină atât performanțele obținute, cât și pro-

vocările pe care le întâmpină instituțiile societății civile la realizarea acestor obiective. Sectorul asociativ nu este încă pe deplin matur pentru a exercita aceste funcții în mod profesionist și cu rezultate concrete în dezvoltarea comunității locale. Referindu-ne la fiecare funcție exercitată în parte, vom generaliza că:

1. Democrația la nivel local întârzie să ateste progrese semnificative, deoarece nu întotdeauna cetățenii comunităților locale sunt respectați și susținuți. În același timp, activitățile sociale, care sunt organizate de către ISC-uri pe direcția sensibilizării cetățenilor cu privire la promovarea valorilor democrație și a drepturilor omului, sunt ignorate sau trecute cu indiferență de înșiși cetățenii comunităților; aceștia din urmă fiind preocupați mai mult de neajunsurile și problemele personale cu care se confruntă.

2. Formarea viitorilor lideri politici reprezintă un element de succes pe care-l obțin instituțiile societății civile în țara noastră. Din păcate însă, odată ajunși la putere, unii politicieni sunt preocupați ulterior de activitatea politică, iar dezvoltarea socioeconomică a comunității locale întârzie să se producă.

3. Instituțiile societății civile depun eforturi mari în desfășurarea acțiunilor de informare a publicului cu privire la problemele sociale, economice, culturale ale societății moldovenești. Însă, din cauza diferitor niveluri de comunități locale și a diferenței de vârstă cu privire la mijloacele de informare utilizate – TV (majoritatea cetățenilor de la sate și persoanele de vârstă a treia) sau internet (cei de la orașe și persoane tinere sau de vârstă a doua), acest proces de informare are rezultate mai mult sau mai puțin vizibile și constructive. Se întâmplă ca deseori cei de la sate să fie informați asupra anumitor probleme ce vizează dezvoltarea localității lor, însă

aceștia nu se implică din cauza indifferenței sau a invocării lipsei de timp și bani din partea cetățenilor. Totodată, chiar dacă sunt informați cu privire la problemele locale, mulți dintre ei nu au capacitatea de a influența activitatea decizională, în timp ce atunci când vine vorba despre soluționarea anumitor probleme care se discută la nivel național, un rol activ le revine liderilor locali sau oamenilor de la orașe.

4. Instituțiile societății civile contribuie la exprimarea intereselor cetățenilor în fața factorilor de decizie prin informarea celor din urmă cu privire la problemele cu care se confruntă și identificarea unor soluții pentru îmbunătățirea situației. Totuși, chiar dacă are loc informarea reciprocă dintre părți, acțiunile concrete deseori se limitează doar la elaborarea unui plan de acțiuni, fără a fi examinați și termenii de îndeplinire sau desemnate organele/instituțiile responsabile de realizarea anumitor sarcini. Totodată, chiar dacă sunt vizați termenii limită, din cauza lipsei sau a insuficienței resurselor financiare, unele probleme rămân a fi discutate doar pe hârtie.

5. În pofida creșterii numărului acțiunilor instituțiilor societății civile în scopul de a promova participarea politică a cetățenilor, totuși nu se observă schimbări semnificative cu privire la rata de participare a acestora la alegeri. În acest context, cei de la orașe sunt tot mai indiferenți de procesul electoral, în timp ce cetățenii de la sate atestă o participare mult mai mare. Acest fapt poate fi explicat, în primul rând, prin lipsa unei atitudini și a nivelului de responsabilitate al cetățenilor față de procesul electoral.

În continuare vom face referință la cinci funcții specifice ale instituțiilor societății civile, evaluând în acest context: situația generală existentă pe fiecare domeniu în parte, principalele probleme cu care se confruntă cetățenii, dar și rolul pe care îl au instituțiile societății civile în soluționarea acestora.

1. Promovarea drepturilor omului, a coexistenței pașnice a minorităților etnice și consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească. Republica Moldova dispune de o bază legislativă privind protecția drepturilor omului, a minorităților naționale și a diasporei moldovenești, ce corespunde standardelor internaționale. De asemenea, sunt adoptate măsuri practice de prevenire și combatere a discriminării persoanelor defavorizate prin crearea oportunităților de implicare în viața politică, socială, economică și culturală a țării. Totodată, pentru asigurarea unui climat favorabil privind coexistența minorităților etnice și consolidarea relațiilor cu diaspora moldovenească, au fost înființate două subdiviziuni aflate în subordinea Guvernului: Biroul Relații Interetnice (creat în 1991) și Biroul Relații cu Diaspora (creat în 2012).

Sub aspect practic, Biroul Relații Interetnice este responsabil de acreditarea AO ale minorităților naționale pe lângă Biroul Relații Interetnice, iar din informația afișată pe site-ul instituției observăm că, până în luna martie 2017, erau acreditate 97 de organizații. În același timp, Biroul are sarcina de a duce evidența privind înregistrarea organizațiilor etnoculturale în teritoriu și a organizațiilor diasporei moldovenești, precum și organizarea diverselor activități: Festivalul Etniilor (ajuns deja la cea de-a 16-a ediție, 2017), Iarmarocul Oportunităților Ecologice și al Antreprenoriatului Social – IarmarEco (ediția a V-a, 2017) etc.

O altă subdiviziune a Cancelariei de Stat, care coordonează politicile de stat în domeniul diasporei îl reprezintă Biroul Relații cu Diaspora. Această instituție are ca scop valorificarea oportunităților de dezvoltare ale migrației pentru dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova, restabilirea, menținerea și dezvoltarea legăturii dintre diasporă și populația țării și

instituțiile publice, precum și îmbunătățirea mecanismelor de protecție a drepturilor diasporei moldovenești. În acest context sunt desfășurate diferite activități culturale pentru copii (Programul DOR), congrese cu participarea reprezentanților diasporei, programe de stagii pentru tinerii din diasporă etc. Începând cu anul 2015, Biroul Relații cu Diaspora organizează *Zilele Diasporei*, care își propun să promoveze valorile cultural-artistice tradiționale, să atragă cetățeni migranți și reveniți acasă în vacanță, precum și pe cei ce planifică să migreze, în scopul de a le oferi consultanță informațională și juridică, la necesitate, etc. Evenimentul este important prin faptul că activitățile sunt desfășurate și la nivel local.

La realizarea obiectivului privind promovarea drepturilor omului, a coexistenței pașnice a minorităților etnice și a consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească își aduc aportul și instituțiile societății civile, care, prin acțiunile desfășurate, contribuie la elaborarea, modificarea sau propunerea unor acte legislative sau a cadrului strategic în domeniul de referință. De asemenea, organizațiile implementează proiecte de monitorizare a respectării drepturilor omului și prezintă rapoarte alternative privind situația drepturilor omului în Republica Moldova în cadrul întrunirilor organizate de către instituțiile internaționale specializate [9]. Totodată, acestea depun eforturi pentru a mobiliza și a sensibiliza autoritățile APC și APL privind problemele cu care se confruntă cetățenii țării, minoritățile etnice, dar și diaspora moldovenească.

Astfel, cu privire la promovarea drepturilor omului, autorul elucidează acțiunile desfășurate de către: CreDO (mun. Chișinău), IDOM (mun. Chișinău) și AO Promo-LEX (mun. Chișinău); asigurarea coexistenței pașnice a minorităților etnice: Centrul Național al Romilor (mun. Chișinău), Centrul de Tineret Pilgrim-

Demo (mun. Comrat) și Congresul Comunităților Ruse din Moldova (mun. Chișinău). În efortul de a consolida relațiile cu diaspora moldovenească au fost menționate cele două subdiviziuni ale Guvernului – Biroul Relații Interetnice și Biroul Relații cu Diaspora. Implicarea asociațiilor obștești din diaspora moldovenească în dezvoltarea locală se află la început de cale. Autoritățile publice locale au conștientizat că cooperarea cu diaspora este foarte importantă prin faptul că se menține legătura cu băștinașii pentru a-i atrage să revină acasă și a activa la nivel local. Prin urmare, în cadrul primăriilor din mai multe localități ale țării au fost deschise platforme on-line de cooperare, desemnându-se în acest sens și câte o persoană responsabilă pentru migrație.

Cu toate că sunt întreprinse diverse măsuri la nivel național, regional sau local pentru a asigura protecția drepturilor omului, coexistența pașnică a minorităților etnice și consolidarea relației cu diaspora moldovenească, totuși există încă un șir de probleme și provocări pe care le întâmpină reprezentanții autorităților APL și ai instituțiilor societății civile.

Este de remarcat faptul că lipsește un act legislativ comprehensiv care să reglementeze autoritățile competente în a redresa cazurile de admitere a actelor de discriminare, precum și autoritățile abilitate în prevenirea și combaterea a astfel de cazuri și mecanismul de protecție. Or, neadmiterea discriminării constituie prerogativa tuturor autorităților publice centrale și locale, instituțiilor, precum și a organizațiilor, întreprinderilor, indiferent de forma lor de proprietate [11, p. 35].

Cu regret, acțiunile desfășurate de către organizațiile (in)formale locale sunt foarte modeste deocamdată, iar cele înregistrate la nivel național selectează comunitățile în funcție de problema abordată, grupul

țintă și rezultatele care se așteaptă a fi obținute pe termen scurt, mediu sau lung. Conform concluziilor prezentate în catalogul ONG-urilor active în domeniul drepturilor omului (2005), s-a constatat că majoritatea din ele sunt concentrate în capitala țării și nu au capacitatea de acoperire națională în materie de promovare și monitorizare a drepturilor omului. Dacă ne referim la organizațiile locale, atunci ele au fost înființate mai târziu și au desfășurat puține activități în acest domeniu. Respectiv, aceste organizații nu au cunoștințele și abilitățile necesare pentru o intervenție sistemică și eficace în sfera promovării și apărării drepturilor omului la nivel local. Pe de altă parte, majoritatea asociațiilor obștești locale sunt membre ale unor rețele constituite la nivel național și regional, ale unor forumuri civice regionale sau alianțe de promovare a drepturilor unor categorii sociale, precum tineri, femei, bătrâni etc. [1, p. 114]. Aceasta le ajută să obțină mai multă experiență și să aplice cunoștințele la nivel local.

Cât despre organizațiile (in)formale care lucrează cu și pentru diferite grupuri etnice, atunci putem evidenția că acestea sunt dispersate și puțin cooperează între ele, în ciuda scopurilor stipulate în statutul acestora privind promovarea coexistenței pașnice între popoarele etnice din țară. Lipsa de cooperare este cauzată de dependența față de finanțatorii străini, precum și de necesitatea de a se adapta la cerințele și prioritățile programelor de finanțare ale donatorilor. În același timp, fiecare dintre aceste organizații sunt unicele organizații care reușesc să reunească în cadrul activităților sale minorități etnice majore în Republica Moldova, iar acest lucru are potențialul de a deveni forță constructivă puternică în democratizarea în continuare a țării, asigurând respectarea drepturilor umane, indiferent de etnie [2, p. 10].

Pe de altă parte, asociațiile obștești, comunitățile și grupurile de inițiativă ale diasporei moldovenești se confruntă cu un șir de probleme legate de lipsa unui mecanism clar de susținere a diasporelor de peste hotare pentru consolidarea lor instituțională și facilitarea cooperării între organizațiile reprezentative ale diasporelor. De asemenea, nu sunt alocate fonduri suficiente pentru buna organizare a evenimentelor educaționale și culturale, iar din aceste considerente reprezentanții diasporelor sunt nevoiți deseori să le amâne sau anuleze. Alte probleme ar fi inexistența unei pagini web care să prezinte integral situația diasporei, precum și lipsa unui organ reprezentativ al diasporei care să consolideze relațiile dintre membrii comunității. Lipsește, totodată, organizarea anumitor întruniri periodice/anuale ale diasporelor, care să creeze în acest sens o rețea pentru schimb de informații, iar la aceasta se mai adaugă lipsa unui forum de discuții pe pagina web a Biroului Relații cu Diaspora sau a unui consiliu format din reprezentanți ai diasporelor care să faciliteze efectuarea unui schimb de experiență, practici de succes privind abordarea aspectelor personale care afectează membrii comunității.

2. Dezvoltarea economică. În țara noastră au fost adoptate un șir de strategii, programe naționale și legi cu privire la dezvoltarea sectorului agricol și industrial. În același timp, Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului este organul central de specialitate al administrației publice care asigură realizarea politicii guvernamentale în domeniile de activitate ce îi sunt încredințate. În cadrul autorităților APL de nivelul II există Direcția agricultură și dezvoltare economică, prin care se asigură elaborarea programelor de dezvoltare a ramurilor din sectorul agroindustrial și sunt susținute inițiativele inovatoare prin elaborarea unor măsuri orientate

spre dezvoltarea anteprenoriatului, micului business și a concurenței neloiale. În același timp, în cadrul autorităților APL de nivelul I, unele primării își au deschise comisii care activează în acest domeniu: Comisia economico-financiară, Comisia agricultură, protecția mediului și amenajarea teritoriului. Astfel, autoritățile publice depun eforturi pentru a asigura dezvoltarea comunităților locale prin diversificarea activităților economice și obștești în baza utilizării raționale a resurselor umane locale în condițiile protecției mediului natural și cultural autohton.

Pe de altă parte, tot mai multe instituții ale societății civile se implică la informarea și instruirea cetățenilor în aspectele ce țin de dezvoltarea economică. Observăm, de asemenea, o tendință crescândă a instituțiilor societății civile de a implica o categorie tot mai mare a populației în cadrul diverselor proiecte și programe desfășurate pentru ca aceștia să devină proactivi, să gândească asupra dezvoltării comunității în termeni de bunăstare generală, să acționeze inovativ și responsabil, în comun, folosind și regenerând resursele locale.

Totodată, crearea condițiilor de progres economic pentru comunitate implică reformarea continuă a sistemului educațional în domeniul anteprenorial și al formării profesionale, oferirea serviciilor de consultanță, asistență tehnico-financiară, informații și resurse pentru a ajuta persoanele fizice să dezvolte propriile lor afaceri în domeniul agricol sau industrial. Iar de acest fapt se ocupă anume sectorul neguvernamental, care în ultimii ani desfășoară un șir de activități în acest sens. Acțiunile sale includ programe privind generarea veniturilor cetățenilor, iar succesul lor depinde atât de identificarea corectă a problemelor și necesităților locale, cât și a grupului țintă implicat direct în progresul economic al comunității.

În afară de suportul financiar acordat de către reprezentanții sectorului neguvernamental pentru oamenii care și-au deschis o afacere pentru prima dată, este nevoie de cunoașterea și înțelegerea unor aspecte privind contabilitatea, planificarea afacerii, ocuparea forței de muncă, impozitarea etc. Iar organizațiile (in)formale care activează la nivel local, regional și național depun eforturi în asigurarea instruirii persoanelor și le oferă asistență în angajarea în câmpul muncii la nivel local.

Printre cele mai relevante instituții sunt: IDIS „Viitorul” (mun. Chișinău), Centrul CONTACT (mun. Chișinău), AO PBN (mun. Bălți), ODIMM (mun. Chișinău), JCI Moldova (mun. Chișinău), Agenția de Dezvoltare Rurală (ADR Orhei), precum și agenții economici.

Iar dacă evaluăm situația generală actuală, precum și impactul acțiunilor organizate la nivel local, observăm că există încă un șir de probleme de ordin economic care nu sunt soluționate, iar reprezentanții sectorului asociativ întâmpină mai multe provocări în asigurarea acestui obiectiv. Una dintre ele ar fi că schimbările ce au loc ca rezultat al activităților desfășurate nu au o acoperire națională, multe din instituții ale societății civile limitându-se într-o anumită localitate, regiune și pentru un număr redus de persoane. Lipsește, de asemenea, o coerență, continuitate a programelor implementate, deseori acestea stopându-se fie din cauza pregătirii profesionale modeste a angajaților, fie a resurselor financiare insuficiente.

3. Asigurarea egalității de gen presupune angajarea femeilor și a bărbaților în rândul acelorași drepturi, responsabilități și oportunități în diverse sfere ale societății în baza competențelor și aspirațiilor egale. Atât statul prin intermediul mijloacelor legale, cât și cetățenii prin depășirea anumitor stereotipuri trebuie să garanteze acest drept în orice stat democratic.

Adoptarea legislației în domeniu a fost crucială pentru asigurarea de jure a tratamentului egal pentru femei și bărbați. Constituția Republicii Moldova (art. 16 (2) stabilește că femeile și bărbații sunt egali în fața legii și a autorităților publice [3], iar Legea cu privire la egalitatea dintre femei și bărbați menționează necesitatea includerii principiilor sale în toate politicile, strategiile și programele publice, acte normative etc. Ca rezultat, a fost instituită Comisia guvernamentală pentru egalitate între femei și bărbați, iar Direcția politici de gen și prevenirea violenței împotriva femeilor desfășoară un șir de activități în vederea realizării sarcinilor stipulate în legislație. În cadrul autorităților APL au fost deschise, de asemenea, unități de gender.

Deși cadrul legislativ moldovenesc oferă femeilor aceleași drepturi ca și bărbaților la participare la procesul politic, serviciile sociale, asistență medicală, educație, angajare în câmpul muncii etc., în realitate însă există un șir de dificultăți. Printre cele mai stringente probleme rămân a fi: abilitarea femeilor în domeniul politic, economic și social, violența față de femei [17, p. 12]. Egalitatea șanselor în Republica Moldova nu există din cauza că femeile deseori au o sarcină dublă: întreținerea familiei și creșterea copiilor (43%), existența diferențelor biologice dintre femei și bărbați (33%), diferențierea între femei și bărbați în Biblie (25%), incapacitatea practicării de către femei a anumitor profesii (24%), salarizarea inechitabilă a femeilor în raport cu bărbații (16%), femeile nu sunt promovate în posturi de conducere (14%) și nu sunt acceptate în politică (11%) [8, p. 40]. La nivel local, cu regret, încă prevalează stereotipurile privind rolul și locul femeii în societate, viața profesională fiind deseori ignorată, prioritate având grija față de familie și de treburile casnice.

Implicarea femeilor în viața politică a evoluat și ea diferit de-a lungul timpului. Astfel, numărul deputatelor în Legislativul Republicii Moldova a decurs după cum urmează: 1998 – 9 femei (8,7%); 2001 – 16 femei (15,8%); 2005 – 21 femei (20,7%); 2009 – 26 femei (25,7%); 2010 – 20 femei (19,8%). Chiar dacă cifrele sunt superioare celor din anii 1998 și 2001, acest nivel de reprezentativitate a femeilor nu este suficient pentru a asigura egalitatea mandatelor între ambele genuri. De aceea singura soluție rămâne a fi adoptarea cotelor de reprezentativitate [17, p. 22]. Proiectul de lege cu privire la cotele de gen este în așteptarea aprobării în a doua lectură de către Parlament, începând cu iulie 2014 [14, p. 3]. Partidele PNL, PLDM, PSD (noiembrie, 2010) au trecut însă deja prin experiența de stipulare în statut a cotei de minimum 30% reprezentante ale genurilor în organele de conducere și pe listele electorale [12, p. 47]. În 2015, femeile reprezentau 20,7% în Parlamentul Republicii Moldova, iar în actualul Legislativ 23 femei (23,2%) sunt deputate. Totodată, participarea politică a femeilor în Guvern este de 25%, iar în organele administrative de nivel local este și mai mică, constituind circa 18,1% [14, p. 3]. Este de menționat faptul că în cadrul autorităților APL femeilor deseori le revin funcțiile de viceprimari, secretari, consultanți. În același timp, posturile de conducere în instituțiile publice (școli, grădinițe, spitale etc.) sunt ocupate în majoritate de femei.

În scopul asigurării egalității de gen, instituțiile societății civile utilizează diverse acțiuni: advocacy, educație și formare. Acestea luptă pentru recunoașterea contribuției enorme pe care femeile o au în familie și societate, precum și pentru combaterea stereotipurilor, în special la nivel local. Iar participarea lor în cadrul diferitor activități locale, naționale sau in-

ternaționale demonstrează efortul depus în promovarea ideilor noi, precum și în monitorizarea acțiunilor (ne)întreprinse de către autortitățile publice. Cele mai cunoscute instituții ale societății civile care activează în domeniul asigurării egalității de gen sunt: CPD (mun. Chișinău), Clubul Politic al Femeilor 50/50 (mun. Chișinău), Gender-Center (mun. Chișinău), Asociația Femeilor de Afaceri (mun. Bălți), Asociația Femeilor de Afaceri din Sectorul Rural (r-nul Râșcani), Asociația Femeilor de Afaceri „FEMIDA” (mun. Cahul), Asociația Femeilor din Găgăuzia (mun. Comrat).

Iar din informația analizată se poate de observat faptul că, deși multe instituții ale societății civile se implică în această sferă de activitate, totuși, doar câteva dintre ele demonstrează viabilitate, inclusiv economică, și angajament constant în domeniul egalității de gen. Chiar dacă instituțiile societății civile sunt motivate și interesate să contribuie mai mult la asigurarea egalității de gen, acestea nu au capacitate de acoperire națională în subiectul abordat, precum și nu au fondurile necesare pentru aceasta. O bună parte din ele nu dispun de echipamentul și resursele necesare (umane, financiare și logistice) pentru o mai vastă implementare a programelor pe care le realizează. Unele organizații (in)formale care activează la nivel național, regional și local depind foarte mult de finanțările străine și astfel, în această situație, nu pot să-și planifice pe viitor activități durabile în conformitate cu prioritățile de dezvoltare ale comunității (comunităților) locale. Totodată, se conturează o nouă tendință în sectorul asociativ: o categorie mică de instituții care, în pofida unui înalt grad de receptivitate de gen, includ perspectiva de gen în organizații și proiecte, ceea ce contribuie semnificativ la îmbunătățirea situației în domeniul de referință [17, p. 47].

4. Dezvoltarea personală a tinerilor.

Dezvoltarea personală prin politicile publice adoptate la nivel național/local, la fel precum și prin oferirea programelor de instruire pentru tineri reprezintă un obiectiv important în creșterea socioeconomică și culturală a țării.

Principalele acte normative care asigură dezvoltarea acestei funcții specifice se referă la Strategia națională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 [5], precum și Legea cu privire la tineret [7].

În acest context, fiind adoptată în anul 2014, strategia trasează principalele vectori în sectorul de tineret în raport cu provocările actuale. În document este omisă elaborarea unor indicatori calitativi și cantitativi care sunt necesari pentru a crea un cadru eficient de elaborare, implementare, monitorizare și evaluare a politicilor publice pentru sectorul de tineret. Un concept nou cu care a venit noua Lege cu privire la tineret și Strategia națională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 sunt consiliile locale de tineret (CLT). Acestea reprezintă niște structuri reprezentative ale tinerilor la nivel local și au scopul de consultare, împuternicire a tinerilor pentru asigurarea participării lor la dezvoltarea comunităților, dar și participarea în procesele decizionale locale și regionale. Membri ai consiliilor locale de tineret pot fi tinerii cu vârsta cuprinsă între 14 și 35 ani, iar din punct de vedere numeric, membrii consiliilor locale de tineret trebuie să fie în raport direct cu numărul de consilieri ai consiliului local din cadrul administrației publice locale. Dezvoltarea consiliilor locale de tineret trebuie să fie o prioritate atât la nivel central, cât și local, deoarece implicarea tinerilor în procesele decizionale locale dezvoltă spiritul civic și angajamentul tinerilor în raport cu ce se întâmplă în comunitatea din care fac parte. Până în prezent mai rămân multe localități unde CLT-uri

nu există, iar acest fapt trebuie să fie o prioritate pentru autorități [18, p. 12-13].

Cu toate că Legea cu privire la tineret reglementează un șir de drepturi și facilități pentru această categorie de persoane, doar 8,1% din tineri își cunosc pe deplin drepturile, 44,6% cunosc drepturile de bază, 38,9% sunt informați parțial în domeniul legislației pentru tineri [13, p. 16]. De asemenea, circa 30,3% din tineri sunt discriminați cel mai des la angajarea în câmpul muncii, la luarea deciziilor la nivel de comunitate și în instituțiile de învățământ [13, p. 18]. De aceea instituțiile societății civile investesc enorm în capitalul uman, în special al tinerilor, în scopul de a contribui la integrarea lor socială, de a-i implica în viața socială, economică, culturală, de a susține și promova tinerii talentați și de a sensibiliza societatea în problemele tineretului și favorizarea procesului de socializare.

Unul dintre obiectivele pe care și le propune sectorul neguvernamental se referă la oferirea educației nonformale pentru tinerii din comunitățile locale prin intermediul programelor și seminarelor de instruire, a meselor rotunde, conferințelor, vizitelor de studiu etc. Aceste activități devin din ce în ce mai cunoscute și solicitate de către tineri, deoarece ele dezvoltă diverse competențe și abilități personale pentru ca tinerii să fie mai bine pregătiți pentru viața reală a societății, să-și valorifice capacitățile și să le îmbunătățească, să se orienteze mai ușor în alegerea profesiei etc.

La nivel practic, am insistat asupra includerii celor mai reprezentative instituții ale societății civile care activează la nivel național, regional și local și care și-au adus contribuția în dezvoltarea personală a tinerilor, respectiv: Centrul de Resurse pentru Tineret DACIA (mun. Soroca), TDV (mun. Bălți), AO „Moștenitorii” (mun. Bălți), Institutul de Instruire în Dez-

voltare „Millenium” (mun. Chișinău), Eco-Răzeni (com. Răzeni/ r-nul Ialoveni), AO „Perspectiva” (mun. Cahul), AO Centrul Educațional „Pro Didactica” (mun. Chișinău), școlile și liceele (publice sau private), cluburile de dezbateri, AO „Dezbateri pentru Dezvoltare” – Căușeni, Edineț, Orhei, Ștefan-Vodă, Comrat etc., consiliile școlare ale elevilor (CȘE), Consiliul Național al Elevilor de pe lângă Ministerul Educației (CNE), instituțiile de învățământ superior și Autogovernarea studenților Universității de Stat din Moldova (ASUSM, mun. Chișinău).

Totuși, dacă e să evaluăm activitățile desfășurate per ansamblu, precum și impactul pe care l-au obținut asupra realizării acestui obiectiv, vom constata că acțiunile instituțiilor societății civile țin mai degrabă de prestarea unor servicii sau susținerea directă a beneficiarilor și a grupurilor țintă. Nu există un dialog politic instituționalizat cu statul și foarte greu sunt promovate reformele la nivel de politici și strategii. Astfel, ISC-urile desfășoară mai mult traininguri și conferințe cu copiii și tinerii din comunitățile locale și mai puțin elaborează politici naționale împreună cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării în interesul beneficiarilor. În același timp, unele organizații au reușit să creeze platforme și coaliții naționale, prin care devin mai reprezentative în raport cu autoritățile APC și APL și informează asupra unor probleme ale tinerilor în scopul soluționării lor. Totodată, reducerea inegalității și a excluderii sociale ar putea fi obținută prin implicarea tinerilor în procesul de instruire continuă. Iar acest proces ar putea duce la promovarea unei participări active la viața democratică.

5. Protecția socială a cetățenilor reprezintă elementul de bază în aplicarea reformelor social-economice care au loc astăzi în țară. Conform Constituției Repub-

licii Moldova (art. 47), statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, să-i asigure protecția în caz de șomaj, boală, dizabilitate, bătrânețe sau în alte cazuri când nu-și poate asigura existența din cauza unor împrejurări independente de voința lui. Totodată, în conformitate cu Legea asistenței sociale [6], statul asigură asistență socială sub formă de servicii sociale și de prestații sociale. Serviciile sociale constituie o componentă a sistemului național de asistență socială și au drept scop sprijinirea persoanelor vulnerabile, pentru depășirea situațiilor de dificultate, prevenirea și combaterea riscului de excludere socială, creșterea calității vieții și promovarea coeziunii sociale a acestora. Iar acestea includ serviciile sociale primare, specializate și cu specializare înaltă. Serviciile sociale se prestează cu prioritate în mediul familial, comunitate și, ca ultimă soluție, în instituțiile rezidențiale (art. 10, alin. 2), în timp ce prestațiile sociale se acordă sub formă de compensații, alocații, indemnizații, de ajutor social, material și de altă natură (art.11).

Problema privind asigurarea protecției sociale la nivel local este cauzată de numărul redus de lucrători sociali, utilaj învechit pentru persoanele cu dizabilități, lipsa cantinelor sociale, cooperarea insuficientă dintre APC/APL etc. De asemenea, foarte puține asociații obștești din țară activează pentru susținerea politicilor statului în domeniul protecției sociale a diferitor grupuri dezavantajate. Totuși, acele organizații (in)formale care-și focalizează activitatea în acest domeniu întreprind acțiuni de prestare a serviciilor de deservire socială la domiciliu, creare a cantinelor de ajutor social și azilurilor pentru bătrâni și persoane cu dizabilități. În caz de neprotejare socială, lipsă de mijloace materiale, stare financiară dificilă, reprezentanții sectorului neguvernamental oferă ajutoare umanitare

sub formă de bunuri, asistență financiară, donații benevole, echipament tehnic, medical, îmbrăcăminte etc. Numărul instituțiilor societății civile care activează la nivel local în acest domeniu este prea mic, iar cele existente desfășoară deocamdată activități destul de modeste. Unele istorii de succes pe care le-au obținut câteva instituții ale societății civile în asigurarea protecției sociale a cetățenilor sunt: AO Soarta (mun. Soroca), AO Demos (mun. Edineț), AO „Motivație” (mun. Chișinău), Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria” (mun. Chișinău), AO „Filocalia” (mun. Chișinău), Biserica Ortodoxă din Moldova și AO Misiunea Socială Diaconia (mun. Chișinău).

Constatăm astfel că există încă în șir de probleme și provocări pentru sectorul neguvernamental în realizarea acestei funcții. Deși au fost și sunt întreprinse un șir de acțiuni în efortul de a asigura protecția socială a cetățenilor, observăm că, la etapa actuală, serviciile sociale sunt oferite de foarte puține instituții ale societății civile și doar unui grup mic de persoane, astfel acțiunile desfășurate nu acoperă cererea existentă în comunitățile locale. Serviciile de îngrijire instituționalizate sunt foarte solicitate, însă acestea sunt subdezvoltate.

În concluzie vom menționa că, chiar dacă există câteva mii de instituții ale societății civile în Republica Moldova, puține din ele sunt și funcționale. Am insistat totuși asupra exemplificării unor organizații care contribuie la realizarea celor cinci funcții specifice de dezvoltare a comunității (comunităților) locale și care au capacități și experiență în examinarea și soluționarea problemelor identificate conform obiectivelor trasate.

În timp ce sistemul și reglementările legale privind activitatea sectorului neguvernamental nu par să creeze impedimente serioase în buna desfășurare a activităților

lor, totuși multe din organizații se luptă cu durabilitatea acțiunilor și sunt dependente aproape în întregime de finanțarea donatorilor. Acest lucru duce la diversificarea sferelor de activitate în scopul de a fi eligibile pentru finanțare de către diverși donatori [23, p. 6-9]. Pe de altă parte, acest lucru implică lipsa de specializare profundă și experiență superficială în toate domeniile. Mai mult decât atât, lipsa de fonduri împiedică continuitatea proiectelor implementate anterior. Iar o soluție ar fi ca instituțiile societății civile să beneficieze de mai multe instruirii privind tehnicile de colectare de fonduri și încurajarea finanțării interne.

De asemenea, activitățile desfășurate de către instituțiile societății civile se fac (în aspect general) în limba oficială a statului, care în mod implicit exclude o parte semnificativă de oameni ce nu cunosc și nu vorbesc destul de bine limba română. Acestea sunt persoanele care aparțin minorităților etnice sau nu locuiesc în capitală, dar în sate, regiuni etc., care sunt populate în mare parte de persoane ce aparțin grupurilor etnice. Astfel, din cauza diversității etnice, vârstei sau locului de trai, acești oameni sunt aproape totalmente lipsiți de orice protecție de către instituțiile societății civile cu privire la drepturile lor politice, economice, sociale sau culturale. De aceea, susținerea activităților instituțiilor care oferă ajutor și asistență în diferite limbi ar contribui la mobilizarea oamenilor rămași, în prezent, mai puțin în atenția statului și a sectorului neguvernamental.

O parte substanțială a instituțiilor societății civile sunt concentrate în capitală. Deși acestea desfășoară unele activități în comunitățile locale, totuși ele au mai

mult un caracter periodic decât continuu. De aceea, este nevoie de susținerea organizațiilor cu sediul în Chișinău privind crearea unor rețele regionale sau locale în zonele rurale, pentru a sprijini dezvoltarea și funcționarea permanentă a organizațiilor din afara capitalei, în primă instanță în zone îndepărtate de capitală, în părțile de nord și de sud ale țării, a căror necesitate devine primordială.

O societate democratică presupune existența pluripartidismului politic, a unei economii de piață competitive, precum și mobilizarea cetățenilor de a deveni activi și responsabili. O societate civilă este puternică, iar organizațiile (in)formale sunt eficiente doar atunci când sunt respectate drepturile omului și promovate valorile democratice și ale bunei guvernări, cu fortificarea normelor etice și morale, dar și creșterea responsabilității, comportamentului individual al cetățenilor [22, p. 3-7]. Sectorul societății civile din Republica Moldova s-a manifestat deja printr-o stare de schimbări pozitive în dezvoltarea comunității (comunităților) locale, contribuind la realizarea agendei economice și socioculturale a țării [4, p. 43-44]. Astfel, susținerea instituțiilor societății civile atât de către guvernele naționale, cât și de comunitatea internațională este imperativă, pentru a le permite desfășurarea în continuare a activităților în promovarea drepturilor omului, a coexistenței pașnice a minorităților etnice și consolidării relațiilor cu diaspora moldovenească, dezvoltarea economică, protecția socială a cetățenilor, susținerea tinerilor prin desfășurarea diverselor programe și realizând în același timp o deplină egalitate între genuri a populației sale.

RESURSE BIBLIOGRAFICE:

1. Brighidin A., Didencu V. Catalogul organizațiilor neguvernamentale active în domeniul drepturilor omului din Republica Moldova. Chișinău: PNUD Moldova, 2005. 115 p.
2. Budurina-Goreacii C. Societatea civilă și buna guvernare: cazul Republicii Moldova. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale). Nr. 8 (78). Chișinău: CEP USM, 2014. p. 8-14.
3. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
4. Digol D., Budurina-Goreacii C. Civil Society: Contributing to Good Governance in Moldova. În: Governance and Dialogue: the Black Sea - Vienna: Institute for Go-Governance, 2013. p. 33-45.
5. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. Nr. 1006 din 10.12.2014. Publicat: 31.12.2014 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 400-403.
6. Legea asistenței sociale. Nr. 547 din 25.12.2003. Publicat: 12.03.2004 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 42-44.
7. Lege cu privire la tineret. Nr. 215 din 29.07.2016. Publicat: 23.09.2016 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 315-328.
8. Malcoci L. Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării (Studiu sociologic). Chișinău: Cartier, 2011. 96 p.
9. Moldova răspunde nesigur la recomandările RUP. [on-line] http://www.cido.org.md/index.php?option=com_content&view=article&id=76%3Amoldova-rspunde-nesigur-la-recomandările-rup&catid=10%3Acido-general&Itemid=5&lang=ro (vizitat 29.08.2016).
10. Moșneaga V., Anikin V., Rusnac G. Contribuția educației civice la dezvoltarea culturii civice a studențimii în condițiile tranziției moldave. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 3 (XLII). Chișinău: CEP USM, 2008. p. 63-69.
11. Munteanu A. ș. a. Manualul funcționarului public (Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova). Chișinău, 2011. 259 p.
12. Paladi Gh. ș. a. Profilul sociodemografic al Republicii Moldova la 20 de ani după adoptarea Programului de acțiune de la Cairo, Chișinău, 2014. 144 p.
13. Participarea tinerilor în Republica Moldova. Studiu sociologic realizat în perioada decembrie 2010 – ianuarie 2011 de către Fundația Est - Europeană Moldova. Chișinău, 2011. 83 p.
14. Raportul Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității pentru evaluarea periodică universală a Republicii Moldova, sesiunea a 26-a, Chișinău. 23 martie, 2016. 7 p.
15. Teosa V. Formarea societății civile în Moldova: educația civică și socială a tineretului din învățământul superior [Materialele conferinței științifice profesoral-studențești consacrate aniversării a 10 ani de la proclamarea independenței țării și 5 ani de la fondarea FRIȘPA, Chișinău, 1 iunie 2001]. Chișinău: USM, 2001. p. 155-159.
16. Teosa V. Perspectivele autoorganizării sociale a societății civile în Republica Moldova. În: Republica Moldova în sec. XXI: viziunea tineretului (Teosa V. (Coord.). Materialele conferinței științifico-practice, 31 mai 2002. Chișinău: Institutul Muncii, 2002. p. 85-92.
17. Terzi-Barbăroșie D. Promovarea egalității genurilor și abilitarea femeilor. Aportul societății civile și al sectorului privat la atingerea țintelor naționale ale ODM 3 în Republica Moldova. Chișinău, 2012. 64 p. [on-line] http://ipp.md/public/files/Publicatii/2012/IPP_report_3_pages_RO.pdfhttp://ipp.md/public/files/Publicatii/2012/IPP_report_3_pages_RO.pdf (vizitat 09.08.2016).
18. Zacon D. Nivelul de implicare a tinerilor în procesul decizional și în cadrul organelor electe (Studiu). Chișinău, 2017. 38 p.
19. Budurina-Goreacii C. Challenges and Perspectives of Civic Society and Government Cooperation in a Democratic Society. În: IVth International Scientific Conference “E-Governance”. Sozopol, 2012. p. 178-183.

20. Norris P. Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance. Oxford: Oxford University Press, 1999. p. 14-19.

21. Siddiqi M. S. Who will bear the Torch Tomorrow? Charismatic Leadership and Second-line Leaders in Development NGOs, 35 p. [on-line] http://eprints.lse.ac.uk/29192/1/IWP9_NGOleadership-IWP.pdf (vizitat 03.06.2015).

22. Абезгильдин Р. Р. Перспективы развития институтов гражданского общества Российской Федерации в условиях модернизации системы государственно- гоуправления, 2017. 7 p. [on-line] <https://cyberleninka.ru/article/v/perspektivy-razvitiya-institutov-grazhdanskogo-obschestva-rossiyskoy-federatsii-v-usloviyah-modernizatsii-sistemy-gosudarstvennogo> (vizitat 01.09.2017). p. 3-7.

23. Деметрадзе М. Р. Перспективы развития институтов гражданского общества в современной России (правовая направленность политических процессов). 14 p. [on-line] https://www.civisbook.ru/files/File/Demetradze_Modern_Polit.pdf (vizitat 12.08.2017).

REFORMA FORȚELOR ARMATE ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN VEDEREA ASIGURĂRII REZILIENȚEI SISTEMULUI NAȚIONAL DE APĂRARE

Aurelian LAVRIC¹

REFORM OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN ORDER TO ASSURE THE RESILIENCE OF NATIONAL DEFENSE SYSTEM

The theme of the Armed Forces reform of the Republic of Moldova, in order to make the national defense system more efficient by ensuring the resilience, is a topical and major one for the community of the Security Studies specialists (national and international experts), as well as the political decision-makers and the governing military body of the Republic of Moldova. To address the formulated theme, it is necessary to define several concepts subjected to analysis: resilience, reform, etc. It is also necessary to contextualize the phenomenon of reforming the military sector in the Republic of Moldova, to identify the main features of regional and international security environment in which the Moldovan Armed Forces are undergoing the reform implementing process. It should be stressed that the reform of the military sector cannot be carried out separately from the processes in other sectors of the security field. Moreover, there is a direct interdependence between the military sector and other security sectors: economic, political, societal, environmental, as well as cybernetic and informational ones. In this regard, the researcher must answer the questions: What does it mean "to reform"? What are we reforming? What are the objectives of the reform process? (For what purpose are we reforming?) What means/tools do we use? As a result of the study, the conclusions and recommendations also highlight the aforementioned issues.

Keywords: resilience, reform, national defense system, Armed Forces, Republic of Moldova.

INTRODUCERE

Tema reformei Forțelor Armate ale Republicii Moldova în vederea eficientizării sistemului național de apărare prin asigurarea rezilienței este una actuală și majoră pentru comunitatea specialiștilor în studii de securitate (experți naționali și internaționali), dar mai ales pentru factorii de decizie politică și pentru conducerea corpului militar al statului Republica Moldova. Pentru abordarea temei formulate se impune definirea câtorva concepte cu ajutorul cărora este întreprinsă analiza: reziliență, reformă, eficiență, conjugare a eforturilor, interdependență ș.a. De asemenea, este

necesară contextualizarea fenomenului de reformare a sectorului militar din Republica Moldova, identificarea principalelor trăsături ale *mediului regional și global de securitate* (riscuri, provocări, amenințări, pericole) în cadrul căruia Forțele Armate ale Republicii Moldova sunt supuse procesului de implementare a reformei. Sub acest aspect, trebuie subliniat că reforma sectorului militar nu se poate desfășura separat de procesele de ajustare din celelalte sectoare ale domeniului securității. Mai mult, se știe că există o interdependență directă între sectorul militar și celelalte sectoare ale securității: economic (cu subsectorul energetic ș.a.), politic, societal, mediu

¹ Aurelian LAVRIC, dr., conf. univ., cercetător științific superior, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova.

ambiant (cu subsectorul securității alimentare ș.a.), dar și cibernetic și informațional. În acest sens, cercetătorii trebuie să răspundă la întrebările: Ce înseamnă a reforma? Ce reformăm? Care sunt *obiectivele* procesului de reformare? (În ce scop reformăm?), Ce mijloace/instrumente utilizăm? Concluziile și recomandările de la sfârșitul studiului efectuat (cercetării efectuate) trebuie să puncteze și ele aspectele formulate în aceste întrebări.

1. Conceptele de reziliență și reformă în contextul interdependenței dintre sectorul militar și celelalte sectoare ale domeniului de securitate

Conceptul de reziliență este tot mai mult utilizat, în etapa actuală, în documente ale unor organizații și structuri internaționale. **Reziliența** este conceptul cheie în Strategia Globală de Politică Externă și de Securitate a Uniunii Europene (lansată la reuniunea Consiliului European din 28-29 iunie 2016). Cu toate că în Conceptul Strategic al NATO (2010) nu este specificat termenul, în ultimii ani (2017-2018) pe site-ul NATO sunt făcute mai multe referiri la importanța rezilienței [1]. Din definițiile oferite de dicționarele explicative, deducem că **reziliența** este capacitatea ființelor umane (a sistemelor – în speța noastră: sistemul apărării) de a se adapta într-o manieră pozitivă la situații nefavorabile. Sunt cercetați factori (sociali, culturali ș.a.) care contribuie la starea de reziliență. **Reziliența** este un proces (social, cultural etc.), care poate fi explicat cu ajutorul unor modele („compensator”, „de protecție”, „de sfidare”). **Rezistența** provine din termenul latin *resilio*, „a se întoarce, a ricoșa, a ieși în evidență”. Termenul a fost adoptat în psihologie și în științe sociale, referindu-se la persoanele care, deși trec prin situații stresante, nu sunt afectate de acestea din punct de vedere psihologic, adică sunt rezistente la factorii distructivi. Literalmente, con-

form DEX (2000): „**Reziliență** s. f. proprietate a unui metal sau aliaj de a rezista la șocuri (< fr. *résilience*)” [3].

Pe de altă parte, conceptul de *reformă* este utilizat, de multă vreme, cu referire la diverse domenii sau sectoare ale societății. O *reformă* înseamnă literalmente *schimbarea* formei, dar și, mai ales, a conținutului (unui sistem), care, după încheierea procesului, trebuie să corespundă mai bine mediului (politic, economic, tehnologic etc). În condițiile schimbărilor vertiginoase din mediul internațional, care devine tot mai incert din cauza diferiților factori care îl influențează, se impune efectuarea unor reforme sistematice în vederea **adaptării** sau **ajustării** cât mai bune a oricărui sistem la mediul în care funcționează (în ultimă instanță, a unei țări la mediul regional și global). În cazul unui sistem național de apărare, este vorba de **adaptarea** la mediul strategic de securitate (regional și global) – la provocările, riscurile, pericolele și amenințările din mediul de securitate. Totuși, în primul rând, se impune eliminarea vulnerabilităților sistemului național de securitate.

Conform DEX (2009), *reformă* înseamnă: „Transformare politică, economică, socială, cu caracter limitat sau de structură pentru a realiza un progres” [2].

Prin urmare, *reformă* înseamnă ajustare, adaptare a unui sector la mediul în care activează, actualizare, îmbunătățire, restructurare a unui sistem în raport cu cerințele mediului la care se raportează, într-un anumit context (care, în prezent, însă este în permanentă schimbare).

În literatura de specialitate din Republica Moldova, preocupările pentru reforma sectorului militar au fost incluse în diverse resurse informaționale – publicații științifice. Spre exemplu, în autoreferatul la teza sa de doctor în științe politice, susținută la Chișinău în 2008, intitulată

„Impactul reformei Armatei asupra asigurării securității naționale. Cazul Republicii Moldova”, „reieșind din conținutul cercetărilor”, la capitolul „Concluzii și recomandări”, autorul – ex-ministrul apărării, Valeriu Pleșca, propunea următoarele: „Restructurarea și modernizarea armatei trebuie să se bazeze pe trei elemente: restructurarea forței, profesionalizarea forței și achizițiile de armament și tehnică militară modernă” [6, p.14]. Asemenea recomandări găsim și la alți experți în domeniu. O carte de referință din România, la această temă, este volumul intitulat „Reforma militară și societatea în România (1878-2008)”, în care este analizat procesul de reformare a sectorului militar din România preț de peste un secol și încă alte trei decenii [7].

În ceea ce privește contextul abordării conceptelor *reziliență* și *reformă*, este știut că există o interdependență profundă între *sectorul militar* și celelalte sectoare ale domeniului securității. Este necesară stabilirea contextului în care este desfășurată reforma sectorului de apărare din domeniul securității naționale a Republicii Moldova. Este clar că nu poate fi asigurată *securitatea militară* a unui stat fără asigurarea securității celorlalte patru *sectoare*:

1. *Politic*: Este vorba de legitimitatea unei guvernări (un pericol semnalat de Banca Mondială vizează capturarea/acapararea unui stat – a instituțiilor statului, în vederea transformării statului într-un activ – o sursă de venituri personale ale grupării care a acces la putere). În contextul unor asemenea fenomene, este explicit că nu pot avea un moral ridicat militarii dintr-un stat atins de fenomenul captivității; ei nu ar lupta cu îndârjire (unele exemple istorice pot fi invocate în acest sens: imperiile Aztec și Incaș, dar și celelalte imperii, care au fost instrumente de exploatare a populațiilor controlate, inclusiv prin înrolarea celor supuși în armatele imperiale, ceea ce a

vulnerabilizat respectivele formațiuni militare în fața unor inamici motivați și bine pregătiți).

2. *Societal*: Vizează conviețuirea pașnică a diferitor comunități etnice, religioase etc. dintr-un stat. Sub acest aspect, este necesară construirea unei societăți în care componentele etnice, confesionale ș.a. să conviețuiască în armonie – respect reciproc și întruajutare, în baza unor valori comune, împărtășite în pofida diferențelor. Idealul este chiar lozincă UE: „Unitate în diversitate”.

3. *Economic*: Economia națională trebuie să fie funcțională. Fără o economie puternică nu poate exista un stat capabil să-și asigure apărarea – cheltuielile pentru Forțele Armate. Iar poporul/statul care nu își susține propria armată, ajunge să susțină o armată străină, pierzându-și valoarea supremă: libertatea – independența.

4. *Mediu ambiant*: Exemplul divergențelor dintre Ucraina și Republica Moldova cu privire la construcția hidrocentrelor pe fluviul Nistru, în amonte de satul Naslavcea, este relevant pentru importanța amenințărilor în sectorul mediului ambiant (prin implementarea proiectului de pe teritoriul ucrainean, nivelul apei Nistrului pe teritoriul Republicii Moldova scade dramatic și alarmant).

În cazul Republicii Moldova, se impune valorificarea unui subsector al securității societale: *subsectorul axiologic*. Pe lângă sectoarele consacrate de școala de la Copenhaga (*politic, economic, societal, militar și de mediu*, la care s-au mai adăugat încă două sectoare ce s-au impus în epoca internetului: *informatic/cibernetice și informațional*), *subsectorul axiologic*, din cadrul sectorului *securității societale* este de o importanță fundamentală pentru asigurarea securității naționale a Republicii Moldova. Acest subsector vizează valorile statale, identitatea statală (comună pentru toate grupurile de populație, civică). Pentru

asigurarea recrutării în Armata Națională a unor tineri patrioți, devotați țării și poporului, este necesară educarea lor în spiritul valorilor tradiționale, prețuirea și asumarea necondiționată a identității statale. Datorită unei educații adecvate, inclusiv a conștientizării și asumării *misiunii* statului Republica Moldova [5, p. 127], care trebuie formulată de autoritățile de la Chișinău, tinerii vor dori/râvni să se înroleze în rândurile Forțelor Armate și vor fi buni ostași/apărători ai țării.

2. Obiectul reformei – nivelurile: teoretic și practic

Există câteva elemente – obiecte ce urmează să fie supuse reformei (ajustării), care trebuie menționate:

I. Mentalitatea întregii societăți, respectiv a recruților care provin din societate și care devin ulterior militari. Despre necesitatea reformării, schimbării mentalității, există o referire încă în Noul Testament, unde este folosită de apostolul Pavel noțiunea *metanoia* (Romani 12:2), care înseamnă „schimbarea minții/gândirii”. Este vorba de abordarea, atitudinile pe care le are o persoană, o comunitate umană. Respectând principiile morale și patriotice, militarii din Armata Națională a Republicii Moldova trebuie să dobândească o mentalitate de învingători, o stare de spirit corespunzătoare (să aibă moralul ridicat), să fie *rezilienți* – capabili să răspundă eficient oricărei provocări, să contracareze amenințările la adresa securității naționale. Sub acest aspect, reziliența este rezultatul tocmai al unei abordări specifice, al unor atitudini specifice adoptate de militari.

II. Tipul armatei: În anul 2018 guvernarea a lansat o inițiativă privind reformarea tipului de armată, cu referire la serviciul militar în termen. În cadrul unor dezbateri publice s-a discutat dacă este necesară o armată de militari profesioniști (la contract) exclusiv sau păstrarea componentei de mi-

litari în termen. Din această perspectivă, participanții la dezbateri s-au expus cu privire la menținerea sau lichidarea/suspendarea serviciului militar în termen.

Problema suspendării/lichidării serviciului militar în termen trebuie abordată în strânsă legătură cu chestiunea asigurării cooptării militarilor profesioniști în Armata Națională. În acest sens, serviciul militar în termen trebuie să fie o școală a militarilor care, în urma desfășurării programului de pregătire, vor putea fi angajați ca militari profesioniști prin contract. Lichidarea serviciului militar în termen comportă riscuri privind asigurarea armatei cu militari profesioniști, întrucât trebuie avut în vedere riscul plecării tinerilor moldoveni în alte armate, de peste hotare, dacă remunerarea militarilor profesioniști în Republica Moldova nu va fi la nivelul standardelor statelor mai avansate, cu tot pachetul social aferent. Profesionalizarea armatei este o necesitate, inclusiv în vederea satisfacerii cerințelor privind participarea la misiuni internaționale. Dar, în condițiile existenței conflictului înghețat din raioanele de est ale Republicii Moldova, ideea lichidării serviciului militar în termen trebuie să țină cont de raportul de forțe umane vizavi de efectivele militare din Transnistria (nerecunoscuta RMN).

Păstrarea serviciului militar în termen trebuie făcută prin asigurarea atractivității acestuia pentru recruți. În acest sens, pot fi examinate următoarele sugestii:

1. Tinerii înregimentați să poată primi gratis profesii, printre care menționăm: șofer (cu obținerea permisului de conducere, categoriile B și C), sudor și alte specialități predate la școlile profesional-tehnice, cu obținerea atestatelor. De asemenea, să poată studia limbi străine (să primească atestat/certificat), utilizarea calculatorului (să obțină aptitudini de programatori – specialiști în informatică, în tehnologii informaționale, cu accent pe protecția sisteme-

lor informatice contra atacurilor hackerilor, întrucât în prezent terenul de confruntare, inclusiv militară, nu îl mai reprezintă atât solul, apa, aerul, spațiul cosmic, ci în primul rând spațiul virtual, care trebuie gestionat în mod eficient), să poată practica sportul de performanță (să fie reînființate cluburile sportive ale armatei, pe discipline sportive, inclusiv, mai ales, arte marțiale – cu accent pe autoapărare).

2. Se impune creșterea indemnizației militarilor în termen, cu includerea în carnetul de muncă a perioadei serviciului militar în termen (să li se recunoască vechimea). Astfel, tinerii să conștientizeze că serviciul respectiv nu va fi „o pierdere de timp”, ci un câștig incontestabil.

3. La angajarea în instituțiile de stat, în cadrul concursurilor, la admiterea în instituțiile de învățământ (superior și nu numai), tinerii care au efectuat serviciul militar în termen să aibă prioritate. Astfel, se impune ca statul să convingă tinerii prin fapte de necesitatea, utilitatea, beneficiile satisfacerii serviciului militar în termen. De asemenea, să demonstreze că relațiile în armată sunt bazate pe reglementări clare, că în armată lipsesc relații nestatutare/neregulamentare (dedovșcina ș.a.), că alimentația este bună, condițiile de trai sunt bune etc.

4. Pentru ca tinerii să fie deschiși față de serviciul militar, este necesară familiarizarea lor prealabilă. Astfel, se impune reintroducerea în licee a disciplinei „Pregătirea militară inițială”, care să le explice elevilor în ce constă serviciul militar în termen, care sunt avantajele satisfacerii serviciului respectiv.

Există state care, după ce au renunțat la serviciul militar în termen, l-au reintrodus, de ex. Lituania (legea a intrat în vigoare la 1 septembrie 2016) [8], Suedia [9]. În România [10], în Germania (la 1 iulie 2013 serviciul militar obligatoriu a fost suspendat), în Austria este examinată necesitatea reintroducerii serviciului militar în termen obligatoriu.

Milităria este o vocație, de aceea nu poți cere fiecăruia să îmbrățișeze o carieră militară. Dar așa cum bărbații învață, de exemplu, șoferia, fără să devină obligatoriu de profesie/meserie șoferi (având permis de conducere, ei pot practica alte profesii), la fel și milităria, abilitățile militare pot fi însușite în armată și vor fi utile pe parcursul întregii vieți.

Tendința actuală în lume este de creare și dezvoltare a unor trupe speciale, de intervenție rapidă, formate din militari profesioniști. Totuși, serviciul militar în termen este și el incontestabil necesar. Principalul beneficiu al tinerilor care îl satisfac este însușirea și deprinderea disciplinei, a tăriei de caracter, de care are nevoie întreaga societate, inclusiv sectorul civil, fiecare comunitate (urbană sau rurală), fiecare familie.

III. Sistemul: Este vorba de relațiile din cadrul sistemului național de apărare, dintre componentele sale, atât dintre tipurile de trupe din cadrul Armatei Naționale, cât și între armată și celelalte structuri de forță: Trupele de Carabinieri, Detașamentul „Alfa” al Ministerului Justiției, Serviciul de Stat Pază și Protecție ș.a. Se impune eficientizarea interoperabilității între toate aceste componente, atât la nivelul de execuție, cât și la cel de analiză și elaborare. Capacitatea de identificare și analiză a riscurilor de securitate este una indispensabilă la etapa contemporană. *Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate* (CSSAS) din cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” este o unitate care desfășoară asemenea demersuri din perspectivă științifică. Dar capacitatea CSSAS trebuie întărită, atât din punctul de vedere al resursei financiare, cât și sub aspectul resurselor umane. Fără o componentă intelectuală solidă (mai este denumită *intelligence*: capacitate de analiză a informațiilor), o armată nu poate fi eficientă, nu poate repurta succese. Apariția în ultima perioadă de timp

a mai multor știri cu referire la instituția denumită Direcția Principală a Statului Major din Federația Rusă (Главное Управление Генштаба) – fosta denumire: ГРУ (Главное Разведовательное Управление) – o instituție din care fac parte cadre de elită (atât privind analiza informațiilor, planificarea operațiunilor, cât și desfășurarea lor în teren) a Armatei Federației Ruse – arată importanța pe care o acordă state contemporane unor structuri de elită, responsabile de operațiuni cu caracter special.

IV. Comunicarea: Componenta comunicățională este una cheie la etapa contemporană. Este vorba atât de comunicarea Forțelor Armate cu societatea – deci cu publicul intern (în acest sens se impune elaborarea unei strategii de comunicare a Ministerului Apărării cât mai reușite), cât și de comunicarea cu partenerii externi (atât cu alianțe – exemplul cel mai potrivit este NATO, cât și cu alte state – parteneri externi – în contextul relațiilor bilaterale, în domeniul apărării. Sub acest aspect, exemplele Israelului și Elveției sunt de studiat, bunele lor practici sunt de preluat de către autoritățile Republicii Moldova).

În urma celor expuse mai sus, se impune eficientizarea (îmbunătățirea):

- Doctrinei operative (a celor trei strategii: Strategia Securității Naționale [SSN], Strategia Națională de Apărare pe anii 2018–2021 [SNA], Strategia Militară [SM]);

- Calității profesionale a militarilor (sistemul de selecție și pregătire) – în acest sens, Academia Militară a Forțelor Armate are un rol fundamental în vederea pregătirii militarilor profesioniști;

- Dotării tehnice;

- Aprovizionării.

De asemenea, reieșind din toate cele menționate mai sus, se impune *sporirea finanțării*:

- *Resurselor umane ale Armatei Naționale.* Este cunoscută maxima: Cine nu își

hrănește propria armată, hrănește una străină. Preocuparea președintelui SUA, Donald Trump, privind necesitatea alocării celor 2% din bugetele statelor aliate pentru forțele armate trebuie luată în considerare chiar și de conducerea unor state mici și neutre, cum este Republica Moldova.

- *Achizițiilor și întreținerii armamentului.* Este necesar să ne înscriem în tendința de achiziționare și dotare cu un armament care asigură o putere de foc superioară, de la distanță: rachete, aparate de zbor, inclusiv fără pilot (avioane, drone ș.a.), în vederea preservării efectivelor militare (militarii nu mai sunt în prezent carne de tun în acțiunile militare, ale statelor avansate). Se profilează în viitor o stare în care luptele militare vor fi desfășurate de roboți. De aceea, se impune tehnologizarea sistemelor militare.

- *Tehnologiilor informaționale.* Este necesară asigurarea *suveranității tehnologice* – a unor sisteme de operare proprii, necontrolate din alte state. Pentru realizarea acestuia este necesară asigurarea *securității inovaționale* [11]: nu numai să fim consumatori de produse IT de peste hotare, ci să și elaborăm și să producem propriile produse din acest domeniu.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În urma cercetării efectuate pot fi trase câteva concluzii, respectiv înaintate câteva recomandări factorilor de decizie din domeniul apărării și securității (instituții politice: Președinție, Guvern, Parlament, dar și conducerea Ministerului Apărării). Recomandările sunt destinate și publicului larg – societății moldovenești, cea care urmărește cu interes problematica securitară (în plan național, regional și global, datorită poziției geopolitice pe care o ocupă Republica Moldova, aflată la granița spațiilor geopolitice occidentale și eurasiatic) și care poate determina factorii politici să adopte anumite decizii în domeniul securității și apărării. Astfel, se impune:

• Crearea unui Centru al reformei în cadrul Ministerului Apărării al Republicii Moldova, care să elaboreze, coordoneze, monitorizeze și evalueze mersul (desfășurarea) acesteia;

• Acordarea unei atenții speciale **sub-sectorului axiologic** al Securității Sociale – de o importanță primordială pentru Republica Moldova;

• Sporirea volumului finanțării Forțelor Armate, în vederea unei mai bune pregătiri a militarilor, în vederea investirii în elaborarea unor produse informatice (sisteme operative) proprii, asigurarea protecției sistemelor informatice în fața atacurilor hackerilor, achiziționarea de armamente moderne (eventual, elaborarea și producerea unor armamente proprii, prin angajarea institutelor de cercetare care se află sub egida Ministerului Educației, conform tendințelor de ultimă oră din statele democratice ale comunității internaționale).

Un stat cu statut de *neutralitate permanentă*, cum este Republica Moldova,

trebuie să se preocupe de recunoașterea internațională a statutului în cauză (tratatul privind recunoașterea neutralității Austriei, din 1955, este un bun exemplu, în acest sens), respectiv, de obținerea evacuării trupelor străine de pe teritoriul său, ca și de preluarea controlului asupra infrastructurii militare deținute de armata Federației Ruse pe teritoriul național moldovenesc (infrastructura respectivă nu trebuie să ajungă pe mâna „forțelor armate” transnistrene sau a administrației de la Tiraspol). Totuși, acordând importanța care i se cuvine *componentei diplomatice*, autoritățile Republicii Moldova nu trebuie să negligeze *componenta militară* – problematica reformării, ajustării, adaptării, îmbunătățirii, sporirii capacităților Forțelor Armate, care reprezintă un simbol al statalității moldovenești seculare și care trebuie să fie o garanție a supraviețuirii, consolidării și dezvoltării pe toate planurile a Republicii Moldova.

BIBLIOGRAFIE:

1. Basic search – Search for resilience: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/search.htm?query=resilience&submitSearch=> (accesat: 16.05.2018).
2. DEX: Reformă: <https://dexonline.ro/definitie/reform%C4%83> (accesat: 16.05.2018).
3. DEX: Reziliență: <https://dexonline.ro/definitie/rezilien%C8%9B%C4%83> (accesat: 16.05.2018).
4. Landes David S.. *Avuția și sărăcia națiunilor. De ce unele țări sunt atât de bogate, iar altele atât de sărace*, Iași, Polirom, 2013.
5. Lavric Aurelian. *Misiunea statului moldovenesc: de la origini până în prezent*. În: *Statalitatea Moldovei: continuitatea istorică și perspectiva dezvoltării*. Materialele Conferinței științifice din 24-25 martie 2017, Chișinău: IRIM, 2017.
6. Pleșca Valeriu. *Impactul reformei armatei asupra asigurării securității naționale. Cazul Republicii Moldova*. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice, Chișinău: USM, 2008.
7. Otu Petre (coordonator). *Reforma militară și societatea în România (1878-2008)*, București, Editura Militară: 2010, 428 pag.
8. Lituania reintroduce serviciul militar obligatoriu, <https://www.cotidianul.ro/lituania-reintroduce-serviciul-militar-obligatoriu/> (accesat: 3.10.2018).
9. Suedia reintroduce serviciul militar obligatoriu, <https://www.hotnews.ro/stiri-international-21640649-suedia-reintroduce-serviciul-militar-obligatoriu.htm> (accesat: 3.10.2018).
10. Era bun serviciul militar obligatoriu? Armata Română poate intra acum în întregime pe un stadion, <https://www.capital.ro/era-bun-serviciul-militar-obligatoriu.html> (accesat: 3.10.2018).
11. Lavric Aurelian. *Securitatea inovațională – element de bază al securității naționale la etapa contemporană*. În: *Revista Militară*, nr. 2/2017, p. 6-13.

ROLUL ARMATEI NAȚIONALE ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII SPAȚIULUI AERIAN

Sergiu CHETRARU¹
Svetlana CEBOTARI²

THE ROLE OF THE NATIONAL ARMY IN THE AIR SPACE SECURITY ENSURING

Up to now, there were no studies on airspace security in the national literature. Because of the new geopolitical metamorphoses and presence of the new threats to international security, including airspace security, there is a need to develop the studies on airspace security. The research of the national airspace security, including the role of the National Army in airspace management, is a part of the series of native scientific concerns, marked by the lack of studies of given issues. Until now, the literature in the Republic of Moldova is marked with the clear deficiency in the treatment of this subject.

Thus, the subject of this article is research of the National Army's role in the national airspace management.

Keywords: security, airspace, National Army, airspace management.

Până în prezent, în literatura de specialitate națională nu există un studiu cu referire la securitatea spațiului aerian. În contextul noilor metamorfoze geopolitice, cât și în contextul prezenței noilor amenințări la adresa securității internaționale, inclusiv a securității spațiului aerian, apare necesitatea elaborării studiilor cu referire la securitatea spațiului aerian. Gestionarea spațiului aerian în siguranță reprezintă: „Ansamblul normelor, măsurilor și activităților de conducere adoptate în scopul utilizării raționale, coordonate, în deplină siguranță și eficientă a spațiului aerian de către toate categoriile de utilizatori, atât pe timp de pace, cât și pe timp de criză și la război” [4]. Acest rol a fost repartizat Ministerului Apărării și, respectiv, Armatei Naționale.

Gestionarea spațiului aerian îmbracă două aspecte: managementul spațiului aerian, aplicabil, în special pe timp de pace,

respectiv controlul spațiului aerian, aplicabil în situații de criză și război. Managementul spațiului aerian reprezintă ansamblul activităților și măsurilor pentru optimizarea utilizării în comun, în special pe timp de pace, a spațiului aerian național de către toate categoriile de operatori aerieni militari și civili, fără a afecta cerințele acestora; utilizarea flexibilă a spațiului aerian va permite coordonarea în timp real a zborurilor civile și a celor militare” [4]. Conform publicației JCS Pub. 1- 02 a NATO – Dicționarul de terminologie militară, „Managementul spațiului aerian reprezintă coordonarea, integrarea și reglementarea folosirii unui spațiu aerian de dimensiuni definite”.

Încă de la apariție, evoluția aviației a fost marcată de un profund caracter dinamic, datorat permanentei adaptări la noutățile științifice și tehnice, dar și la necesitățile din ce în ce mai mari și mai complexe puse în față de utilizatorii civili și militari.

¹ Sergiu CHETRARU, locotenent-colonel, Ministerul Apărării al Republicii Moldova.

² Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat, conferențiar universitar. Academia Militară „Alexandru cel Bun”; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale.

Ultimul deceniu a evidențiat importante transformări economice și social-politice, cu precădere în Europa și, odată cu acestea, noi cerințe puse în fața aviației. Printre factorii care în ultimii ani au influențat decisiv organizarea și desfășurarea securității spațiului aerian, cât și a traficului aerian militar și civil, ar putea fi enumerați:

a. Factorul economic. Principalul obiectiv al politicii economice a companiilor aeriene îl reprezintă asigurarea zborurilor în condiții de maximă securitate, confort și mai ales de rentabilitate. Treptat, marea majoritate a companiilor aeriene și-au înlocuit vechile aeronave cu unele noi, realizate după noile criterii: capacitate de transport medie și mică, consum scăzut de combustibil, cheltuieli de întreținere și exploatare cât mai reduse în condiții de maximă siguranță și confort. Implicațiile acestei politici economice au constat în creșterea considerabilă în volum a traficului aerian și aglomerarea rețelei de culoare aeriene existente, devenite insuficiente.

b. Factorul tehnic. Adoptarea celor mai noi concepții și soluții tehnice au fost totdeauna un atu important al aviației în comparație cu alte domenii de activitate. Folosirea în ultimii doi ani a celor mai moderne tehnologii și aplicații ale electronicii, comunicațiilor, tehnicii de calcul și aerospațiale facilitează asigurarea unui trafic aerian din ce în ce mai intens, în condiții de maximă siguranță a zborurilor. Un asemenea concept implică eforturi considerabile din partea statelor pentru modernizarea și uniformizarea posibilităților de gestionare a spațiului aerian, de conducere și coordonare a zborurilor civile și militare.

c. Factorul politic. În ultimul deceniu, în Europa de Est s-au produs importante transformări social-politice care au condus la destrămarea Tratatului de la Varșovia. Din punct de vedere aeronautic, acest moment istoric a creat premisele unor

profunde transformări structurale. O parte din fostele state socialiste, printre care și Republica Moldova, au aderat la Organizația pentru Securitatea Navigației Aeriene – EUROCONTROL. Întrunind 39 de state membre, EUROCONTROL este organizația militar civilă, menită să asigure împreună cu partenerii săi atât performanța siguranței traficului aerian, cât și realizarea obiectivelor nemijlocit implicate în procesul de luare a deciziilor. Prin urmare, toți utilizatorii spațiului aerian, aeroporturile și furnizorii serviciilor de navigație aeriană sunt pe deplin implicați în crearea Cerului Unic European (Single European Sky). Acest lucru atrage după sine o serie de obligații în privința regândirii legislației aeronautice și a gestionării spațiului aerian, precum și în privința eforturilor depuse în vederea modernizării și uniformizării mijloacelor pentru protecția navigației aeriene, atât pentru aviația civilă, cât și pentru cea militară.

Istoricul apariției și dezvoltării noului concept de utilizare flexibilă a spațiului aerian este legat de Conferința Europeană a Aviației Civile din aprilie 1990, care a adoptat Strategia armonizării traficului aerian în perioada următorilor ani ai secolului XXI. În realizarea acestei strategii, managementul spațiului aerian reprezintă un element cheie. În luna iunie 1994 la Copenhaga, cu prilejul celei de-a 4-a Reuniuni a statelor membre ale Conferinței Europene a Aviației Civile ECAC, a fost aprobat raportul Organizației Europene pentru Siguranța Navigației Aeriene (EUROCONTROL), raport care face referiri concrete la structurile organizatorice și procedurile necesare aplicării conceptului de utilizare flexibilă a spațiului aerian. Menționăm că Republica Moldova în calitate de stat membru ICAO, fiind situată în Europa și aspirând spre implementarea normelor și standardelor europene pentru siguranța, securitatea, eficiența

și regularitatea aviației, în decembrie 1996, s-a alăturat Conferinței Europene a Aviației Civile (ECAC), devenind astfel primul stat membru al ECAC din CSI.

Încă în iulie 1992, raportul final al EATCHIP (Programul european pentru integrarea și armonizarea traficului aerian) a stabilit un prim set de principii pentru punerea la punct a managementului aerian. Din mai 1994, în acest proiect s-a implicat și comitetul NATO pentru coordonarea spațiului aerian european – NATO / CEAC.

Prima fază a acestei strategii a început să fie aplicată în statele membre ale EUROCONTROL din martie 1996. Conform acestui nou concept, spațiul aerian nu trebuie destinat în exclusivitate întrebunțării militare sau civile, ci el trebuie considerat ca un spațiu continuu, alocat temporar utilizatorilor, pe zone, în funcție de necesități.

Analizând sistemul complex de supraveghere a spațiului aerian, specialiștii militari apreciază că, încă din timp de pace, folosindu-se cele mai perfecționate mijloace și procedee de supraveghere, este necesar să se culeagă informații de pe teritoriul adversarilor potențiali. Se apreciază, de asemenea, că, în situațiile de criză și pe parcursul războiului, acțiunile mijloacelor și sistemelor de supraveghere care funcționează încă din timp de pace se vor multiplica și intensifica. Cel mai semnificativ avantaj va decurge însă din cantitatea, calitatea, oportunitatea și gradul înalt de prelucrare a datelor, precum și din modul de folosire a informațiilor.

Obținerea rapidă a informațiilor prin executarea constantă a supravegherii, cu toate forțele și mijloacele, permite luarea deciziei și realizarea conducerii în timp real, crescând astfel viteza de reacție a întregului sistem. Oportunitatea informației și, în consecință, rapiditatea și calitatea deciziei suplinesc de cele mai multe ori deficitul în forțe și mijloace.

Supravegherea reprezintă acțiunea de a observa, a păzi cu grijă, cu atenție, cu autoritate; a avea sub control. Din punct de vedere militar, supravegherea reprezintă observarea sistematică a unor zone din spațiul aerian, terestru, maritim a localităților, persoanelor sau obiectelor prin mijloace vizuale, acustice, electronice, fotografice sau alte mijloace [7].

Este așadar o acțiune de observare de ansamblu a activității militare a unui stat sau a unei anumite zone de interes.

Supravegherea aeriana reprezintă „observarea sistematică a spațiului aerian din zona de responsabilitate, întrebunțând mijloace electronice, vizuale sau de alt gen, în primul rând în scopul determinării poziției aeronavelor și rachetelor, precum și al identificării acestora, amice sau inamice” [3].

Considerăm că supravegherea aeriană reprezintă ansamblul de măsuri și acțiuni executate în scopul cunoașterii neîntrerupte a situației aeriene, prevenirii împotriva atacului executat prin surprindere de inamicul aerian și pentru a asigura forțelor proprii timpul necesar și condițiile favorabile pentru intrarea organizată în luptă. Ca o consecință a apariției acestui nou concept în cadrul Forțelor Aeriene, care presupune existența unui sistem de supraveghere aeriană, este necesar să-i fie precizată funcțiunea. Aceasta poate fi exprimată prin conceptul de „zonă de supraveghere aeriană”, zonă care desemnează „spațiul aerian aflat deasupra unui teritoriu în care o unitate din Forțele Aeriene are responsabilitatea executării supravegherii aeriene”. Forma și dimensiunile zonei de supraveghere se stabilesc avându-se în vedere: înzestrarea și acțiunile inamicului aerian, posibilitățile de ripostă ale Forțelor Aeriene proprii, nevoile de alarmare și protecție a trupelor și populației.

Referindu-ne la Forțele Aeriene, supravegherea aeriană este una din misiunile de bază, care se desfășoară, încă din timp de

pace, în scopul asigurării suveranității statului în spațiul aerian național și al integrității acestuia. În timp de pace, informațiile despre situația aeriană sunt întrebuințate îndeosebi în scopul interzicerii violării spațiului aerian național și asigurării controlului traficului aerian. În timp de criză este necesară supravegherea aeriană continuă a unor zone de graniță și a apelor internaționale în scopul sesizării intențiilor posibului agresor și a amenințărilor asupra spațiului aerian.

În timp de război crește necesitatea obținerii informațiilor despre agresor. Cea mai mare parte a acestor informații sunt necesare desfășurării operațiilor. Obținute și transmise în timp real, acestea contribuie la conducerea acțiunilor de luptă, la planificarea operațiilor și ducerea acțiunilor de luptă. Principalele obiective urmărite în timp de război sunt următoarele :

a) menținerea controlului asupra spațiului aerian propriu și extinderea controlului asupra spațiului aerian corespunzător zonei de conflict;

b) reducerea potențialului militar și economic al agresorului și amplificarea capacității acționale a celorlalte categorii de forțe ale armatei;

c) amplificarea capacității acționale a Forțelor Aeriene.

Supravegherea aeriană își menține importanța și în perioada postconflictuală, prin participarea la asigurarea suveranității statului în spațiul aerian național. În acest scop, radiolocația trece la refacerea sistemului de supraveghere și la executarea serviciului de luptă permanent cu o parte din forțe și mijloace.

Din actele normative și din unele publicații militare, rezultă că supravegherea aeriană este o misiune/acțiune distinctă a Forțelor Aeriene în cele patru situații (pace, criză, război, postrăzboi) executată în scopul identificării sau determinării parame-

trilor zborului aeronavelor și rachetelor; se execută în timp real și are caracter de continuitate, fiind o componentă a arhitecturii de securitate aeriană și o funcție a structurilor din sistemul C⁴I [8] al Forțelor Aeriene.

Oricum am privi și analiza această problemă, scopul principal al executării supravegherii spațiului aerian este acela de a înștiința forțele proprii despre intențiile sau acțiunile inamicului aerian. Astfel, principalul gen de armă care execută această misiune este radiolocația. Principalele argumente în susținerea acestei afirmații sunt următoarele:

- volumul mare de informații obținute și puse la dispoziția eșalonului superior într-un timp foarte scurt (aproape integral și în timp real);

- durata mare de timp în care este executată acțiunea (permanent);

- dimensiunea mare a spațiului observat (întreaga zonă de responsabilitate);

- numărul mare de forțe și mijloace angrenate în această acțiune;

- specializarea strictă a forțelor și mijloacelor pentru această acțiune.

În această ordine de idei, se impune tratarea problemei controlului spațiului aerian. Utilizarea spațiului aerian trebuie să fie optimizată, iar riscul privind pierderile de mijloace aeriene proprii poate fi redus prin restricționarea libertății de acțiune a aeronavelor. Este esențial ca toți utilizatorii spațiului aerian să cunoască măsurile luate și mijloacele prin care se asigură reducerea la minim a riscurilor privind combaterea mijloacelor aeriene proprii, mărin, în același timp, la maxim libertatea de acțiune a lor. Aceste măsuri și mijloace sunt cunoscute, în general, sub denumirea de control al spațiului aerian. Obiectivul „controlului spațiului aerian” este de a crește eficiența operațiilor militare prin promovarea capacității forțelor terestre, aeriene de acționa în mod

eficient și flexibil în spațiul aerian, cu interfețe reciproce minime, fără restricții nejustificate și cu un grad de risc mic [2].

„Controlul spațiului aerian cuprinde totalitatea activităților prin care organele de conducere ale Forțelor Aeriene coordonează folosirea eficientă și flexibilă a spațiului de către toate categoriile de forțe ale armatei implicate, cu respectarea ansamblului de reguli și îndeplinirea măsurilor care asigură ordinea în spațiul aerian și reduc riscurile de a declanșa inoportun acțiunile de apărare antiaeriană sau de a doborî propriile aeronave” [4].

Conform publicației JCS Pub.1- 02 a NATO [3] - „Dicționar de terminologie militară”: „Controlul spațiului aerian reprezintă un serviciu introdus în zona de ducere a acțiunilor militare în scopul realizării operaționalității efective prin promovarea folosirii sigure, eficiente și flexibile a spațiului aerian. Controlul spațiului aerian are capacitatea de a permite o mare flexibilitate a operațiilor, deoarece autoritatea de a aproba, dezaproba sau de a interzice desfășurarea operațiunilor combative îi este atribuită numai comandantului care deține comanda operațională”. În vederea creșterii la maximum a eficienței operaționale, mijloacele aeriene proprii trebuie să poată acționa cu riscuri minime, iar mijloacele de apărare aeriană cu baza la sol trebuie să poată deosebi propriile mijloace aeriene. Procedeele folosite astăzi în majoritatea statelor pentru realizarea ordinii în spațiul aerian au fost introduse în anul 1976 și reprezintă o mixare a identificării electronice cu măsurile procedurale de asigurare a ordinii în spațiul aerian și cu alte surse de identificare (de exemplu, cercetarea vizuală). Controlul spațiului aerian se bazează pe două procedee:

a. *Controlul pozitiv* al spațiului aerian, procedeu care are la bază urmărirea și identificarea precisă și sigură a mijloacelor

aeriene aflate într-un anumit spațiu aerian, reprezentând o etapă superioară a îmbunătățirii securității mijloacelor proprii, etapă pe care și-o permit puține state datorită costurilor ridicate necesare folosirii componentelor electronice ale sistemului. Acesta se execută în timp real, prin întrebuințarea mijloacelor electronice: mijloacele radar utilizate pentru supravegherea spațiului aerian (sau la siguranța zborurilor) și care sunt prevăzute cu aparatură de recunoaștere (Identify Friend or Foe – Identifică prietenul sau dușmanul), precum și mijloacele de transmisiuni cu care este înzestrată infrastructura sistemului de conducere al forțelor armate. Procedeele mai moderne de identificare electronică se bazează pe caracteristica radar, radiația electromagnetică a aeronavelor, caracteristica în infraroșu, locul de origine al aeronavei și alte date care să ducă la recunoașterea avionului și a țării de origine. Conținutul controlului pozitiv al spațiului aerian poate fi analizat plecând de la definiția acestuia, astfel, descoperirea la distanță maximă a mijloacelor aeriene de atac/lovire, reprezintă premisa realizării eficiente a acțiunilor de combatere a acestora și/sau apărarea obiectivelor proprii. Aceasta se realizează prin valorile maxime ale parametrilor zonei de supraveghere prin radiolocație.

Identificarea pozitivă este procedeul prin care se stabilește cu precizie dacă un mijloc aerian este sau nu AMIC. Cele mai răspândite sisteme de identificare IFF au la bază radiolocația cu răspuns activ, care se caracterizează prin faptul că semnalul de răspuns nu este cel reflectat, ci este cel emis cu ajutorul aparaturii de răspuns, de retranslație sau transponder. Prin acest procedeu crește simțitor distanța descoperirii prin radiolocație, el fiind larg folosit și pentru determinarea apartenenței de stat a aeronavelor (cu ajutorul codurilor speciale). În aviația civilă, metoda răspunsului

activ se folosește frecvent, deoarece semnalul de răspuns poate cuprinde multe informații suplimentare necesare (înălțimea de zbor, numărul de programare al zborului, tipul aeronavei, cantitatea de combustibil, numărul avionului).

Urmărirea țintelor aeriene este posibilă în toată gama de înălțimi, de la distanțe mari și continuă atunci când sistemul de supraveghere prin radiolocație sau totalitatea senzorilor care participă la acest proces creează o zonă continuă, cu o mare densitate și diversitate de mijloace.

În același context, direcționarea aeronavelor presupune în principiu dirijarea acestora prin mijloace electronice. În prezent se folosesc două metode de dirijare a aviației: dirijare instrumentală (automatizată) și dirijare în sistem clasic (neautomatizată).

b. Controlul procedural al spațiului aerian, care presupune folosirea unor combinații de reguli și proceduri prestabilite, în cazul existenței unor condiții de mediu nefavorabile sau în condițiile folosirii de către inamic a bruiajului. Această metodă este mai restrictivă decât cea prezentată anterior, dar este mai puțin vulnerabilă în cazul loviturilor aeriene și contramăsurilor electronice. Metoda are la bază proceduri organizatorice privind partajarea temporală și spațială a mediului de luptă aerian și/sau ordinele referitoare la regulile de executare a focului. Totodată, prin adoptarea acestui procedeu s-a avut în vedere faptul că trebuie să existe permanent o posibilitate de a se realiza ordinea în spațiul aerian atunci când, în cazul procedurii controlului activ (pozitiv) al spațiului aerian, intervin limitări sau nu este indicată folosirea acestuia.

Stabilirea unor reguli suplimentare datorate înzestrării tehnice care nu permite întotdeauna recunoașterea și identificarea electronică a mijloacelor de zbor conduce la o întrebuintare rațională a spațiului

aerian și la evitarea combaterii propriilor mijloace aeriene de către forțele de apărare aeriană cu baza la sol. Pentru echipajele aeronavelor, măsurile procedurale de asigurare a ordinii în spațiul aerian reprezintă un dezavantaj prin limitările impuse în folosirea spațiului aerian, dar înseamnă și o probabilitate mai mare de supraviețuire. În aceeași idee, aceste proceduri reprezintă o limitare a posibilităților de luptă și a eficacității mijloacelor de apărare aeriană cu baza la sol, dar se reduce pericolul de combatere a aeronavelor proprii.

Autoritatea pentru managementul spațiului aerian este reprezentată de organele civile, iar prioritate are traficul aerian general (conform regulilor ICAO, pe baza publicațiilor de informare aeronautică-AIP). La apariția unei crize și pe timpul conflictului, autoritatea pentru controlul spațiului aerian (CAA) este reprezentată de organele militare, iar prioritate are traficul aerian operațional.

Vom supune analizei realizarea managementului spațiului aerian la nivel național, unde deducem că șefia forțelor aeriene a statelor membre NATO diferă de la țară la țară, păstrând comune doar elementele de structură la nivelul Alianței. De remarcat este faptul că marea majoritate a sistemelor automatizate de ripostă aeriană ar trebui să permită schimbul de date cu sistemele de conducere aparținând forțelor militare terestre. Marile unități și unitățile Forțelor Aeriene sunt incluse în sistemul unificat de ripostă aeriană încă din timp de pace. În concordanță cu caracterul indispensabil și ferm al apărării colective, țările membre NATO au parcurs și parcurg, în etape succesive, programe de restructurare a forțelor aeriene într-un sistem integrat.

În unele state membre NATO, Sistemul de Control și Supraveghere Aeriană ca, spre exemplu, cel al Marii Britanii, este format din mai multe dispozitive individuale,

mobile și fixe, Sistemul de Control și Supraveghere Aeriană ASACS (Air Surveillance and Control Sistem) asigură în timp real informațiile necesare apărării Marii Britanii și aliaților din NATO. Este un sistem bazat pe un computer foarte sofisticat care adună, prelucrează și distribuie informațiile despre toate avioanele care zboară în interiorul și în jurul spațiului de apărare aeriană al Marii Britanii sub forma Imaginii Aeriene Recunoscute (RAP). Informațiile din cadrul RAP sunt folosite de către comandantul Apărării Aeriene pentru luarea deciziei privind cercetarea sau chiar distrugerea avionului care zboară în zonă fără permisiune. Informațiile sunt asigurate în cadrul RAP de radarele cu baza la sol ale Forțelor Aeriene Regale și de sistemele de apărare aeriană ale partenerilor NATO – vecini. Totuși, ASACS din Marea Britanie poate, de asemenea, recepționa informații prin legături de date digitale și de la alte unități cu baza la sol, de pe mare sau din aer, incluzând Centrul de Control Aerian, care ca parte a Forței de Reacție Rapidă a Marii Britanii dispune de bază tehnică ce îi conferă un înalt grad de operativitate, necesar pentru a se deplasa în sprijinul crizelor din întreaga lume.

Analizând restructurarea și modernizarea sistemelor militare de trafic aerian ale Poloniei și Cehiei, deducem tendința de modernizare continuă a acestora. La această dată, Polonia are un sistem unicat, realizat în baza unei concepții aprobate în 1998 și implementate în perioada 1998–2007, bazat pe un singur centru de dirijare regional, atât pentru zborurile civile, cât și pentru cele militare, și parcurge un proces de integrare a tuturor elementelor sistemului, inclusiv a bazelor de date aeronautice. În Cehia, la baza colaborării civile/militare în domeniul aeronautic se află un acord între Ministerul Apărării și Ministerul Transporturilor, Cehia având două

sisteme de control al traficului aerian, unul militar și unul civil. Structura sistemului ATM (Air Traffic Management) militar adoptat de Cehia este:

1. Administrația de Control al Traficului Aerian, ca element de structură al Comandamentului Forțelor Aeriene, condus de un director.

2. Unitățile de control al traficului aerian al bazelor aeriene.

Directorul Administrației de Control al Traficului Aerian are în subordine: un stat major, Centrul Militar de Dirijare de Rută (de tip centru regional de dirijare și control – ACC), Centrul de Pregătire al Controlorilor de Trafic Aerian; Centrul de Coordona-re al Căutării și Salvării (RCC) și Centrul de Informare Aeronautică Militară. Unitățile de control al traficului aerian ale bazelor aeriene se compun din: organele de trafic aerian de aerodrom, organele de trafic aerian de apropiere și un birou de informare aeronautică de aerodrom. Sistemul este aliniat la structurile și funcțiile sistemelor ATM militare ale statelor membre NATO, vizând ca în final să integreze serviciile de trafic aerian de rută civile și militare într-un singur centru (ACC), civil/militar [1].

Referindu-ne la sistemul de management al spațiului aerian al Republicii Moldova, ca și alte state din Europa Centrală și de Est, a fost tribut ar concepției Tratatului de la Varșovia care utiliza două sisteme de control al traficului aerian separate: civil și militar. După 1992, traficul aerian civil s-a intensificat considerabil, îndeosebi prin apariția noilor companii aeriene, care au devenit tot mai frecvente în ultimii ani. În plus, tendințele de aderare a Republicii Moldova la structurile de securitate euro-atlantice au impus regândirea întregului cadru de organizare și desfășurare a zborurilor militare de antrenament. Aviația militară trebuie să atingă și să mențină un nivel de pregătire și de operabilitate corespunzător

tor standardelor NATO, ceea ce presupune o creștere a numărului orelor de zbor și a complexității misiunilor executate. Privind managementul activităților în spațiul aerian, apreciem că securitatea aeriană trebuie să creeze posibilitatea exercitării suveranității în spațiul aerian, dar și a utilizării acestuia de către toți beneficiarii în condițiile respectării regimului de zbor, având desigur în vedere și unele considerente economice. Amplul proces de restructurare și reaşezare pe baze noi a aviației militare apărării antiaeriene și aviației civile declanșat în Republica Moldova este menit să creeze un cadru nou de desfășurare a activității aeronautice, adaptat principiilor EUROCONTROL și standardelor NATO.

În prezent, gestionarea spațiului aerian în Republica Moldova este realizată în cadrul a două sisteme :

a. Sistemul civil:

- Ministerul Transporturilor și Infrastructurii / Direcția transport / Serviciul transport aerian;

- Autoritatea Aeronautică Civilă Republica Moldova;

- MOLDATSA (Moldavian Air Traffic Services Authority) – furnizor de servicii de aeronavigație în Republica Moldova.

b. Sistemul militar:

- Ministerul Apărării al Republicii Moldova/ Marele Stat Major al Armatei Naționale /Secția Apărare Antiaeriană și Aviație/ COA (Centrul Operații Aeriene);

- Comandamentul Forțelor Aeriene.

Spațiul aerian destinat traficului aerian cuprinde: căi aeriene interne și internaționale, zone terminale de control, zone de control de aerodrom, zone de lucru ale aviației utilitare și sportive și zone tehnice. Spațiul aerian de responsabilitate cuprinde [7]: aerodromurile militare și zonele terminale ale acestora, zonele de lucru și raioanele de zbor ale unităților de aviație, poligoane de trageri pentru aviație și alte

categorii de utilizatori militari. Pentru realizarea coordonării traficului aerian civil cu zborurile militare, Marele Stat Major al Armatei Naționale, prin intermediul Secției Apărare Antiaeriană și Aviație și Comandamentul Forțelor Aeriene, execută la nivel pre-tactic:

- primirea survolurilor civile (cu excepția rutelor charter și celor regulate), de regulă cu 10 zile în avans;

- primirea și aprobarea cererilor de zbor militare;

- primirea cererilor de activități de zbor care afectează spațiul aerian;

- coordonarea preliminară a activităților aeronautice militare cu zborul planificat al aviației civile;

- emiterea restricțiilor de utilizare a spațiului aerian și transmiterea acestora serviciilor de informare aeronautică civile.

Sistemul civil primește informații referitoare la restricțiile de spațiu aerian și dinamica desfășurării zborurilor militare pentru spațiul aerian utilizat în comun. Evoluția în perspectivă a cadrului geopolitic al Republicii Moldova, dezvoltarea viitoare a mijloacelor de atac aerian, precum și amplificarea importanței componente aeriene în cadrul unui război ne determină să gândim prefigurarea unei dimensiuni realiste a sistemului apărării aeriene. Acesta trebuie să răspundă pe de o parte nevoilor de apărare aeriană, iar pe de altă parte să posede capacitatea de a fi interoperabil cu sistemele de apărare aeriană ale țărilor membre NATO.

În acest scop, trebuie luate o serie de măsuri pe plan conceptual, în sensul dimensionării componente verticale privind ponderea genurilor de armă specifice apărării aeriene, înzestrării și pregătirii într-o concepție unică a celor două categorii de forțe armate. Una dintre redimensionările pe care le considerăm importante se referă la realizarea unui management corespunzător

al spațiului aerian și la asigurarea securității aeronavelor proprii în zona de ducere a acțiunilor de luptă (în cazul participării la aplanarea/înlăturarea conflictelor). Acest deziderat se poate atinge numai prin regândirea și redimensionarea, în special, a sistemului conducerii operaționale a forțelor aeriene, unde se cere un sistem bazat pe un suport informațional modern și eficient, precum și pe o structură adecvată. Astfel, se poate rezolva și o problemă esențială în ducerea acțiunilor militare integrate, anume cooperarea eficientă dintre genurile de arme din cadrul Forțelor Aeriene, precum și dintre acestea și mijloacele de ripostă aeriană ale celorlalte categorii de forțe ale armatei. Soluția de rezolvare a situației existente este modernizarea sistemului integrat civil-militar de management al spațiului aerian național, cu aplicarea conceptului de utilizare flexibilă a spațiului aerian pe timp de pace. În opinia lui R. Manea [5], concepția generală a acestui sistem trebuie să vizeze:

- un organism cu arhitectură deschisă, capabil să fie completat, dezvoltat și modernizat continuu, în funcție de evoluția tehnologică și modificările cerințelor operaționale;
- utilizarea comună a spațiului aerian de către beneficiarii civili și militari în condițiile asigurării unui indice ridicat de securitate a zborului, realizării eficienței și economicității traficului aerian civil, asigurării cerințelor operaționale și de instruire a aviației militare;
- coordonarea zborurilor civile și militare în condițiile utilizării flexibile a spațiului aerian prin creșterea schimbului de date între partea civilă și militară.

Analizând considerentele mai sus menționate, apreciem că unele dintre avantajele realizării unui astfel de sistem sunt:

a. Avantaje comune:

- eliminarea incompatibilității și dublării sistemelor de dirijare și control al activității aeriene pe timp de pace;

- optimizarea și divizarea cheltuielilor între cele două organisme, precum și reducerea acestora (prin utilizarea echipamentelor cu dublă destinație-civilă și militară).

b. Avantaje în domeniul militar:

- concentrarea și corelarea datelor despre situația aeriană pentru obținerea unei situații aeriene generale complete și în timp real;
- folosirea operativă a datelor despre situația aeriană generală de către toate compartimentele Sistemului Național de Apărare;
- posibilitatea realizării schimbului de informații în scopul cooperării regionale cu sisteme similare și cele din NATO.

c. Avantaje în domeniul civil:

- creșterea capacității structurilor de asistare și control al traficului aerian civil;
- reducerea în spațiu și în timp a restricționării operării zborurilor civile;
- creșterea siguranței desfășurării traficului aerian civil;
- fiabilitatea sporită a sistemului prin posibilitatea asigurării multiple a acoperirii radar primar și secundar în întregul teritoriu al Republicii Moldova prin schimbul de date între partea civilă și cea militară.

În opinia noastră, principalele direcții urmărite în dezvoltarea sistemului integrat de management al spațiului aerian ar trebui să fie:

- integrarea senzorilor radar civili și militari într-o rețea cu acces al ambelor părți, care să permită schimbul de date între cele două sisteme de dirijare și utilizarea sistemelor de recunoaștere;
- realizarea structurilor organizatorice pentru managementul spațiului aerian, ierarhizat pe trei niveluri (strategic, pre-tactic și tactic), precum și organizarea serviciilor de trafic aerian din punct de vedere administrativ și operațional;
- realizarea unui sistem care să asigure schimbul eficient de date și informații între diferitele compartimente ale sistemului, precum și schimbul regional de date;

- dezvoltarea procedurilor legate de structura spațiului aerian și a celor de management ale traficului aerian care să permită utilizarea optimă a spațiului aerian;

- coordonarea programelor de instruire ale personalului operativ din cadrul sistemului, elaborarea criteriilor de selecție și evaluare.

Pentru realizarea măsurilor considerăm că se impune îndeplinirea următoarelor obiective:

a. Generale:

- utilizarea spațiului aerian de către beneficiarii civili și militari să se facă pe baza unor priorități prestabilite, în scopul realizării unui indice ridicat de securitate a zborurilor și pentru satisfacerea cerințelor operative ale aviației militare;

- utilizarea în comun a informațiilor despre situația aeriană în scopul creșterii eficienței prin reducerea cheltuielilor de întreținere și exploatare a mijloacelor de supraveghere a spațiului aerian;

- eliminarea dublării sistemelor de dirijare a traficului aerian prin funcționarea complementară;

- asigurarea interoperabilității la nivel zonal și național prin standardizarea fluxurilor de informații.

b. În domeniul militar:

- obținerea unei imagini a situației aeriene generale transmisă și afișată în timp real;

- asigurarea schimbului oportun de informații privind situația aeriană, prin realizarea unui sistem unic informatizat;

- dezvoltarea capacităților de poliție aeriană prin creșterea capacității de reacție a sistemului de apărare a spațiului aerian cu aviația de vânătoare;

- îmbunătățirea limitei inferioare a zonei de supraveghere prin radiolocație.

Concluzionând asupra cercetării subiectului colaborării internaționale în sfera apărării spațiului aerian, trebuie să menționăm că asigurarea și sprijinul în realiza-

rea obiectivelor Republicii Moldova ar trebui să apară odată cu dorința politică și cu orientarea concretă a vectorului de dezvoltare. Deoarece toate sistemele de armament și utilizatorii spațiului aerian din cadrul forțelor aeriene, terestre, care acționează în aceeași zonă, interacționează într-o măsură diferită, acestea trebuie să fie integrate în „Controlul spațiului aerian”, iar această responsabilitate cade sub incidența Armatei Naționale.

3. Fiecare comandant care exploatează mijloace aeriene, sisteme de armament și/sau mijloace electronice pentru îndeplinirea misiunii încredințate în cadrul zonei de control al spațiului aerian, trebuie să ia parte la planificarea privind controlul spațiului aerian din zona respectivă.

4. Toți utilizatorii spațiului aerian și organele de control din subordinea acestora trebuie să dețină mijloacele de comunicații necesare pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate în cadrul controlului spațiului aerian.

5. Procedurile de „Control al spațiului aerian” trebuie să fie suficient de flexibile pentru a asigura armonizarea atât a operațiilor planificate, cât și a misiunilor neprevăzute.

6. Controlul spațiului aerian trebuie să permită utilizarea spațiului aerian cu libertate de acțiune maximă, în conformitate cu mărimea riscului acceptabil pentru comandamentul grupării operaționale de arme întrunite.

7. Controlul spațiului aerian trebuie să reprezinte un factor de luat în considerare pe toată durata operațiilor.

1. Procedurile de control al spațiului aerian trebuie să fie simple, iar restricțiile nejustificate să fie evitate. Procedurile de control al spațiului aerian nu înlocuiesc regulile de angajare a luptei și trebuie stabilite astfel încât să fie corespunzătoare acestora.

2. Procedurile de control al spațiului aerian trebuie să înlesnească trecerea forțelor de la o autoritate de control la alta.

Măsurile restrictive trebuie stabilite în mod foarte clar, pentru o perioadă cât mai scurtă de timp, numai în spațiul aerian definit și transmise neîntârziat tuturor utilizatorilor.

3. Între utilizatorii spațiului aerian din cadrul forțelor aeriene, terestre și navale, o deosebită importanță are caracterul comun al mijloacelor de comunicare/automatizare, procedurile de identificare și posibilitățile tehnicii de luptă.

În concluzie, autoritatea pentru managementul spațiului aerian este reprezentată

de organele civile, iar prioritate are traficul aerian general (conform regulilor ICAO, pe baza publicațiilor de informare aeronautică – AIP).

La apariția unei crize și pe timpul conflictului, autoritatea pentru controlul spațiului aerian (CAA) este reprezentată de organele militare, iar prioritate are traficul aerian operațional (OAT) conform planului de control al spațiului aerian (ACP) și ordinului de control al spațiului aerian (ACO), pe baza planului de sprijin al operației.

BIBLIOGRAFIE:

1. Concluzii ale Reuniunii Grupului pentru Managementul Traficului Aerian al Comitetului NATO pentru Managementul Traficului Aerian. https://www.academia.edu/33753277/Managementul_spatiului_aerian_element_definitoriu_al_securitatii_aeriene
2. Controlul spațiului aerian în situații de criză și la război. STANAG nr. 3805. http://www.revista.forter.ro/cd_2009/07-sub7/072.htm
3. JOINT PUB 1-02/ Dicționar de termeni militari, Departamentul Apărării al SUA, 2001 (2010 modificat până în 2016), p. 220.
4. Dicționar explicativ al limbii române, <https://dexonline.ro/> (accesat la 14.08.2018)
5. Manea R., Vegheș S. Modalități de realizare a controlului spațiului aerian în situații de criză și la război, București 2013, p. 40-49.
6. Manta D. Opinii privind modul de realizare a controlului spațiului aerian în cadrul acțiunilor militare Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2018 p. 39-41.
7. Manual NATO – AAP-6, ediția 2014.
8. Notă: C4I – comandă control comunicații computere și informație. Ministerul Apărării al Republicii Moldova.

APROVIZIONAREA DE CĂTRE POPULAȚIA BASARABIEI CU PROVIZIE ȘI FURAJE A ARMATEI RUSE STAȚIONATE ÎN BASARABIA (1812–1828)

Anatolie LEȘCU¹

PROVISIONS AND FEED SUPPLY FROM POPULATION OF BESSARABIA OF RUSSIAN ARMY BASED IN BESSARABIA (1812–1828)

Based on some unusual documents stored in the funds of the National Archives of the Republic of Moldova, this article analyzes the practice of supply, by the population of Bessarabia, with the provisions and feed of the Russian occupation units, stationed in the region in the first decades after annexing. Using the statistical data gathered and concentrated in the Chancellery of the Bessarabian Governor for the years 1812–1828, the author analyzes this practice by showing that the size of allocations assigned from the regional supply budget was 56,702 rubles. At the same time, the author demonstrates, that only in the years 1823–1828, the period of maximum concentration of Russian troops in Bessarabia, the region provided to the army the huge quantities of feed, namely: 179,664 quarters of oats, 2,367,150 puddles of hay and 46,692 puddles of straw.

Keywords: regiment, food ration, army, fodder, local authorities, military authorities, civil administration, Bessarabia, ruble, budget, locality, company, division, logistic, deposit, money, hay, straw, peasant, soldier.

Asigurarea logistică a armatei ocupa un loc important în activitatea cotidiană a oficialilor militari. Prin complexitatea problemelor rezolvate, aprovizionarea ocupa al doilea loc după problemele ce țin de pregătirea de luptă și instruirea efectivului. Cheltuielile enorme pentru apărare, cât și baza economică slabă pentru creșterea veniturilor de stat determinau oficialitățile din Imperiul Rus să reducă la maximum cheltuielile militare din partea statului, transferând o mare parte din îndatoririle sale față de înzestrarea armatei pe seama populației civile. Statul răspundea integral de echiparea, înarmarea, spitalizarea, salarizarea și în mare parte de alimentarea militarului, celelalte obligațiuni fiind încredințate autorităților locale. Obligațiunile autorităților locale erau multiple, importante și costisitoare, cum ar fi

încartiruirea trupelor în localități, încălzirea și iluminarea unităților încartiruite, acordarea ostașilor rației alimentare suplimentare, alimentarea cailor armatei cu furaje, prestarea serviciului de transport în folosul unităților militare, reparația obiectelor militare și multe altele [9, p. 86].

Statul asigura armata cu produsele alimentare pentru hrană reieșind din norma zilnică necesară unui ostaș, după cum urmează: carne – 84 livre (1 livră = 400 gr.) sau 34,5 kg. pe an; sare – 20 livre pe an; făină – 16 garnițe (1 garniță = 3,3 l) pe zi sau 3 sferturi pe an (1 sfert = 210 l); crupe – 1,5 garnițe pe zi sau aproximativ 0,4 sferturi pe an [8, p. 194]. Centralizat erau aprovizionați cu furaje și caii regimentari, însă nu pe întreaga durată a anului. Anul întreg cu furaje erau asigurate numai regimentele de cavalerie de gardă. Caii regimentelor de

¹ Anatolie LEȘCU, lt.col. (r), conf. univ., dr., Catedra de științe umanistice și limbi moderne, Academia Militară Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova.

artilerie, de gardă, regimentelor de draconi, cuirasieri și husari erau puși la aprovizionare furajeră pe 10,5 luni, caii unităților de artilerie pe 8 luni, caii cazaților și altor unități pe 6 – 8 luni [9, p. 88]. Restul anului aprovizionarea cailor cu furaje era pusă în seama autorităților locale obligate să ofere unităților militare locuri pentru păscut.

Conform cerințelor regulamentare, unitățile militare dislocate în Basarabia se aprovizionau în mod centralizat cu provizii și parțial cu furaje din magazinele organizate în regiune, cât și cele din guberniile Herson și Podolia. Nu același lucru se întâmpla în cazul marșului, cantonamentelor, revistelor generale de front sau transportării recruților spre locul ducerii serviciului militar, când populația era obligată să-i hrănească pe militari cu provizie proprie. Tot ei erau datori să-i ofere efectivului încartiruit și rația suplimentară de hrană. Situația cea mai încordată s-a creat în anii 1816 – 1823, când în Basarabia erau transferate unități din Europa, schimbându-și foarte des locurile de dispunere. Pe perioada respectivă cade și cota maximă de completare a regimentelor cu efectiv nou de recruți aduși din guberniile centrale ale Rusiei. Subzistența trupelor în anul 1816 a costat bugetul local 2 000 ducăți olandezi sau 46 000 lei. Tot atunci regimentele diviziei 16 infanterie erau completate cu grenadieri care au consumat provizii în sumă de 327

ducăți olandezi și 10 lei 54 aspri, ceea ce ar însemna 7 531 lei 54 aspri [2, f. 455]. Consumul produselor alimentare de către unități era consistent și intens și poate fi demonstrat prin statistica intrărilor și scăderilor a depozitelor alimentare militare.

Depozitul alimentar Tighina (Bender)

Existența la data de 01.02.1818: făină – 2 779 sferturi, crupe – 168 sferturi;

consumat: făină – 1 045 sferturi, crupe – 97 sferturi [3, f.13];

Existența la data de 01.03.1818: făină – 3 275 sferturi, crupe – 120 sferturi;

consumat: făină – 1 909 sferturi, crupe – 103 sferturi [4, f. 60].

Depozitul alimentar Cetatea Albă (Akkerman)

Existența la 01.03.1828: făină – 753 sferturi, crupe – 29 sferturi, ovăz – 23 sferturi;

consumat: făină – 264 sferturi, crupe – 24 sferturi [4, f. 50].

Depozitul alimentar Hotin

Existența la 01.03.1828: făină – 1 833 sferturi, crupe – 229 sferturi;

consumat: făină – 891 sferturi, crupe – 83 sferturi [4, f. 54].

Din an în an creștea și suma alocată pentru alimentarea recruților. Ținând cont de prețurile la produse cerealiere și alte produse agroalimentare, aceste cheltuieli pentru bugetul regional erau destul de mari. Prețurile în perioada anilor '20, care difereau de la un ținut la altul, sunt demonstrate în tabelul alăturat:

Tabelul 1. Prețurile la produse alimentare, anii '20 ai sec. XIX²

Denumirea produsului	Ținut	Preț maxim	Preț minim
Sac cu făină din secară de 9 puduri	Orhei	15 rub. 28 cop.	11 rub. 18 cop.
	Hotin	12 rub. 33 cop.	9 rub. 84 cop.
	Tighina (Bender)	18 rub.	10 rub.
	Cetatea Albă	17 rub. 23 cop.	15 rub. 48 cop.
	Iași	11 rub. 50 cop.	11 rub.
	Ismail	14 rub. 40 cop.	-

² Tabelul a fost alcătuit în baza documentelor din ANRM, F. 2, 1, 880, f. 13 v.

Un sfert de secară	Orhei	13 rub. 76 cop.	10 rub. 62 cop.
	Hotin	-	-
	Tighina (Bender)	17 rub.	9 rub.
	Cetatea Albă	-	-
	Iași	10 rub. 22 cop.	9 rub. 99 cop.
	Ismail	-	-
Un sfert de crupe de hrișcă	Orhei	16 rub. 06 cop.	16 rub. 06 cop.
	Hotin	13 rub. 50 cop.	11 rub. 67 cop.
	Tighina (Bender)	-	-
	Cetatea Albă	-	-
	Iași	20 rub.	19 rub.
	Ismail	20 rub.	-
Un sfert de crupe de mei	Orhei	21 rub. 62 cop.	21 rub. 62 cop.
	Hotin	13 rub. 50 cop.	12 rub. 20 cop.
	Tighina (Bender)	-	-
	Cetatea Albă	23 rub. 75 cop.	21 rub. 88 cop.
	Iași	22 rub.	21 rub.
	Ismail	-	-
Un sfert de crupe de orz	Orhei	21 rub.	21 rub.
	Hotin	12 rub. 33 cop.	10 rub. 10 cop.
	Tighina (Bender)	-	-
	Cetatea Albă	-	-
	Iași	16 rub.	15 rub.
	Ismail	-	-
O vadră de vin (preț de piață)	Orhei	9 rub. 25 cop.	8 rub. 04 cop.
	Hotin	9 rub. 57 cop.	7 rub. 20 cop.
	Tighina (Bender)	11 rub. 50 cop.	11 rub. 50 cop.
	Cetatea Albă	-	-
	Iași	11 rub. 50 cop.	11 rub.
	Ismail	11 rub. 25 cop.	-
Un pud de carne (preț de piață)	Orhei	2 rub. 80 cop.	2 rub. 13 cop.
	Hotin	2 rub.	1 rub. 90 cop.
	Tighina (Bender)	2 rub.	2 rub.
	Cetatea Albă	-	-
	Iași	2 rub. 70 cop.	2 rub. 50 cop.
	Ismail	-	-

Din tabelul alăturat se poate observa că cele mai prospere, din punct de vedere alimentar, erau ținuturile Hotin, Iași și Orhei, iar cele mai sărace – Tighina (Bender) și Cetatea Albă (Akkerman). Pentru subzistența alimentară, în anul 1822 au fost cheltuite 5 609 lei 92 aspri [7, f. 63], 1823 – 6 015 lei [7, f. 72], 1824 – 4 570 lei [7, f. 82], 1825 – 3 200 ruble [7, f. 87], 1827 – 4 680 ruble 4 copeici pentru rația supli-

mentară de carne [7, f. 105] și 2 337 ruble 6 copeici pentru același scop în anul următor. În total, pentru aprovizionarea suplimentară alimentară oficial au fost cheltuite 56 702 ruble asiguate.

Foarte des militarii recurgeau la diferite șiretlicuri pentru a economisi resursele financiare distribuite pentru transportarea mărfii cu atelajele armatei. În caz dacă distanța de la depozitele alimentare depășea

măcar cu un kilometru cea regulamentară de 30 de verste, ei se adresau cu cereri insistente către autoritățile locale pentru a le oferi mijloacele de transport pentru aprovizionarea unităților, fiind în stare să le transporte cu mijloacele proprii. În așa mod a procedat comandamentul regimentului 32 vânători dislocat la numai 40 de verste de la depozitul alimentar din Bălți. În caz dacă autoritățile locale refuzau să le ofere mijloacele de transport, atunci comandantii îi impuneau pe locuitorii satelor să le hrănească pe cont propriu. Insolența lor ajungea până acolo, că comandantul regimentului 32 vânători locotenent-colonel Lișin se plângea, la 14 ianuarie 1824, guvernatorului civil al Basarabiei, Catacazi, că mânia consumată gratis de la localnici de către ostașii săi este dăunătoare pentru sănătatea lor [6, f. 37]. Mult mai complicată era situația cu regimentele de cazaci, care întrețineau peste 100 de pichete împrăștiate de-a lungul frontierei de stat.

O povară mult mai grea pentru țărani s-a dovedit a fi aprovizionarea armatei cu fân. Pe parcursul lunilor noiembrie-martie trupele ruse erau întreținute cu furaje procurate de autoritățile locale de la țărani. Livrarea furajelor a început imediat după anexarea Basarabiei. Abia instalată în ținut, administrația rusă în persoana amiralului Ciceagov, comandantul Armatei Dunărene, aflate încă în vara anului 1812 pe teritoriul Principatelor, ordonă autorităților locale din Basarabia calcularea volumului fânului care ar putea fi livrat de regiune respectivei armate. Calculele efectuate și prezentate de către autoritățile locale amiralului indică cifra de 1 359 363 puduri de fân pe care Basarabia ar fi în stare să livreze Armatei Dunărene [1, f. 37-verso]. Planul nu a fost realizat, deoarece Armata Dunăreană, în toamna aceluiași an, a fost deplasată spre nord, unde s-a raliat cu forțele principale ale armatei ruse în încleștare de viață și de moarte cu Franța lui Napoleon. Totuși, până la 20 noiembrie 1812, în magaziile

militare a fost format un stoc de fân de rezervă în cantitate de 11 482 puduri, care a intrat în posesia militarilor rămași în Basarabia [1, f. 46]. Dacă ținem cont de faptul că, în deceniul doi al secolului al XIX-lea, costul unui pud de fân în Basarabia era de:

Orhei – prețul maxim – 78 copeici, prețul minim – 60,5 copeici;

Hotin – prețul maxim – 56 copeici, prețul minim nu este arătat;

Tighina (Bender) – prețul maxim – 80 copeici, prețul minim – 80 copeici;

Cetatea Albă – prețul maxim – 85 copeici, prețul minim – 85 copeici;

Iași – prețul maxim – 55 copeici, prețul minim nu este arătat;

Ismail – prețul maxim – 63 copeici, prețul minim nu este arătat.

Dacă ținem cont că prețul mediu la fân era de aproximativ 65 copeici, atunci vistișeria regională a fost „ușurată” cu aproximativ 7 463 ruble 30 copeici [5, f. 13-verso].

Documentele de care dispunem nu atestă nici o cerință din partea autorităților militare față de cele civile în privința furnizării furajelor pentru armată. Faptul poate fi explicat prin numărul mic de trupe rămase în regiune, majoritatea aparținând armeei infanteriei, concentrate de obicei în cetăți. Conform statelor, unitățile de infanterie dispuneau de un număr minim de cai, iar puținele regimente de cazaci se alimentau prin pășunat, fapt prin care și se explică cerințele mici ale armatei pentru furaj.

Odată cu terminarea războiului din Europa și revenirea oastei în țară, situația se schimbă radical, unitățile militare având nevoie de cantități mari de furaje. Numai în perioada lunilor septembrie – decembrie, când animalele de care dispunea armata erau aprovizionate cu furaje de către autoritățile civile locale, unitățile militare dislocate în Basarabia, în primele două decenii ale secolului al XIX-lea, anual aveau nevoie de cantități mari de furaje, după cum urmează:

Tabelul 2. Necesitățile furajere în perioada toamna-iarnă³

Ținutul Tighina			
Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Sfert	Pud	Pud
Brigada 3 mixtă geniu	624	4 360	192
Regimentul cazacilor de pe Don, colonelului Ianov1	1 365	20 415	-
Pentru caii comendurii cetății Tighina	16	240	

Ținutul Akkerman (Cetatea Albă)

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Sfert	Pud	Pud
Regimentul cazacilor de pe Don, colonelului Karpov 3	1 360	20 400	-
Regimentul nr. 34 vânători	311	4 342	54
Pentru caii comendurii cetății Akkerman	8	120	-
Pentru caii comendurii cetății Chilia	12	180	-

Ținutul Ismail

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Sfert	Pud	Pud
Regimentul cazacilor de pe Don, colonelului Pozdeev	1 352	20 287	-
Regimentul nr. 33 vânători	311	4 342	54
Pentru caii comendurii cetății Ismail	16	240	-

Ținutul Orhei

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Sfert	Pud	Pud
Regimentul cazacilor de pe Don, colonelului Izvoilov	1 357	20 362	-
Regimentul Ekaterinburg infanterie	311	4 342	54
Regimentul Tobolsk infanterie	311	4 342	54
Detășamentul de jandarmi din Chișinău	157	840	252

Ținutul Iași

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Sfert	Pud	Pud
Compania nr. 1 artilerie	971	6 585	1 323
Compania ușoară nr. 2 artilerie	613	4 095	846
Compania ușoară nr. 3 artilerie	613	4 095	846
Regimentul cazacilor de pe Don, colonelului Katasonov	1 387	20 812	-
Regimentul nr. 31 vânători	311	4 342	54
Regimentul nr. 32 vânători	311	4 342	54

³ Tabelul a fost alcătuit în baza datelor din ANRM, F2(1), 1, 880, f. 87 - 87-verso.

Ținutul Hotin

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Sfert	Pud	Pud
Regimentul cazacilor de pe Don, colonelului Belogriev	1 270	19 050	-
Regimentul cazacilor de pe Don, colonelului Karpov 2	1 355	20 325	-
Regimentul Selenghin infanterie	311	4 342	54
Regimentul Iakutsk infanterie	311	4 342	54
Pentru caii comendurii cetății Hotin	8	120	-
TOTAL	14 972	197 262	3 891

Cantități practic similare de furaje erau necesare și pentru perioada lunilor ianuarie – aprilie, ceea ce ridică cantitatea furajului oferit anual de către Basarabia la cifre enorme de: ovăz – 29 944 sferturi, fân – 394 524 puduri, paie – 7 782 puduri, sarcină nu imposibilă, dar la limita posibilităților economice ale regiunii. Indiscutabil, aceste cantități enorme

de furaj erau livrate unităților armate în detrimentul populației. Un calcul simplu matematic ne demonstrează că, numai în anii 1823 – 1828, perioada de maximă concentrare a trupelor ruse în Basarabia, regiunea a furnizat armatei cantități uriașe de furaje, și anume: 179 664 sferturi de ovăz, 2 367 150 puduri de fân și 46 692 puduri de paie.

BIBLIOGRAFIE:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2, f. 37v.
2. ANRM, F. 2 (1), inv.1, d. 360, f. 455.
3. ANRM, F. 2, inv.1, d. 573, f. 13.
4. ANRM, F. 2, inv.1, d. 574, f. 60.
5. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 880, f. 13 v.
6. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 954, f. 37.
7. ANRM, F. 3, inv.1, d.1380, f. 63.
8. Карманная справочная книжка для русских офицеров. СПб.: Типография Императорской Академии Наук, 1856, 977с.
9. Столетие Военного министерства. 1802–1902. Т.5. Главное интендантское управление. Ч.1. Введение и царствование императора Александра I. Сост. Ф.П. Шелехов. СПб., 1903, 517 с.

CREDO PENTRU TĂTARII DIN ROMÂNIA

Prof.univ., dr. Nuredin IBRAM¹

Cu prilejul Centenarului Marii Uniri

CREDO FOR THE TATARS FROM ROMANIA

In this paper the Dobrogea locality is presented, as an eternal mixture of love, heroism and blood; for centuries, a place of dignity and honour of tatar community; adoptive mother for the „orphan” tatars from the native motherland, „Green Island” – Crimeea; a hospitable land which allowed us to have a cult of maternal language and islamic faith; a source and light of millenary tatar identity.

Keywords: History, culture, tatar, Crimeea, Dobrogea, Romania.

Dobrogea – amestec etern de dragoste, eroism și sânge; de veacuri, locul demnității și onoarei comunității tătare; mamă adoptivă pentru tătarii „orfani” de patria natală, de „Insula Verde” – Crimeea; pământ ospitalier ce ne-a permis cultul limbii materne tătare și credința islamică; sursă și lumină a identității tătare milenare.

Dobrogea – pământ sacru, unde cu toții, tătari, turci, alte etnii, am pus temelie, ne-am transmis legende, povești, zicători, proverbe, tradiții, realizări tehnice, într-un cuvânt CULTURĂ, ȘTIINȚĂ și ÎNȚELEPCIUNE, și desigur, deasupra tuturor, IUBIREA de OM și de OAMENI.

Constanța, Dobrogea mea natală este spațiul realizării mele profesionale și sociale. Aici, pentru mine, locurile au ospitalitatea și gustul șuberek-ului, a șerbeturilor, a dulcețurilor și baclavalelor, a cafelei și tutunului ce îmbie la destăinui, la taifas, la socializare.

Pentru mine, Dobrogea este locul în care strămoșii mei tătari au trăit, în care trăim în respect și bună înțelegere, în pace, cu românii majoritari.

Noi, tătarii, turco-tătarii din Dobrogea – și o spun cu mândrie, poate cu un exces de

orgoliu – nu suntem cetățeni de rang secund, cetățeni de „clasa a doua”.

Noi, tătarii, nu suntem nici minoritari din punct de vedere valoric și cultural. Suntem purtătorii valorilor **românismului**, ale României, țară care ne-a găzduit de peste nouă secole și pe care am servit-o cu loialitate și în vremuri tulburi. Suntem, noi tătarii, purtători și promotorii **valorilor lumii turcice și islamice** de care aparținem prin origini, istorie, crez, prin limbă și aspirații; ai **valorilor europene și universale** în care am fost educați și la care avem acces prin sistemul de învățământ și mass-media; ai **valorilor proprii, distincte, originale** create de personalitățile de ieri și de azi ale etniei tătare, valori care ne dau legitimitate, demnitate, sens, forță și, de ce nu, perspectivă.

Știu, știu însă că am avut un trecut glorios, că am suferit uneori mult, mult prea mult. Memoria noastră colectivă a fost martora confruntării cu viața, a înfruntării vieții, cu toate privațiunile ei.

Știu, am convingerea că vom fi puternici dacă ne asumăm trecutul. Ne vom clădi un viitor dacă nu ne vom pierde Conștiința de sine, Valorile și Identitatea. Marea noastră problemă este, acum și aici, să ne păstrăm

¹ Nuredin IBRAM, prof. univ., dr., Universitatea „Ovidius” din Constanța.

IDENTITATEA istorică, lingvistică, religioasă și culturală, puternic conturată.

Dobrogei mele, a noastră, din inimă îi doresc tinerețe fără bătrânețe.

Dobrogea înseamnă pentru mine **Köstence** (Constanța), **Meddiye** (Medgidia), **Azaplar** (Tâtaru), **Asanși** (Valul Traian), **Tatar Nurbat** (Basarabi) și **Astörlik** (Cumpăna), **Kara Omer** (Negru Vodă), **Muratan** (Biruința), **Qaşıqşî** (Casicea), **Köstel** (Castelu), **Kubadin** (Cobadin), **Şiriu** (Şirîn), **Tanaköy** (Nicolae Bălcescu), **Tekirköl** (Techirghiol), **Pazarlı** (Târgușor), **Nazarşi** (Nazarcea), **Perverli** (Moșneni) și **Hacılar** (Hagieni), unde tătarii și turcii au fost ctitori, și-au pus amprenta creației și muncii lor, și-au făurit viața, valorile și identitatea și multe alte toponimii legate metaforic-poetic de caracteristicile geografiei fizice, de oameni ai locurilor, de întâmplări și ocupații.

Noi, tătarii dobrogeni, ne mândrim cu un literat, de talia lui Mehmet Niyazi, poetul național al tătarilor din România, cu istoricul de prestigiu mondial Kemal Karpat, cu compozitorul și muzicianul Sebat Husein, cu Selim Abdulachim, primul jurist și deputat al etniei, cu Saim Osman Karahan, autor al monumentalului dicționar al graiului tătar dobrogean, cu Musa Geavit, fizician, membru al Academiei Române, cu activistul social, anticomunistul Ali Osman Becmambet, cu Yaşar Memedemin, poet, lingvist, traducător, profesor, cu Mehmet Vani Yurtsever – dramaturg, imam, autor de nuvele, povestiri și amintiri autobiografice, cu Kerim Altay – profesor, poet, prozator, și mulți alții, personalități – barometru, repere ale spiritualității tătare, marcă culturală și înregistrată a demnității, nobleței și valorii creative a etniei tătare.

ADDENDA

TEXTE ISTORICO-DOCUMENTARE DESPRE TĂTARI CĂLĂTORIE ÎN TIMP –

*** Ibn Battutah (sec. XIV), impresionat de moralitatea tătarilor și de legile lor foarte aspre în cazul furturilor de cai, nota: „Iată care este judecata lor... Acela la care s-ar găsi un cal furat e silit să-l înapoieze stăpânului și să-i mai dea încă nouă cai pe deasupra; dacă nu poate, i se iau copiii drept amendă, iar dacă n-are copii, atunci e sugrumat ca o oaie” (C. Brătescu. Ibn Battutah. Un călător arab prin Dobrogea în sec. XIV. În: *Analele Dobrogei* 4, nr. 2, aprilie-iunie 1923).

*** **Hans Cristian Anderson**, scriitor danez, ce a poposit la Constanța (1841), pentru a-și continua drumul, cu o diligență, până la Cernavodă, nota că aici existau o moscheie, câteva case, o cafenea murdară, cu pridvor în stradă pentru turcii impasibili ce-și fumau narghileaua, sorbind cafeaua. Câțiva sărântoci zdrențuroși cu barbă

lungă, turban, caftan și papuci, cutreieră străzile strângând bălegar de ars; lemnele nu se găseau decât la câteva mile depărtare. Împreună cu un voiajor englez vizitează o casă tătărească, umilă, cu acoperiș de stuf. „Pe brânci se strecurară în odaia joasă, care li se părea, mai degrabă un mare horn; pereții dispăreau în ceață, totul în jur se pierdea în fum”. Cei doi văd aici o frumoasă tătăroaică și Andersen crede că un pictor ar fi putut realiza un tablou original „cu lumină dublă, focul din colibă și soarele în amurg ce pătrundea sângerieu prin ușa joasă” (**Marcel Romanescu: „Andersen în România. O călătorie pe Dunăre acum o sută de ani”**. În: „*Revista Fundațiilor Regale*, 8, nr.1, ianuarie 1941, pp. 180-181).

*** **Xavier Hommaire de Hell**, inginer francez, în voiajul său euxin din 1846: „Cei câțiva tătari, care locuiesc în aceste locuri

asa de plăcute, sunt un rest al faimoasei hoarde din Bugeac, care urcă la hanii din Crimeea. Tipul mongol este și aici denaturat prin încrucișarea cu rasa turcă, ca și nogaii din Marea Azovului. De altfel, găsești la acești sărmani ospitalitatea cea mai touchante” (**Marin Rareș. „Xavier Hommaire de Hell. Un călător prin Dobrogea în 1846”**) În: *Analele Dobrogei*, 15, 1934, pp. 63-64.

*** **Barbu Ștefănescu Delavrancea**, redactor al ziarului „Românul” pentru care trebuia să scrie un reportaj în legătură cu amplasarea statuii lui Ovidiu, văzând pentru prima oară tătari la **Caramurat** – azi Mihail Kogălniceanu – va exclama: „O! Tătarii! Ce chipuri!”, va constata realitatea etnică a Dobrogei și o va cataloga „o țară curioasă”, cu cele „12 ori 14 naționalități ale sale” ce nu se amestecă, nu se înfrățesc, stând toate „ca-n conăcire”. Totuși „Tătarul nu se ceartă cu mocanul, nici acesta cu lipoveanul; neamțul nu supără pe turc”, iar părintele catolic din Caramurat (...) „o fi prieten de căciulă cu hoga turc și cu popa românesc”. (**Barbu Ștefănescu Delavrancea. Note constănțene. Memoriu „Pro Nasone”**. În: Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Opere*, vol. 6, București, 1970).

*** **Nicolae Iorga**, istoric, constant pe lerin la Pontul Euxin, a văzut la Tulcea primul deceniu al secolului al XX-lea negustori în fața prăvăliilor încingând un joc de table până vin mușterii...iar în cafenele „se înșiră pe scaune, unele lângă altele, căciulile bulgărești, căciulile mocănești, pălăriile țărănești, pălării orașenești, fesuri turcești, turbane tătarești și hainele corespunzătoare, într-o târcată expoziție etnografică” (**Nicolae Iorga, România până la 1918, vol. 2, „Moldova și Dobrogea”**, București, 1940, p. 334).

*** **Henri Sanielevici**, sociolog și critic literar, a observat, la Mangalia, fenomenul curent în ținut, al căsătoriilor mixte: ro-

mân-rusoaică, grec-româncă, bulgar-grecoaică, mocan cu o grecoaică, iar „mahomedanii (tătarii și turcii – nota noastră) nu se amestecau cu creștinii”; mai mult chiar, „turcii nu se încuscreau cu tătarii” (**Henri Sanielevici, „Icoane fugare. Documente omenești”**, București, 1921, p. 95).

***Trecând printr-un sat tătarec, Henri Sanielevici observă case joase de piatră, prin curți grămezi de tizic (balegă de vită uscată la soare) și mulți tătari tineri „grași”, curați la față, nemanifestând nici un semn de mizerie fiziologică cum te-ai aștepta la o populație atât de primitivă. **Constantin Cioroiu, Marian Moise. Litoralul românesc la 1900. Edit. Europolis, Constanța, 2001, p. 246.**

***Farmecul inegalabil al Constanței de acum un veac și mai bine îl găsim și în textul „Cine cobora, vara, la 1900, în gara Constanței, putea auzi alături de vorbă românească (...), grai franțuzesc (...), vorbă tătarească guturală, atât de străină urechilor europene („**Selâm Alekîm**” – Pace vouă; **Koș keldîñiz** – bine ați venit; **Koș buldîk** – bine v-am găsit”, transcrierea cuvintelor corectată de noi), conversație grecească, familiară românilor de la fanarioți încoace, bulgărească vânzătorilor de zarzavaturi, dar și italiană, germană, engleză etc., aici funcționând mai multe consulate ale puterilor europene (**Constantin Cioroiu, Marian Moise: „Oameni de la Pontul Euxin”**. În: *Litoralul românesc la 1900. Editura Europolis, Constanța, 2001, p. 129*).

*** Tătarii, populație musulmană înrudită cu turcii, „excelau în creșterea cailor, ei fiind buni căruțași și neîntrepuți călăreți... ei s-au manifestat ca o populație cinstită și loială și în raporturile interetnice și în raporturile cu statul român” (**ibid. p. 140**); la țară, tătarii se ocupau în general cu agricultura și creșterea animalelor, iar la orașe, cu micul comerț... fiind, „de regulă muncitori, economi, sobri, bucurându-se de o situație

economică bună” (*ibid.* p. 238); dacă tătarii bărbați se ocupă cu munca ogoarelor, tătăroaicele se ocupă „numai cu treburile casei și cu broderia” (*ibid.*)

*** Simptomatică este legenda comunei Băneasa (**Paraköy**), care spune că tătarul crimeean, Beizula, a luat drumul Dobrogei și dorind să se așeze a săpat temeliiile viitoarei sale case și a avut norocul – de la Allah – să scoată la iveală o căldare doldora cu bani. Cu acești bani și-a zidit o casă mândră, și-a cumpărat vite și pământuri. Atrăși de acest noroc, mulți alții și-au ridicat case, și-au făcut rosturi, au întemeiat satul banilor, Parachioi, azi Băneasa. (**Constantin Cioroiu, Marian Moise: „Legenda comunei Băneasa”**. În: „Litoralul românesc la 1900”, edit. Europolis, Constanța, 2001, p. 215).

*** **Ion Adam** în volumul său de reportaje „**Constanța pitorească**” (1907) este impresionat de „tropotul ferecatelor căruțe tătărăști care cară grânele spre vapoarele din port”, de „minaretele de piatră, sprintene și rotunde, ce se înalță subțiri și albe de deasupra geamiilor greoaie și joase”, de alergările de cai din mai și septembrie de la Anadalchioiu cu un ritual tipic: întâi „un șir de căruțe trase de câte doi cai” ce pleacă în galop, apoi „caii dobrogeni, călăriți mai ales de băieți musulmani între 12-13 ani. E ceva hazliu să vezi copii călărind fără șă și legați de cai să nu cadă (...); apoi o pauză pentru muzică și în fine cursa călărașilor și premiile (**Constantin Cioroiu, Marian Moise, op. cit.**, p. 244).

*** Academicianul **Ion Simionescu**, pentru care pământul dobrogean este o „corabie a lui Noe”, pe drumul englez, de fapt, drumul Constanța – Cernavodă, trece prin mai multe sate tătărăști, „azi colonizate în mare parte”, spunea că tătarii – căroră le-a rămas încă vie dragostea de cai – au păstrat caracterele fizice dar și obiceiurile, semnul celui conservatorism etnic, pe care nu-l distruge nici moartea, enigmatică tărie a păstrării popoarelor, chiar când încrucișările sunt mai înstărite (**Ion Simionescu, „O țară din povești”, vol. I**, Editura Cartea Românească, București, 1928, p. 90).

*** Tătarii bătrâni care așteaptă călătorii pentru un câștig la gara **Caraomer** (azi Negru Vodă) – nod de legătură cu Mangalia – au pielea feței arsă de soare, numai zbârcituri, brazde adânci în jurul umerilor obrazului, „cu ochii ca niște cheotori”, „mai poartă vechiul turban și șalvari, încinși la mijloc cu brâu alb ori roșu, lat până la piept”, iar tătarii tineri, „mai mult spâni, au păstrat doar fesul și obiceiul de a sta cu mânele în buzunare. Ochii și picioarele ca două arcuri largi, le arată originea”. De altfel, sunt oameni pașnici și de treabă. E domolirea apusului liniștit. (**I. Simionescu op. cit.**, p. 97).

*** Tătarii „te primesc în casa lor cu toată curtenia unui om cumsecade” și odată ce te-ai așezat „pe cultucele lor care țin loc de scaun, gazda îți întinde tabachera cu tutun”, „îți aduce cafeaua nelipsită, ți-o întinde, făcând temenele adânci, ducând mâna dreaptă la inimă” (**I. Simionescu op. cit.**, p. 90).

BIBLIOGRAFIE:

1. Nuredin Ibram, Tătarii din România. Istoric. Spiritualitate. Identitate, Constanța, Editura Muntenia, 2017, 316 p. ISBN 978-973-692-420-0.
2. Ion Valer Xenofontov, Înțeleptul din Dobrogea despre tătarii din România. În: *Akademios. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă*, nr. 3 (59), 2018, p. 156-157.
3. Ion Valer Xenofontov, *Zece curiozități din istoria tătarilor din România (relatate de profesorul universitar Nuredin Ibram)*. În: http://moldova-suverana.md/article/zece-curiozitati-din-istoria-tatarilor-din-romania-relatate-de-profesorul-universitar-nuredin-ibram_23407

ISTORIA RECENTĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Ion Valer XENOFONTOV¹

THE RECENT HISTORY OF THE REPUBLIC OF MOLODVA

The complex information is presented in this paper concerning the history of the Republic of Moldova, starting from the state independence proclaiming till now. The general data are exposed, including the internal and international context of the state independence, state institutions establishing, independence recognizing and integration into the international community, foreign policy of a new state, state symbols, symbolic value actions for the country. A special place is given to the War on the Nistru and its consequences for the development of the Republic of Moldova as a state. An attention is given to the subject related to the Autonomous territorial unit with special status Gagauzia (Gagauz-Yeri), interethnic relations in the Republic of Moldova. From the evolutionary perspective, the social-economic situation, education, science, culture, cultural heritage, spiritual life, physical culture and sports are analysed. The actual problems are studied, including the unionist movement, environmental problem, etc. Nor was the aspect overlooked related to the Republic of Moldova in the Guinness Records Book. The texts are accompanied with the illustrative materials.

Keywords: independence, economy, policy, spirituality, separatism, authonomy, Republic of Moldova.

DATE GENERALE

La 27 august 1991, Republica Moldova și-a proclamat independența. Constituțional, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil.

Municipiul Chișinău, constituit din 35 de localități și o populație de 814 100 de locuitori (2016), este capitala Republicii Moldova. Are o suprafață de 123 km², aria metropolitană fiind de 563,3 km².

Populația Republicii Moldova este de 3 550 852 de locuitori ² (2017). După numărul populației este al 129 stat din 195 evaluate (2015). Densitatea medie a populației constituie 117 locuitori/km² (2016).

Lungimea totală a frontierei de stat a Republicii Moldova este de 1 906 km (sectorul acvatic – 951 km, sectorul terestru – 955 km). Frontiera Republicii Moldova cu România pe râul Prut are o lungime de 684 km,

din vecinătatea satului Criva (raionul Briceni) până la vărsarea Prutului în fluviul Dunărea (la 0,5 km sud-vest de satul Giurgiulești, raionul Cahul). Frontiera cu Ucraina se întinde pe o distanță de 1 222 km, între satele Criva și Naslavcea, continuând pe fluviul Nistru până la satul Nimereuca (raionul Soroca), apoi, încadrând teritoriul de la est de Nistru până la satul Palanca (raionul Ștefan-Vodă), traversează spațiul interfluviului Nistru-Prut până la fluviul Dunărea. Lungimea sectorului terestru al frontierei moldo-ucrainene este de 955 km, lungimea sectorului acvatic – 267 km, inclusiv pe fluviul Nistru – 204,3 km. Partea nordică a sectorului frontier moldo-ucrainean este de 297,3 km. Partea estică a sectorului moldo-ucrainean constituie 453,4 km și partea sudică – 471,3 km.

Republica Moldova este situată în regiunea de sud-est a Europei și de nord-est a

¹ Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie; cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

² Fără raioanele din stânga Nistrului și municipiul Bender, care au o populație de 505 000 de locuitori.

Balcanilor, pe un teritoriu cu o suprafață de 33 843,5 km². După mărimea suprafeței este al 135 stat din 195 evaluate (2016).

La vest se învecinează cu România, iar la nord, est și sud cu Ucraina. Teritoriul republicii se întinde de la nord la sud pe o distanță de 350 km, de la vest la est – 150 km. Punctele geografice extreme sunt: la nord – satul Naslavcea, raionul Ocnița, la sud – satul Giurgiulești, raionul Cahul, la vest – satul Criva, raionul Briceni, la est – satul Palanca, raionul Ștefan-Vodă.

Republica Moldova dispune de 3 739 de râuri, râulețe și pâraie intermitente și permanente. Principalele cursuri de apă sunt Nistru (660 km, în limitele Republicii Moldova), Prut (695 km, în limitele Republicii Moldova), Răut (286 km), Bâc (155 km), Botna (152 km). Din cele 57 de lacuri naturale, cele mai mari sunt Belev, cu suprafața de 6,3 km², Manta – 4,5 km², Sălaș – 3,7 km², Dracele – 2,7 km². Cele 126 de lacuri de acumulare și 3 500 de iazuri au o suprafață de 461 km².

Altitudinile teritoriului Republicii Moldova variază între limita maximă de 429 m (Dealul Bălănești, raionul Nisporeni) și minimă de 4 m (satul Palanca, raionul Ștefan-Vodă).

Spațiul dintre Prut și Nistru ocupă partea de est a Podișului Moldovei, care se întinde de la Subcarpații Moldovei până la Nistru, iar în stânga Nistrului ajung ramificațiile de sud ale Podișului Podoliei. Clima din Republica Moldova este temperată. În medie pe an sunt 1 950 de ore cu soare la nord și 2 150 de ore – la sud. Temperatura medie anuală este de +9,1 °C la nord și +10,1 °C la sud. Cantitatea medie anuală de precipitații constituie 400–620 mm.

Peste 70% din suprafața solurilor Republicii Moldova o reprezintă cernoziomurile.

Flora Republicii Moldova numără 5 538 de specii de plante. Diversitatea faunei este reprezentată de 17 500 de specii de animale. În „Cartea Roșie a Republicii

Moldova” (2015) au fost incluse 208 specii de plante și fungi și 219 specii de animale, dintre acestea 171 se adăpostesc în păduri.

Anual în aerul atmosferic al Republicii Moldova se elimină cca 1,0–1,2 mil. t de substanțe nocive.

Drapelul de Stat al Republicii Moldova este Tricolorul cu Stema de Stat. Imnul de Stat este *Limba noastră*.

Forma de guvernământ este republică parlamentară, cu respectarea prevederilor constituționale vizând separarea și conlucrarea puterilor în stat.

Republica Moldova este membră a organizațiilor internaționale: Organizația Națiunilor Unite (1992), Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (1992), Consiliul Europei (1995); a intrat în vigoare Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană (2016), semnat în 2014.

Republica Moldova ocupă locul al 11-lea în clasamentul mondial al indicelui de inteligență (IQ).

Moneda națională: leul moldovenesc.

Sub aspect economic, Republica Moldova este o țară agroindustrială, specializată în cereale, viticultură, pomicultură, legumicultură și alte culturi agricole, precum și în industria prelucrătoare, industria ușoară, industria chimică ș.a. După paritatea puterii de cumpărare, în ordinea PIB total, Republica Moldova este al 143 stat, iar în ordinea PIB pe locuitor – 135 din 195 state evaluate (2014).

Teritoriul Republicii Moldova este organizat pe două niveluri. Primul nivel îl constituie satele și orașele, al doilea nivel – raioanele, municipiile, unitatea teritorială autonomă Găgăuzia și unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului.

Din punct de vedere administrativ, teritoriul republicii este divizat în 32 de raioane, 13 municipii. Localități urbane de rangul 0 – 1 (mun. Chișinău), de rangul 1 – 2 (mun. Bălți și Tiraspol), de rangul 2 – 10, de rangul 3 – 53.

Potrivit recensământului din 2014 (2 611 800 persoane), 96,8% de cetățeni s-au identificat ca fiind ortodocși.

Pe teritoriul republicii se află cca 15 000 de obiecte ale patrimoniului cultural, dintre care 5 206 monumente incluse în Registrul monumentelor ocrotite de stat.

REPERE TEORETICO-METODOLOGICE ÎN CERCETAREA ISTORIEI RECENTE A REPUBLICII MOLDOVA

Istoria recentă, istoria imediată sau istoria timpului prezent marchează proximitatea perioadei în care trăim, ca martori sau analiști ai „timpului nostru”. Formula acestor termeni, a coabitării istorice actuale, este prezentată cu convicțiune de profesorul francez Jean-François Soulet în sinteza „Istoria imediată”. Soulet delimitează „ansamblul părții terminale a istoriei contemporane, incluzând-o atât pe cea a epocii actuale, cât și pe cea a ultimilor treizeci de ani; o istorie care are drept principală caracteristică faptul că a fost trăită de istoric sau de principalii săi martori”. Baza de cercetare a istoriei recente a surprins și realizări consacrate în discursul istoriografic contemporan. Istoria Republicii Moldova după proclamarea independenței de stat poate fi surprinsă și din această perspectivă

PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA. FORMAREA INSTITUȚIILOR DE STAT

La sfârșitul anilor 1980, pe fundalul crizei sistemului totalitar comunist, are loc redeșteptarea conștiinței naționale în RSS Moldovenească. Ideea armonizării relațiilor interetnice prin politica „perestroikăi” s-a dovedit a fi una utopică. La 27 august 1989, la Chișinău, cca 500 000 de oameni au susținut printr-un miting de proporții adeziunea la principiile renașterii naționale și procesul de democratizare a societății. La această manifestare s-a specificat faptul că „poporul s-a adunat nu să cerșească, ci

Semion Grossu, prim-secretar al Partidului Comunist al Moldovei, vorbește în fața clădirii Comitetului Central al Partidului Comunist unei mulțimi de 20-30 000 de oameni adunați la un miting, 26 februarie 1989. *Arhivă privată*

să confirme un drept – dreptul la limbă, la ființă, la demnitate”. La 31 august 1989, în perimetrul mișcării pentru decretarea limbii române drept limbă de stat și trecerii la alfabetul latin, al marilor adunări naționale, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat Legea cu privire la statutul limbii de stat și revenirea ei la grafia latină. La 27 aprilie 1990, Sovietul Suprem al RSS Moldova a adoptat Legea cu privire la Drapelul de Stat.

La 23 iunie 1990 a fost adoptată Declarația cu privire la suveranitatea RSS Moldova. În aceeași zi a fost adoptată Hotărârea Sovietului Suprem al RSS Moldova cu privire la Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de

neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord. S-a decis instituirea zilei de 31 august drept sărbătoare națională „Limba noastră”, anulându-se, totodată, sărbătorirea zilei de 28 iunie.

În scopul consolidării suveranității, la 27 iulie 1990 legislativul a adoptat Decretul cu privire la puterea de stat, care prevedea că „întreaga putere în republică aparține poporului”. În acest fel s-a subminat rolul Partidului Comunist în viața politică. O altă acțiune, reieșind din principiul suveranității, a fost instituirea la 3 septembrie 1990 a funcției de președinte al Republicii Sovietice Socialiste Moldova; primul președinte ales de deputați a devenit Mircea Snegur.

A fost instituit un nou sistem juridic abilitat cu aplicarea legii, inclusiv de instituții pentru afacerile interne. La 13 septembrie 1990 s-a format Departamentul de Poliție și secțiile de poliție raionale. Prin urmare, miliția a fost înlocuită de noile structuri ale afacerilor interne – poliția. La 18 decembrie 1990, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la poliție, dată în care se consemnează Ziua Poliției Naționale. Ca instituție de apărare a ordinii

în stat, poliția a fost instituită pentru a fi în slujba permanentă a poporului și a legii, fiind un organ armat de drept al autorităților publice chemate să apere viața, sănătatea și libertățile cetățenilor.

La 17 martie 1991, populația Republicii Moldova, în contextul unor presiuni exercitate de organele de stat ale URSS, nu a participat la referendumul de menținere a URSS. Mai mult ca atât, s-au desfășurat acțiuni concrete de consolidare a noului stat. La 23 mai 1991 a fost schimbată denumirea oficială a statului, din RSS Moldova în Republica Moldova. Parlamentul RSS Moldova și-a modificat denumirea în Parlamentul Republicii Moldova. Mircea Snegur a devenit președinte al Republicii Moldova, iar Alexandru Moșanu – președinte al Parlamentului Republicii Moldova.

La 4 iunie 1991 a fost înființată Banca Națională a Moldovei.

Legea cetățeniei Republicii Moldova, adoptată la 4 iulie 1991, este una dintre cele mai liberale din Europa de Est. Potrivit legii, tuturor persoanelor care locuiau în Republica Moldova la data declarării suveranității li se permitea să devină cetățeni ai acesteia, indiferent de apartenența etnică, lingvistică, perioada de rezidență sau alte criterii.

Marea Adunare Națională, 27 august 1991. Foto: Mihai Potârniche

Cetățenii Republicii Moldova adunați în Piața Marii Adunări Naționale la 20 august 1991 s-au pronunțat împotriva „puciu-lui forțelor reacționare comuniste, care tindea să mențină cu orice preț un regim social și politic ce a dat faliment în fața istoriei”. Activitatea Partidului Comunist, la fel, a fost considerată una reacționară. La 23 august, Prezidiul Parlamentului Republicii Moldova a adoptat Hotărârea cu privire la Partidul Comunist din Moldova, prin care activitatea lui a fost interzisă. Avera Partidului Comunist din Moldova a fost naționalizată și trecută în proprietatea statului.

La 27 august 1991, Parlamentul Republicii Moldova, convocat în ședință extraordinară (grație Marii Adunări Naționale), a adoptat textul Declarației de Independență a Republicii Moldova, prin votul unanim al celor 277 de deputați prezenți. Republica Moldova a fost declarată „stat suveran, independent, democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără niciun amestec din afară, în conformitate cu năzuințele sfinte ale poporului, în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”. În Declarația de Independență se condamnă înțelegerea sovieto-germană din 23 august 1939 ca nulă *ab initio*. În elaborarea acestui text s-a ținut cont și de Declarația Conferinței Internaționale „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia” din 28 iunie 1991. Data de 27 august a fost declarată Zi a Independenței și sărbătoare națională a Republicii Moldova. În spațiul ex-sovietic, Republica Moldova a fost a șaptea care și-a proclamat independența.

La 3 septembrie 1991, președintele Republicii Moldova Mircea Snegur a semnat Decretul cu privire la crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova, obiectivul major fiind asigurarea suveranității și integrității teritoriale a statului. În aceeași zi a fost semnat și Decretul cu privire la

subordonarea instituțiilor vamale situate pe teritoriul Republicii Moldova. A fost stabilită frontiera de stat a Republicii Moldova. La 9 septembrie 1991, Comitetul Securității de Stat a fost lichidat și creat Ministerul Securității Naționale al Republicii Moldova. Pe 8 decembrie 1991 au avut loc primele alegeri ale șefului statului prin vot universal, în calitate de președinte, întrunind 98,2% din sufragii, a fost ales Mircea Snegur. La 24 decembrie 1991, prin decret prezidențial s-a dispus trecerea sub jurisdicția statului a tuturor instituțiilor și unităților din domeniul apărării civile și situațiilor excepționale dislocate pe teritoriul Republicii Moldova.

RECUNOAȘTEREA INDEPENDENȚEI ȘI INTEGRAREA ÎN COMUNITATEA INTERNAȚIONALĂ.

POLITICA EXTERNĂ

Independența noului stat a fost recunoscută de România, Georgia, Rusia, Kazahstan, Elveția, SUA, Argentina ș.a. În Declarația Guvernului României de recunoaștere a independenței Republicii Moldova, semnată în aceeași zi cu evenimentul evocat, se specifica: „Guvernul României își îndeplinește o nobilă îndatorire de a saluta actul istoric de autodeterminare a poporului Republicii Moldova, de îndeplinire a năzuințelor sale legitime spre libertate, democrație și demnitate națională”. La 3 septembrie 1991 și Parlamentul României a emis un comunicat în legătură cu proclamarea independenței Republicii Moldova, în care se specifică: „În noile condiții create de declararea independenței, se deschid perspective favorabile dezvoltării colaborării și legăturilor multiple dintre cele două state vecine, ce descind din trunchiul unic al poporului român, așa cum acesta s-a format istoricește”. Dacă statul vecin, România, a recunoscut independența chiar în prima zi, atunci cel de-al doilea stat vecin, Ucraina,

a tergiversat recunoașterea independenței. Abia după alegerile prezidențiale din 8 decembrie 1991 din Republica Moldova, Kievul a fost disponibil să creeze noi relații cu Chișinăul, cu „un nou conținut în conformitate cu realitățile zilei de azi”. Viziunea confuză a relațiilor moldo-ucrainene s-a constatat și în cazul Tratatului de bună vecinătate, prieteneie și colaborare, semnat la 23 octombrie 1992, ratificat însă de ambele parlamente abia în 1996. De altfel, după destrămarea Uniunii Sovietice, 77 de pensuni care aparțineau anterior diferitor instituții și organizații din Moldova sovietică au fost pierdute pentru totdeauna de către Republica Moldova în favoarea Ucrainei.

La 27 decembrie 1991, independența Republicii Moldova a fost recunoscută de SUA. La 16 ianuarie 1992, Republica Moldova a fost recunoscută de 60 de state, iar actualmente de cca 180 de țări.

Au fost stabilite relații diplomatice cu statele lumii, deschise ambasade, acreditați diplomați etc. Actualmente, Republica Moldova menține relații diplomatice cu 115 țări.

Alături de obiectivul major al recunoașterii internaționale a independenței de stat, obiectivele politicii externe vizau și delimitarea de fostul centru politico-administrativ, participarea la activitatea instituțiilor internaționale și regionale, stabilirea de relații oficiale cu statele lumii etc. De exemplu, la 10 septembrie 1991, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat hotărârea de aderare a Republicii Moldova la actele juridice internaționale referitoare la drepturile omului.

În decembrie 1991, la Alma-Ata a avut loc întrunirea liderilor a 11 state foste republici unionale, inclusiv Republica Moldova, cu excepția Țărilor Baltice, care au semnat Declarația, Protocolul și Convenția cu privire la formarea Comunității Statelor Independente. Republica Moldova a semnat actele, cu precizarea că participă doar

la cooperare economică. *De jure*, Republica Moldova a aderat la Comunitatea Statelor Independente la 15 aprilie 1994.

La 30 ianuarie 1992 Republica Moldova, a devenit membru al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Din 1993, la Chișinău s-a stabilit o misiune OSCE, care participă la medierea diferendului transnistrean.

La 26 februarie 1992, președintele Republicii Moldova Mircea Snegur a semnat la Helsinki Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. Evenimentul a fost considerat de șeful statului „un prim pas în procesul de integrare a Republicii Moldova în structurile europene”. Totodată, cu acest prilej s-au stabilit relații diplomatice și cu Finlanda.

Un alt succes în afirmarea internațională a Republicii Moldova rezidă în admiterea tânărului stat în calitate de membru plenipotențiar al Organizației Națiunilor Unite, obținând votul unanim al Adunării Generale (2 martie 1992). Noul stat a fost recunoscut în plan mondial, atribuindu-i-se statutul de subiect de drept internațional. În ziua admiterii în această structură internațională prestigioasă, forțele speratiste de pe malul stâng al Nistrului au declanșat acțiuni militare.

Republica Moldova este una din țările fondatoare ale organizației internaționale Cooperarea Economică a țărilor riverane Mării Negre, instituție creată la 25 iunie 1992 la Istanbul.

În premieră pentru spațiul ex-sovietic, la 6 iulie 1992, Republica Moldova a semnat la Viena Tratatul privind reducerea armamentului și forțelor armate convenționale. Drept urmare, delegații internaționale (Germania, Turcia, Ungaria) au inspectat trupele moldovenșeti dislocate la Chișinău, Florești, Mărculești și Ungheni.

La 16 martie 1994, Republica Moldova a aderat la Programul „Parteneriat pen-

tru Pace” al NATO, lansat la 10 ianuarie 1994. La 8 decembrie 2017, la Chișinău a fost inaugurat Biroul NATO. La eveniment au participat prim-ministrul Republicii Moldova și secretarul general adjunct al Alianței, Rose Gottemoeller. Reprezentantul NATO a specificat: „Parteneriatul nostru se concentrează pe îmbunătățirea condițiilor de trai în Republica Moldova. Nu furnizăm echipament militar sau armament, ci ne vom folosi expertiza în mai multe domenii care includ distrugerea minelor antipersonal și a substanțelor chimice periculoase, îmbunătățirea capacităților Moldovei în apărarea cibernetică și sprijin în îmbunătățirea guvernării, în lupta anticorupție și în amplificarea rolului femeilor în demersurile de pace și securitate”.

La 28 septembrie 1994, statul moldovenesc a devenit membru al Organizației Internaționale a Poliției Criminale Interpol, iar la 10 mai 1995 s-a constituit Biroul Central Național al Interpolului.

Potrivit Concepției politicii externe a Republicii Moldova, adoptată de legislativ la 8 februarie 1995, statul promovează „politica neutralității permanente, angajându-se de a nu lua parte la conflicte armate, la alianțe politice, militare sau economice care au scop pregătirea războiului”. Documentul declară „prioritare relațiile bilaterale cu Federația Rusă, Ucraina și Belarus”. Se acordă „o atenție deosebită” cooperării cu România în vederea „depășirii dependenței economice unilaterale a Republicii Moldova”.

La 14 iulie 1995, ziua în care la Strasbourg (Franța) a fost arborat tricolorul, Republica Moldova a devenit stat membru cu drepturi depline al Consiliului Europei, fiind prima țară din Comunitatea Statelor Independente primită în acest for paneuropean.

În februarie 2005 a fost semnat Planul Individual de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană. La 24 martie 2005, Parlamentul Republicii Moldova a

adoptat în unanimitate Declarația despre parteneriatul politic în scopul realizării obiectivului integrării europene. Prin acest document s-a promovat treptat și ireversibil cursul strategic de integrare europeană a Republicii Moldova. Drept urmare, a fost numit Reprezentantul Special al Uniunii Europene la Chișinău. Ulterior, la 26 octombrie 2006 a fost constituită Delegația Comisiei Europene în capitală, iar la 30 noiembrie a fost instituită Misiunea Uniunii Europene la frontiera moldo-europeană (EUBAM).

La 21 decembrie 2009, pentru prima dată în istoria relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, la Bruxelles a fost adoptată o declarație comună ce includea obiective specifice de colaborare Republica Moldova – Uniunea Europeană.

În ianuarie 2010 au fost lansate negocierile privind Acordul de Asociere Republica Moldova – UE. Aceste negocieri au durat pe parcursul a 15 runde. Rezultatele au devenit vizibile. La 17 martie 2010, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline în Comunitatea Energetică. Pe parcursul lunilor februarie – martie 2010 a fost scoasă sârma ghimpată de la frontiera de stat a Republicii Moldova cu România (Simbolic, a fost scoasă prin inițierea celor două poduri de flori la 6 mai 1990 și 16 iunie 1991). A fost pus în practică Acordul privind micul trafic la frontieră, fiind deschise consulatele României la Bălți și Cahul.

În cadrul Summitului Parteneriatului Estic de la Vilnius din 30 noiembrie 2013 a fost parafat Acordul de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. În aprilie 2014, Uniunea Europeană a luat decizia finală cu privire la liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova, care din 28 aprilie 2014 au posibilitatea să călătorească fără vize în statele Uniunii Europene. În vara anului 2014, Consiliul Uniunii Europene a adoptat

Agenda de asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, iar Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Acordul de asociere cu Uniunea Europeană, cu votul a 59 de deputați. La 13 noiembrie 2014, la ședința plenară a Parlamentului European, a fost ratificat Acordul de asociere cu Republica Moldova. La 1 iulie 2016 a intrat în vigoare Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 27 iunie 2014. Acest eveniment semnifică finalizarea procedurii de ratificare a Acordului de către părțile semnatare și aplicarea în integralitate a tuturor prevederilor acestuia.

Dacă în anul 2007, 70,4% din cetățenii Republicii Moldova pledau pentru idea integrării europene, atunci în 2011 numărul susținătorilor s-a micșorat până la 47% din totalul populației. În anul 2014, opțiunile populației pentru UE erau la limită cu Uniunea Vamală Rusia–Belarus–Kazahstan (vector al politicii externe ulterior promovat intens de președintele Republicii Moldova Igor Dodon).

SIMBOLURILE DE STAT

Printre revendicările solicitate de participanții la mișcarea de eliberare națională au fost și cele referitoare la simbolurile identitare. În spațiul public apăreau tot mai des însemne naționale, aflate în antiteză cu vechile simboluri sovietice. De exemplu, la 19 februarie 1989, tricolorul a fost arborat public la Chișinău. La congresul de constituire a Frontului Popular din Moldova, desfășurat la 20 mai 1989, la Uniunea Scriitorilor, printre rezoluțiile adoptate a fost și cea referitoare la însemnele naționale. La fel, participanții la Marea Adunare Națională din 27 august 1989 reiterateau rezoluția Frontului Popular din Moldova. Cele două articole ale rezoluției „Cu privire la simbolurile naționale” prevedeau:

„Art. 1. A considera drept drapel național de stat al RSSM tricolorul (albastru, galben, roșu) cu stema istorică a Moldovei pe fundal galben. Art. 2. A considera necesară elaborarea unei steme noi și a unui nou imn ale republicii, conform tradiției istorice și aspirațiilor dintotdeauna ale poporului moldovenesc”. La 19 octombrie 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a instituit o comisie pentru studierea simbolicii statal-naționale. Comisia era alcătuită din trei grupuri de lucru de savanți-istorici.

La 27 aprilie 1990, Sovietul Suprem al RSSM a adoptat Legea cu privire la Drapelul de Stat: Tricolorul – albastru, galben, roșu. Deputatul Gheorghe Ghimpu a arborat drapelul pe clădirea Parlamentului (azi, Președinția Republicii Moldova). Andrei Carpenco este primul alpinist din Republica Moldova care la 20 mai 2009 a arborat Drapelul de Stat (tricolorul) al Republicii Moldova pe muntele Everest (numit și Chomolungma), cel mai înalt vârf montan de pe Pământ, cu o altitudine de 8 848 m. Republica Moldova a devenit a 42-a țară care a realizat această performanță. Nuanțele coloristice și ale proporțiilor în executarea Drapelului de Stat al Republicii Moldova au fost stabilite abia la 21 iulie 2009. Din anul 2010, ziua de 27 aprilie a fost declarată Zi a Drapelului de Stat.

La 1 mai 1990 a fost anunțat concursul de identificare a Stemei de Stat. La acest concurs au participat circa 100 de savanți și artiști plastici, care au prezentat circa 130 de proiecte. În final s-au conturat două proiecte, al „latiniștilor” și al „tradiționaliștilor”. Tabără „latiniștilor” avea mai mulți susținători. La 3 noiembrie 1990 a fost adoptată Legea privind Stema de Stat a Republicii Moldova. Legea a fost votată pro de 243 de deputați, doi fiind împotriva și opt abținându-se. Autorii Stemei de Stat a Republicii Moldova sunt pictorul Gheorghe Vrabie (1939–2016) și

Participanții la Marea Adunare Națională pledează pentru revenirea la simbolurile naționale, vara anului 1989. Arhivă privată

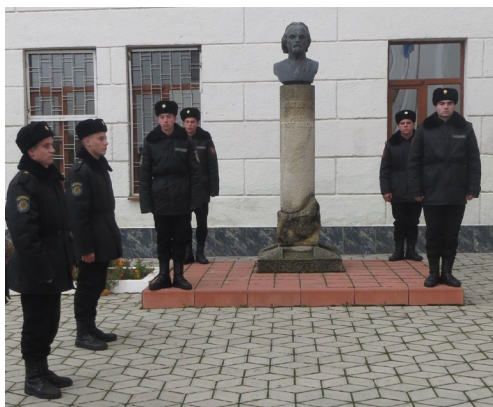
heraldista română Maria Dogaru (1934–1999). Stema de Stat a Republicii Moldova își are originile în stema medievală a Țării Moldovei, combină armonios capul de bour moldovenesc și acvila latină.

O problemă mai dificilă de soluționat a fost cea referitoare la alegerea, ulterior modificarea, Imnului de Stat. După proclamarea independenței, Republica Moldova a înscris în istoria sa recentă existența a două imnuri de stat. Primul, adoptat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 691–XII, în ziua declarării independenței, pe 27 august 1991, a fost *Deșteaptă-te, române!* scris de poetul-tribun ardelean Andrei Mureșanu (1816–1863) în timpul Revoluției de la 1848. Acest imn a fost unul și același cu cel al României și a fost oficial până la 7 iunie 1994, când a fost abrogat de Parlamentul Republicii Moldova și înlocuit provizoriu cu *Limba noastră* de Alexie Mateevici, ulterior adoptat de legislativ, recunoscut și acceptat în timp drept Imn de Stat al Republicii Moldova. Societatea civilă a protestat vehement împotriva acestor hotărâri. Începând cu 18 martie 1995, au fost inițiate proteste virulente în Piața Marii Adunări Naționale, greva atingând proporții deosebite, fiind estimată numeric la cca 100 mii de participanți. In-

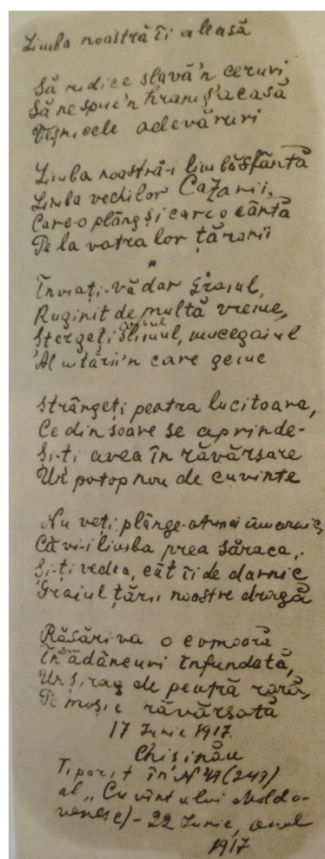

Secvență de la expoziția colecționarului Petru Costin „Steaguri și drapele”. Complexul Etno-Cultural Vatra. Foto: Ion V. Xenofontov, 12 iunie 2016.

telectualitatea a sabotat deschis concursul pentru crearea noului imn, care într-un final a eșuat. La 22 iulie 1995, Parlamentul a votat Legea nr. 571–XIII cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova, prin care poezia *Limba noastră* (strofele 1, 2, 5, 8, 12) scrisă de preotul militar Alexie Mateevici (1888–1917), muzica compozitorului Alexandru Cristea (1890–1942) și aranjamentul de Valentin Dânga, devenea imn de stat. Regulamentul privind intonarea Imnului de Stat al Republicii Moldova a fost aprobat la 15 octombrie 1998. În anii 1997–2001, imnul *Limba noastră* era doar

Monumentul preotului militar Alexei Mateevici din campusul Centrului de Cultură și Istorie Militară (autori: B. Dubrovin, V. Niță; arhitect: N. Zaporujan). Foto: Ion V. Xenofontov, 14 noiembrie 2016

Manuscrisul poeziei *Limba noastră* de Alexie Mateevici. Facsimil

tolerat și nu se intona nici la înmânarea distincțiilor de stat. Treptat însă s-a inclus ca element organic în simbolurile de stat.

Simbolurile naționale ale Republicii Moldova invocă originile românești, revenirea la tradiții ancestrale, spațiul european, libertate, suveranitate și democrație.

ALTE ACȚIUNI CU VALOARE SIMBOLICĂ PENTRU STAT

Alături de instituirea simbolurilor de stat au mai fost și alte acțiuni care trebuiau să marcheze noua identitate creată după descompunerea Uniunii Sovietice. S-a revenit de la formele rusificate de toponimică, denumiri de instituții, localități, străzi etc. la cele românești. Astfel, s-a trecut la *Moldova* din *Moldavia*, *Chișinău* din *Kișinev*, *Cricova* din *Cricovo* etc. Au fost desovietizate denumirile centrelor raionale, implicit a orașelor de reședință: *Ialoveni* din *Kutu-zov*, *Hâncești* din *Kotovsk*, *Șoldănești* din *Cernenko*, *Ștefan-Vodă* din *Suvorov* ș.a. Au fost modificate 85% din denumirile străzilor din capitala Republicii Moldova. Teatrul Național „A. S. Pușkin” a devenit Teatrul Național „Mihai Eminescu”. Aceste acțiuni de derusificare au avut loc în toate localitățile Republicii Moldova.

Monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt din Chișinău (sculptor: Alexandru Plămădeală, 1928). Foto: Ion V. Xenofontov, 7 iulie 2016.

S-a trecut la terminologia românească specifică realităților istorice ale spațiului. În republică s-a reanimat procesul de dezvelire a unor monumente consacrate evenimentelor sau personalităților marcante din spațiul românesc. La 31 august 1990, monumentul lui Ștefan cel Mare a fost reasezat la locul inițial și au fost restabilite inscripțiile autentice.

RĂZBOIUL DE LA NISTRU. CONSECINȚELE

În urma dezmembrării Uniunii Sovietice, în perimetrul spațiului acesteia, s-au declanșat cca 170 de zone conflictuale, inclusiv 30 din acestea au luat formă activă, iar în 10 cazuri au fost generate conflicte armate. Având la bază interese geopolitice, economice, de securitate etc., secesionismul constituie una din problemele perpetue cu care se confruntă Republica Moldova.

Tensiuni generate de liderii separatiști de la Tiraspol au avut loc la 2 septembrie 1990, atunci când a fost proclamată „republica sovietică socialistă moldovenească nistreană” și început procesul de consolidare a enclavei. A fost ales sovietul suprem provizoriu al autoproclamatei republici în frunte cu Igor Smirnov. În 1990, în partea stângă a Nistrului au fost dislocați 3 000 de ofițeri și peste 12 000 de cadre în termen și pe bază de contract. Arsenalul militar se cifra la 120 de tancuri de luptă, 166 de vehicule blindate, nouă elicoptere de luptă, 36 de lansatoare de rachete antitanc, cca 50 000 de arme automate etc. În acest context, Chișinăul nu a putut face față acestor acțiuni de dezmembrare teritorială a republicii. La 1 octombrie 1991 a fost semnat Protocolul de acord dintre reprezentanții Republicii Moldova, ai Sovietului Supream al Federației Ruse și cei ai separatiștilor, în care se vorbea, pentru prima dată, despre necesitatea „soluționării pe cale pașnică a conflictului”. La 13 decembrie 1991 s-au

Beci minat, 10 noiembrie 1992. Muzeul de Istorie și Etnografie din orașul Orhei

înregistrat primele victime ale conflictului armat. Drept urmare a asediului la Secția de poliție din Dubăsari au fost omorâți patru polițiști, iar nouă au fost răniți. Forțele separatiste au pierdut trei oameni și opt au fost răniți.

Conflagrația militară a fost declanșată în noaptea de 1 spre 2 martie 1992. Momentul n-a fost unul aleatoriu. Or, la 2 martie 1992, Republica Moldova urma să devină membru plenipotențiar al Organizației Națiunilor Unite. Drept urmare, noul stat era recunoscut internațional, atribuindu-i-se statutul de subiect de drept internațional. De aceea s-au declanșat acțiunile secesioniste. La 2 martie 1992, forțele separatiste din stânga Nistrului au întreprins acțiuni violente împotriva Secției raionale de poliție Dubăsari, ultima unitate de poliție din zona separatistă subordonată Chișinăului. În câteva zile tensiunile s-au extins și în alte localități din

stânga Nistrului, riscând să escaladeze dintr-un conflict local în unul regional. „Gardei transnistrene” i s-au alăturat și peste 3 000 de pușcăriași eliberați din penitenciarele rusești pentru a veni în ajutor enclavei separatiste. De partea structurilor separatiste a fost implicată plener Armata a 14-a a Federației Ruse. Aceasta în contextul în care forțele armate ale Republicii Moldova erau în etapa incipientă de constituire. Separatismul a fost sprijinit de Duma de Stat a Rusiei, mijloacele de informare în masă rusești. Ghennadi Selezniiov, președintele Dumei de Stat a Rusiei, declara în cadrul unei vizite efectuate la Chișinău în anul 1992: „Noii, rușii, a trebuit să susținem Transnistria în conflict”. Flagelul militar a durat pe parcursul a câtorva luni. Într-un context sociopolitic dificil, la 21 iulie 1992, la Moscova, Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, și Boris Elțin, președintele Federației Ruse, au semnat Convenția moldo-rusă privind reglementarea pașnică a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova. În realitate, Federația Rusă a continuat să sprijine regimul separatist din punct de vedere politic, militar, economic, propagandistic.

În 1992, alături de operații militare s-a dus și un război al securității economice. Au fost închise conturile bancare ale Republicii Moldova în Federația Rusă, a fost sistată conducta de gaze naturale și stopat exportul acestuia.

Pe parcurs, liderii separatiști și-au modificat discursul de la unul mai moderat (obținerea statutului de autonomie teritorială, zonă economică liberă etc.) la unul radical, declarând că doresc „statut de republică independentă”. Astfel, s-a mizat pe consolidarea structurilor de forță, autonomie economică, pe elaborarea unei „constituții a rmn” (1996) etc. La 8 mai 1997, la Moscova a fost semnat de reprezentanții Republicii Moldova,

ai „republicii moldovenești nistrene”, Federației Ruse și Ucrainei Memorandumul privind bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și așa-numita „republică moldovenească nistreană” în cadrul statului comun în hotarele fostei RSS Moldovenești. În realitate, această acțiune a contibuit și mai mult la conservarea structurilor paramilitare secesioniste. Potrivit deciziilor summitului OSCE de la Istanbul, din noiembrie 1999, Federația Rusă își asuma obligația de a-și retrage trupele și armamentul de pe teritoriul Republicii Moldova până la sfârșitul anului 2002.

Într-o conferință de presă susținută la Chișinău pe 22 octombrie 2002, Ghennadi Selezniiov, președintele Dumei de Stat a Federației Ruse, afirma că Rusia a „creat” conflictul din Transnistria în scopul împiedicării Republicii Moldova să „se arunce în brațele României”.

În scopul păstrării prezenței (inclusiv militare) pe teritoriul Republicii Moldova, Moscova a înaintat așa-numitul „Memorandum Kozak” (numit astfel de la Dmitri Kozak, consilier al președintelui Vladimir Putin), care prevedea federalizarea țării și staționarea în stânga Nistrului a trupelor ruse pe un termen de 20 de ani, însă acest plan a fost respins de Chișinău în toamna anului 2003. Ca urmare, relațiile moldo-ruse s-au înrăutățit, iar procesul de negocieri cu privire la problema transnistreană a fost înghețat.

La 22 iulie 2005, legislativul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului. A fost prevăzută constituirea unității teritoriale autonome cu statut juridic special Transnistria, „parte inalienabilă a Republicii Moldova”.

La 18 martie 2009, la Moscova a avut loc o întâlnire trilaterală dintre reprezentanții Chișinăului, Moscovei și Tiraspolului sol-

Un bloc al Școlii Profesionale de Croitorie din s. Cocieri, rn. Dubăsari, în ruine (edificiu avariât în timpul războiului de la Nistru, 1992).

Foto: Ion V. Xenofontov, 29 iulie 2018

dată cu semnarea unei declarații commune în care se spunea că „părțile vor continua contactele directe cu scopul de a activa procesul de negocieri cu privire la reglementarea politică a conflictului transnistrean”.

La 2 mai 2017, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a pronunțat unanim hotărârea privind interpretarea articolului 11 din Constituție, referitor la neutralitatea permanentă a Republicii Moldova: „faptul că Federația Rusă nu și-a retras trupele sale de ocupație din estul țării, ci, dimpotrivă, și-a consolidat prezența militară în partea transnistreană a Republicii Moldova, constituie o încălcare a prevederilor constituționale referitoare la independența, suveranitatea, integritatea teritorială și neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, precum și a dreptului internațional”.

În urma conflictului transnistrean și-au pierdut viața cca 1 000 de oameni, peste 2 000 au fost răniți, iar numărul refugiaților se estimează la cca 110 mii de persoane

(dintre care 51 000 s-au retras în partea dreaptă a Nistrului). Forțele separatiste au pierdut circa 500 de oameni și 899 au fost răniți. Pierderile materiale se cifrează la aproximativ 12 mld. ruble. Federația Rusă a acordat regimului separatist un ajutor financiar de 100 mil. dolari SUA. Cheltuielile de resurse energetice ale enclavei separatiste sunt puse pe seama populației de pe malul drept al Nistrului. Enclava transnistreană a devenit o „zonă liberă” pentru comerțul ilicit de armament, contrabandă de alcool, țigări, produse petroliere etc. Peste 20 000 t de muniții și armament sunt depozitate în spațiul separatist. Existența unui teritoriu separatist, cu turbulențe directe la adresa securității, aflat în proximitatea frontierelor Uniunii Europene, sporește vizibilitatea intrernațională a zonei de conflict.

Constituția Republicii Moldova (articolul 110) prevede acordarea unor forme și condiții speciale de autonomie localităților din stânga Nistrului. Suprafața acestui teritoriu constituie 3 567 km². Unitatea teritorială este formată din 147 de localități, inclusiv un municipiu, 9 orașe, 2 localități în componența orașelor, 69 de sate (comune). Centrul administrativ este municipiul Tiraspol.

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Potrivit experților, sistemul de drept al Republicii Moldova se fundamentează pe doctrina de drept romano-germanică (continentală, europeană). După instituirea Comisiei pentru elaborarea noii Constituții din cadrul Sovietului Suprem al RSSM (19 iunie 1990) și după o serie de dezbateri purtate în spațiul public, la 29 iulie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Constituția Republicii Moldova. A fost promulgată în aceeași zi de șeful statului și a intrat în vigoare la 27 august 1994.

Parlamentul Republicii Moldova, 8 iulie 2016.

Foto: Ion V. Xenofontov

Legea Supremă statuează caracteristicile fundamentale ale statului Republica Moldova, suveran și independent, unitar și indivizibil. A fost declarată neutralitatea permanentă și stipulată neadmiterea dislocării pe teritoriul său a trupelor militare ale altor state. S-a prevăzut constituțional, Republica Moldova este un stat de drept și democratic, cu principiile democratismului și pluralismului politic, separația și colaborarea puterilor în stat.

Legea Supremă prevede unitatea poporului Republicii Moldova, se recunoaște și se garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Se prevede dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică, dreptul la libera circulație, dreptul de a alege și dreptul de a fi ales, dreptul la învățământ, libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului etc.

Totodată, Constituția prevede îndatoriri fundamentale ale cetățeanului: devotament față de țară, exercitarea cu bună-credință a drepturilor și libertăților fundamentale, prestarea contribuțiilor financiare, protecția mediului înconjurător și ocrotirea monumentelor etc.

La 19 iulie 1995, Parlamentul Republicii Moldova a introdus prima modificare în Constituție, prin care judecătorii se numesc în funcție pe un termen de 5 ani. În februarie 1995 a fost instituită Curtea Constituțională a Republicii Moldova în calitate de primă autoritate de jurisdicție constituțională a statului. Conform Hotărârii Curții Constituționale din 4 martie 2016, s-au produs modificări și completări în Constituție referitoare la modul de alegere a șefului statului.

Cel mai controversat articol al Constituției, articolul 13, prevede că „limba oficială (de stat) este limba moldovenească”. În Declarația Adunării Generale a Academiei de Științe a Moldovei din 28 februarie 1996 s-a stabilit că „denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este limba română”. La 5 decembrie 2013, Curtea Constituțională a constatat că limba română este limba de stat a Republicii Moldova. Denumirea limbii române în Republica Moldova a fost una generată și susținută de factorul politic, transformându-se într-o problemă speculativă la nivel politic. Așa cum recunoștea un demnitar de stat de la Chișinău, din punct de vedere științific este limba română, iar din perspectivă politică – „limba moldovenească”.

UNITATEA TERITORIALĂ AUTONOMĂ CU STATUT SPECIAL GĂGĂUZIA (GAGAUZ-YERI)

În procesul de descompunere a URSS au existat mai multe scenarii de fragmentare teritorială a Moldovei: unul din acesta a fost cauzat de populația găgăuză. S-au instituit organizații care susțineau desprinderi teritoriale. Organizația Gagauz-Halcî, instituită la 21 mai 1989, deja la primul congres organizat la 21 mai 1989 la Comrat puneau în discuție concepția referitoare la autonomia teritorială. La 19 august 1990 a fost proclamată „Republica Sovietică Socialistă Găgăuză” în cadrul Uniunii Sovietice.

Referendum la Comrat, 9 martie 1994.
Foto: Tudor Iovu

Ulterior au fost identificate mecanisme juridice pentru acordarea unui statut special populației găgăuze. Potrivit articolului 111 din Constituția Republicii Moldova, Gagauz-Yeri („pământul găgăuzilor”) constituie „o unitate autonomă cu un statut special care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este parte integrantă și inalienabilă a Republicii Moldova și soluționează de sine stător, în limitele competenței sale, potrivit prevederilor Constituției Republicii Moldova, în interesul întregii populații, probleme cu caracter politic, economic și cultural”. La 23 decembrie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri). Centrul administrativ este municipiul Comrat. Unitatea teritorială are propria simbolică, care se utilizează alături de simbolica de stat a Republicii Moldova. În componența Găgăuziei intră localitățile unde găgăuzii reprezintă mai mult de 50% din numărul populației. În cazul în care găgăuzii sunt mai puțin de 50% din numărul populației, se organizează un referendum local pentru a decide voința majorității alegătorilor.

Guvernatorul sau bașcanul (*bashkan*) Găgăuziei, persoana oficială supremă a unității teritoriale, este membru din oficiu al Guvernului Republicii Moldova. Din aprilie 2015, conducătorul Găgăuziei este Irina Vlah, aleasă în această funcție pe un termen de 4 ani. Adunarea Populară este autoritatea reprezentativă aleasă în circumscripții teritoriale prin vot universal, egal, direct, secret (un deputat de la 5 000 de alegători). La propunerea Adunării Populare (*Halk Toplusu*) și cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii, președintele Republicii Moldova numește judecătorii instanțelor de judecată ale Găgăuziei. Organul executiv permanent al Găgăuziei este Comitetul Executiv (*Bakaanik Komitesi*), instituit de Adunarea Populară la prima sesiune. O parte din deputați activează permanent și sunt salariați, iar alții activează pe baze obștești. Guvernatorul Găgăuziei propune componența Comitetului Executiv.

La 5 ianuarie, Adunarea Populară a votat o constituție (*Ulozheniye*) prin care se depășeau limitele Constituției Republicii Moldova din 1994. „Constituția găgăuză” prevedea supremația legilor adoptate de Comrat asupra celor emise de Chișinău; se proclama formarea gărzilor armate și a ministerelor apărării și de interne etc.

Acțiunile Găgăuziei deseori se reflectă în orientarea politicii externe a Republicii Moldova, formând chiar, după caz, grupuri de presiune. De exemplu, la 27 noiembrie 2013, cu o zi înainte de desfășurarea lucrărilor Summitului de la Vilnius (în care se prevedeau acțiuni de exindere a comunității europene spre est), Adunarea Populară a decis să organizeze două referendumuri, în cadrul cărora cetățenii regiunii trebuiau să se pronunțe în legătură cu vectorul politicii externe a Republicii Moldova. În urma celor două referendumuri organizate la 2 februarie 2014, 98,9% dintre locuitori se pronunțau pentru

independența Republicii Moldova, iar 98,47% pledau pentru aderarea Republicii Molodva la Uniunea Vamală Rusia–Belarus–Kazahstan.

Suprafața teritorială a Găgăuziei reprezintă 5,5% (1 848 km²) din cea a Republicii Moldova. Include 32 de localități organizate în 2 municipii (Comrat și Ceadâr-Lunga), 1 oraș (Vulcănești), 1 localitate din componența orașului, 23 sate (comune), 28 localități din componența satelor (comunelor). Unitatea teritorială are o populație de circa 160 000 de locuitori.

RELAȚIILE INTERETNICE

În prezent sunt cunoscute sute de etnii și doar circa 190 de state independente. Doar 10 state sunt considerate omogene sub aspect etnic. În Uniunea Sovietică locuiau aproximativ 150 de grupuri etnice. Etniile nerusești constituiau mai mult de jumătate din populația URSS. Dacă minoritățile etnice sunt grupuri restrânse, cu un sentiment dezvoltat al identității, izolate și concentrate sub aspect geografic, atunci minoritățile naționale sunt grupuri mai largi, uneori dispersate pe teritoriul mai multor state, având o singură țară de origine.

Colapsul statului sovietic a redeschis dosarul mai multor probleme, inclusiv din zona relațiilor interetnice. Republica Moldova nu face excepție în acest sens.

În Republica Moldova prevalează minoritățile naționale (de exemplu, ucraineni, ruși, bulgari ș.a.) și mai puțin cele etnice (găgăuzi, romi). Acordarea autonomiei teritoriale minorităților găgăuze în 1994 și formarea UTA Găgăuzia (Gagauz-Yeri) s-a produs pe bază etnică.

La 22 octombrie 1999, în baza reformei administrativ-teritoriale, 58 de deputați comuniști și centristi din Parlamentul Republicii Moldova au votat pentru acordarea Taracliei a unui statut special, ca regiune populată compact de minoritatea bulgară.

De menționat faptul că, potrivit Comisiei de la Veneția, în urma reformei administrativ-teritoriale, drepturile bulgarilor din Republica Moldova n-au fost considerate amenințate.

Casa Naționalităților, mun. Chișinău.

Foto: Simi I. Xenofontov, 6 decembrie 2015

În Republica Moldova activează o serie de organizații etnoculturale care se preocupă nu doar de protejarea patrimoniului cultural al grupurilor minoritare, ci și de asigurarea drepturilor civile, economice, religioase etc. În scopul colaborării mai eficiente a organizațiilor etnoculturale, la 1 iunie 1996 a fost deschisă oficial Casa Naționalităților, centru cultural de coordonare al organizațiilor etnoculturale din republică, primul din spațiul ex-sovietic, care și-a început activitatea prin reunirea a 21 de organizații etnoculturale. Biroul Relațiilor Interetnice este o structură a puterii executive ce reprezintă și apără interesele grupurilor etnice conlocuitoare. Din 2002, în Republica Moldova se organizează „Festivalul etnocultural”, desfășurat anual în a treia duminică a lunii septembrie. În 2017, în Republica Moldova existau 97 de organizații etnoculturale acreditate.

Relațiile interetnice în Republica Moldova sunt centrate în zona politicului, dimensiune creată artificial pe substra-

„Casa Mare” a populației majoritare a Republicii Moldova la Festivalul Republican al Etniilor.
Foto: Ion V. Xenofontov, 18 septembrie 2016

tul destrămării sistemului sovietic. Prin „Concepția politicii naționale a Republicii Moldova” (2003), factorul politic a tins să monopolizeze „discursul identitar”, ca „garant” al „păcii” și „consensului interetnic”.

Potrivit experților, integrarea grupurilor etnoculturale în Republica Moldova ar putea fi realizată doar în contextul în care problema interetnică ar urma să fie scoasă de pe agenda politicului, fiind înlocuită cu reforme care ar duce la bunăstare și prosperitate economică.

SITUAȚIA SOCIOECONOMICĂ

După proclamarea independenței de stat și dezintegrarea sistemului economic sovietic, economia Republicii Moldova s-a delimitat ca sistem distinct, cunoscând în continuare perioade de criză și de ameliorare temporară.

În contextul liberalizării relațiilor economice externe s-au creat condițiile necesare pentru fluxurile de capitaluri și bunuri din interior și exterior. La capitolul liberalizare economică, Republica Moldova a devansat statele din cadrul Comunității Statelor Independente (cu excepția Kârgâzstanului și Federației Ruse), ocupând însă

poziții inferioare comparativ cu alte state din Europa Centrală și de Est. Între 1990 și 1996, legislativul a adoptat cca 1 000 de acte normative referitoare la reforma economică. Primul document ce a instituit oficial noul mecanism economic a fost Hotărârea Parlamentului din 25 iunie 1990 „Cu privire la concepția trecerii la economia de piață a RSS Moldova”. La sfârșitul anilor 1990, Republica Moldova ocupa poziția 15 din 25 de țări aflate în proces de tranziție la economia de piață.

Economia de tranziție s-a constituit în perimetrul reformelor economice, liberalizării și implementării strategiei specifice mecanismelor pieței. Alături de proprietatea publică a început să se formeze sectorul privat (instituit prin două căi: de creare a unor întreprinderi private noi și de privatizare a celor publice existente) și cel străin. Ca urmare a celor două programe de privatizare (1993–1994 și 1995–1996), peste 3,1 mil. de cetățeni au devenit coproprietari a 2 235 de întreprinderi privatizate. În anii 1996–1997 a fost privatizată 1/3 din proprietatea de stat. În anul 2008, sectorul privat constituia 54,5% din PIB.

În sectorul agrar a demarat Programul național „Pământ”, care a vizat transformarea gospodăriei auxiliare personale în gospodărie casnică privată. Deși prin această reformă s-a extins proprietatea privată și s-au creat conexiuni la fluxurile mondiale de produse agricole, parcelarea exagerată a constituit un impediment în concentrarea producției agricole, a dezvoltării durabile și multifuncționale a exploatațiilor agricole. Fragmentarea excesivă a terenurilor – cu o medie de 1,43 ha pe gospodărie țărăneasă – a dus la deficiențe majore în implementarea inovațiilor tehnologice. În 2015, sectorul privat gestiona 185 000 ha de terenuri agricole. În prezent, în agricultură este implicată cca 30% din populație (pentru comparație, în statele membre ale UE –

5,6%). Un lucrător din agricultură valorifică 7,5 ha de terenuri agricole, în timp ce unui lucrător cu activități mai intensive din UE îi revin 14,5 ha. În Republica Moldova se constată o minimă diversificare a culturilor agricole. Cerealele acoperă cca 70% din suprafața cultivată, plantele tehnice cca 25%, 3,7% din suprafața totală a fondului funciar include plantațiile de viță-de-vie.

Totodată, liberalizarea economică a generat șocuri economice, cum ar fi declinul economiei și hiperinflația. Pe parcursul a 10 ani, potențialul economic al Republicii Moldova s-a redus cu 2/3. În anul 1992, inflația a atins cota de 2 806%, în 1993 – 1 770%. Drept urmare, salariul real s-a redus cu 64,4% comparativ cu anul 1989. Nivelul salariului a ajuns la minim în anul 1994 (33,8%).

Potrivit specialiștilor, tergiversarea reformei monetare a constituit o cauză esențială a procesului de perturbare a economiei noului stat. La prețurile anilor 1992–1993, economia republicii a suportat pierderi în proporții de câteva mild. de dolari SUA. Ritmurile inflației au putut fi atenuate doar după instituirea unui mecanism de gestiune a masei monetare unitare, controlată de Banca Națională a Moldovei. În urma emiterii monedei naționale s-au micșorat și ritmurile inflației. Începând cu 29 noiembrie 1993, a fost pus în circulație leul (la cursul unic de 1 leu contra 1 000 de ruble/cupoane). Varianta grafică a leilor tipăriți în Franța a fost executată de pictorul Gheorghe Vrabie. Începând cu ziua de 2 decembrie 1993, ora 18.00, leul moldovenesc devine unicul mijloc legal de plată pe teritoriul republicii. S-a constituit noțiunea autohtonă de rată de schimb/curs valutar, inflația s-a diminuat până la 329,7% (1994).

În anii 1993–1994, Republica Moldova a inițiat colaborări intense cu instituții financiare internaționale, cum ar fi Banca

Mondială și Fondul Monetar Internațional cu sediul la Washington, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare etc. Aceste acțiuni au generat instituirea sistemului bancar național și s-a realizat stabilizarea macroeconomică.

Instantaneu de la greva studențiască din primăvara anului 1995. Foto: Victor Bucătaru

Reformele economiei de tranziție însă nu au soluționat problemele economice ale societății. La mijlocul anilor 1990, Republica Moldova se plasa în categoria „țărilor în curs de dezvoltare”. În 1995, tânărul stat avea un PIB de doar 37,7% în comparație cu anul 1989. Valoarea PIB-ului pe cap de locuitor s-a micșorat la 920 dolari SUA (pentru comparație, Elveția – 30 270, Ucraina – 1 630, România – 1 450, Zimbabwe – 640); 86% din întreprinderi activau în pagubă sau la capacitate de cel mult 20%. Restanțele la salarii și pensii erau de peste 450 mil. lei. Salariul minim constituia 18 lei (4 dolari SUA), fiind unul dintre cele mai mici din Comunitatea Statelor Independente. În 1996, salariul mediu – de 40 dolari SUA – era unul dintre cele mai mici în comparație cu alte state aflate în proces de tranziție. Pentru comparație, în Uzbekistan – 53 dolari SUA, Ucraina – 84, Belarus – 89, România – 131, Federația Rusă – 156.

Salariul mediu acoperea doar 48% din coșul minim de consum. Nivelul de șomaj era foarte ridicat (200 000 de persoane). Criza economică a afectat în mod direct nivelul de trai al populației, care a degradat continuu. Majoritatea populației (90%) a sărăcit, iar o parte (10%) s-au îmbogățit în exces. În 1996 au fost închise 1 200 de grădinițe, în mod specil în mediul rural. Au încetat să activeze bibliotecile și casele de cultură. Capacitatea școlilor acoperea doar 2/3 din necesități. În 1997 mortalitatea a depășit natalitatea.

Ca urmare a exporturilor, a reducerii inflației, a stabilizării cursului valutar al monedei naționale, în anul 1997 nivelul economic al populației a început să crească lent. Însă, în 1998, în urma unui nou val de criză economică, moneda națională s-a depreciat semnificativ. Valoarea reală a banilor s-a redus considerabil. Dacă până la criză un dolar se cumpăra cu 4,5 lei, apoi după criză prețul unui dolar a crescut până la 12 lei. În anul 1999, indicele producției industriale a constituit 70% față de anul 1995 și 31,8% față de 1990.

La toate acestea s-au mai adăugat reducerea cu 1/3 a potențialului industrial ca urmare a dezintegrării teritoriale, dependența de resurse energetice, insuficiența de materii prime, absența unui climat investițional favorabil, lipsa de experiență în gestionarea crizei economice etc. La sfârșitul anilor 1990, datoriile externe ale Republicii Moldova au depășit cifra de 1 mild. de dolari SUA, iar cele interne – peste 1,5 mild. lei.

După anul 2000, sectoarele economiei au înregistrat o anumită creștere economică, deși neomogenă. De aceea, nu-i întâmplător faptul că, în 2006, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Legea privind dezvoltarea regională, care prevedea că Republica Moldova va promova o politică de dezvoltare planificată a regiunilor țării. Realizate prin prisma ideologică a Partidu-

lui Comuniștilor al Republicii Moldova, reformele economice generate de „rolul sporit al statului”, de acceptarea proprietății private „în limite rezonabile” au dus la anumite îmbunătățiri în domeniul economiei și sferei sociale. Între 2001 și 2008, PIB nominal a crescut de 3,9 ori, iar PIB real – de 1,6 ori, PIB calculat pe locuitor în lei s-a majorat de 4 ori.

Din colecția de aur (enoteca) a Combinatului de Vinuri „Cricova” SA. Foto: Ion V. Xenofontov, 7 octombrie 2016

În viață economică sunt antrenate toate mijloacele de transport. În anul 2014, cele 5,7% din populația implicată în această ramură au realizat cca 10% din PIB. Lungimea rețelei de cale ferată constituie 1 147 km, inclusiv 11,0 km cu ecartament îngust (la trecerea frontierei cu România). Republica Moldova dispune de un port maritim, 4 porturi fluviare, 14 debarcadere pentru pasageri și marfă. La 26 octombrie 2006 a fost dat în exploatare Portul Internațional Liber Giurgiulești, unicul port din Republica Moldova accesibil pentru navele maritime.

O problemă economică majoră o constituie cea de asigurare a securității energetice.

Republica Moldova importă 96% din necesarul de resurse combustibil-energetice. Potrivit documentelor de politici energetice, statul tinde spre creșterea cotei surselor energetice regenerabile până la 20% în anul 2020 și reducerea emisiilor cu 25% în comparație cu anul 1990. Rețelele electrice au o lungime totală de 64 000 km pe malul drept și 11 000 km pe malul stâng al Nistrului.

Viața economică a fost afectată și de calamități naturale. De exemplu, în urma calamităților naturale din anii 2006–2007 a avut foarte mult de suferit agricultura. În iulie–august 2008, Republica Moldova a avut de suferit în urma inundațiilor generate de fluviile Nistru și Prut. În 22 de raioane din lunca fluviilor Nistru și Prut, 7 851 de persoane au fost evacuate, 1 183 de case și 8 473 ha de terenuri agricole au fost inundate, inclusiv 4 890 ha de pășuni. S-au înecat peste 3 000 de animale. Pierderile financiare s-au cifrat la 120 mil. dolari SUA.

Începând cu anul 2008, economia Republicii Moldova a fost afectată de criza economică mondială, situația fiind agravată de acte de corupție în unele instituții publice și fraude bancare, care au prejudiciat bugetul de stat cu peste un miliard de dolari SUA în dosarul celor trei bănci (Banca de Economii a Moldovei, Banca Socială și Unibank).

Indicele de percepție a corupției în Republica Moldova este 33 (din 100), ocupând poziția 103 în lume (2015).

Uniunea Europeană este unul din principalii finanțatori ai Republicii Moldova, volumul asistenței majorându-se de la 40 mil. euro în 2007 la cca 100 mil. euro în 2016.

La 11 iulie 2012, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”, care prevede opt soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei în țară.

În 2014, ordinea indicelui de dezvoltare umană Republicii Moldova ocupa poziția

107 din 188 de state evaluate, iar datoria externă constituia 6,6 mld. Potrivit studiului „Doing Business 2017”, Republica Moldova se plasează pe poziția 44 din 190 de țări, înregistrând progrese la achitarea impozitelor, accesibilitatea creditelor, inițierea afacerilor și regrese în protecția investitorilor, în rezolvarea insolvenței, creșterea costului de înregistrare a afacerii etc.

Crizele economice din anii 1990 au generat fenomenul masiv de exod al populației. Acest fapt a afectat starea de lucruri privind locul de trai, specialitatea, profilul de activitate, starea sociomorală a societății. Drept urmare a problemelor economice acute, în prezent Republica Moldova se confruntă cu un proces acerb de regres demografic. Speranța de viață (între 70 și 71 de ani) este una dintre cele mai mici în Europa. Potrivit unor date furnizate de organisme internaționale, se estimează că populația Republicii Moldova se va reduce până în anul 2050 cu 44,16%. Migrația externă a luat proporții considerabile. În ultimii ani, zeci de localități din Republica Moldova dispar drept urmare a depopulării acestora. Se constată o lipsă acută de brațe de muncă. În anul 2015, Republica Moldova era al treilea stat european (după Belarus și Liechtenstein) cu cea mai mică rată a șomajului (3,3%). O problemă majoră a vieții socioeconomice este fenomenul acut al pauperizării populației. Republica Moldova se află în lista celor mai sărace state din Europa. Mecanismul de presiune economică a fost deseori utilizat de factorul politic intern și extern asupra populației aflate sub pragul limitei de sărăcie.

VIAȚA SOCIOPOLITICĂ

Un pas important în procesul de democratizare a vieții sociopolitice din Republica Moldova a fost legiferarea sistemului pluripartidic și a pluralismului de opinii. La 17 septembrie 1991 a fost adoptată

Legea cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice, prin care se consideră că acestea „sunt asociații benevole ale cetățenilor, care contribuie la realizarea voinței politice a unei anumite părți a populației, participă la elaborarea politicii republicii, la conducerea treburilor statului”. Dacă la 1 noiembrie 1993 eșichierul politic era reprezentat de 26 de partide politice și organizații sociopolitice, atunci la 1 aprilie 2016 numărul acestora era de 44. Activitatea partidelor politice este în concordanță cu ciclurile electorale. Între 1994 și 2007 au avut loc patru scrutine parlamentare și patru locale. La 27 februarie 1994 au avut loc alegeri parlamentare anticipate, considerate primele alegeri parlamentare democratice în Republica Moldova. Din 13 blocuri electorale, partide, mișcări social-politice și candidați independenți înscriși în scrutin, pragul electoral l-au depășit patru formațiuni social-politice. Parlamentul Republicii Moldova a fost constituit din Partidul Democrat Agrar din Moldova (56 de mandate), Blocul electoral „Partidul Socialist” și Mișcarea „Unitate-Edinstvo” (28 de mandate), Blocul Țăranilor și Intelectualilor (11 mandate) și Blocul electoral „Alianța Frontului Popular Creștin Democrat” (9 mandate). În 2009 s-au desfășurat două scrutine parlamentare, iar la 28 noiembrie 2010 un scrutin parlamentar. La alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 au participat 55,57% din numărul cetățenilor cu drept de vot. Pe parcursul anilor, în Parlamentul Republicii Moldova au fost prezenți trei-cinci concurenți electorali.

Viața politică a Republicii Moldova a fost marcată de perindarea la putere a diferitor forțe politice. În profilul experienței europene s-au creat coaliții de guvernare. Din 1994 până în prezent, Republica Moldova a fost condusă de opt coaliții de guvernare: Partidul Democrat Agrar din Moldova și fracțiunea parlamentară „Unitatea

Socialistă” (1994–1996); Alianța pentru Democrație și Reforme constituită din Blocul „Convenția Democrată din Moldova” format din patru organizații social-politice, Partidul Forțelor Democratice (1998–1999); așa-numitul „parteneriat politic pentru interesele țării” format din Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul Popular Creștin Democrat, Partidul Democrat și Partidul Social-Liberal (2005–2007); Alianța pentru Integrare Europeană constituită din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Liberal, Partidul Democrat, Alianța Moldova Noastră (2009–2010); Alianța pentru Integrare Europeană–2 alcătuită din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat, Partidul Liberal (2011–2013); Coaliția Pro-Europeană de Guvernare instituită din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Liberal Reformator, Partidul Democrat (2013–2014); Alianța pentru Moldova Europeană formată din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat (23 ianuarie – 12 iunie 2015); Alianța pentru Integrare Europeană–3 formată din Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat, Partidul Liberal (23 iunie – 29 octombrie 2015). La începutul anului 2016 s-a constituit o majoritate parlamentară formată din Partidul Democrat, Partidul Liberal, un grup de deputați ai Partidului Liberal Democrat din Moldova, 14 ex-deputați ai fracțiunii Partidului Comunist din Republica Moldova. În mai 2017, Partidul Liberal a ieșit de la guvernare și a trecut în opoziție.

La 21 noiembrie 1997, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Codul electoral, care a permanentizat activitatea Comisiei Electorale Centrale. Potrivit Codului, Parlamentul Republicii Moldova urma să fie constituit din 101 deputați pe liste de partid și din componența candidaților independenți.

Viața sociopolitică a fost marcată și de proteste de masă. În 1995, Partidul Democrat Agrar din Moldova, majoritar în Parlament, vroia să includă în școli cursurile de limbă și literatură „moldovenească” și de istorie a Moldovei. Drept urmare, studenții din capitală au organizat, în martie 1995, o grevă generală în Piața Marii Adunări Naționale. Protestul a fost susținut de cadre didactice, elevi, intelectuali, pensionari etc. Printre cei mai activi protestatari au fost studenții de la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova, susținuți, în mod special, de profesorii Anatol Petrencu și Gheorghe Paladi. După grevă, Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, în urma consultării cu Academia de Științe a Moldovei, a spus clar că vorbim limba română.

La 7 aprilie 2009, în Chișinău au avut loc proteste de masă, motivul invocat fiind fraudarea alegerilor parlamentare. Acțiunile incipiente au fost pașnice, ulterior au escaladat până la procese acerbe. Au fost devastate clădirile Parlamentului și Președinției Republicii Moldova. Aceste evenimente au fost calificate în mod diferit: Revoluție Off/On-line, Twitter Revoluție, lovitură de stat, Revoluție cu pietre etc. Sute de protestatari au fost arestați, torturați, fiind constatate și trei cazuri de deces, iar trei persoane dispărute.

Din 1991 și până în prezent, Parlamentul Republicii Moldova a fost condus de: Alexandru Moșanu (23 mai 1991 – 2 februarie 1993); Victor Pușcaș (2 februarie 1993 – 4 februarie 1993) (președinte ad-interim)); Petru Lucinschi (4 februarie 1993 – 27 februarie 1994, 27 februarie 1994 – 29 martie 1994 (președinte ad-interim), 29 martie 1994 – 9 ianuarie 1997)); Dumitru Moțpan (9 ianuarie 1997 – 5 martie 1997 (președinte ad-interim), 5 martie 1997 – 22 martie 1998, 22 martie 1998 – 23 aprilie

Alexandru Moșanu, primul președinte al Parlamentului Republicii Moldova (1991–1993). Arhivă privată

1998 (președinte ad-interim)); Dumitru Diacov (23 aprilie 1998 – 25 februarie 2001, 25 februarie 2001 – 20 martie 2001 (președinte ad-interim)); Eugenia Ostapciuc (20 martie 2001 – 6 martie 2005, 6 martie 2005 – 24 martie 2005 (președinte ad-interim)); Marian Lupu (24 martie 2005 – 27 august 2009, 30 decembrie 2010 – 25 aprilie 2013); Igor Corman (30 mai 2013 – 25 ianuarie 2015). Din 26 ianuarie 2015, Andrian Candu este președintele legislativului.

Până la 5 iulie 2000, Republica Moldova a fost o republică parlamentar-prezidențială, devenind apoi parlamentară, președintele țării fiind ales de Parlament prin vot secret cu cel puțin trei cincimi din numărul deputaților aleși. La 8 decembrie 1991 au avut loc primele alegeri prezidențiale directe, în urma cărora, întrunind 98,2% din sufragii, Mircea Snegur a

Devastarea clădirii Parlamentului Republicii Moldova, 7 aprilie 2009. Foto: Sergiu Țurcanu

fost ales președinte al Republicii Moldova, deținând această funcție până în anul 1996. Al doilea președinte al Republicii Moldova a fost Petru Lucinschi (1 decembrie 1996 – 4 aprilie 2001), al treilea – Vladimir Voronin (4 aprilie 2001 – 4 aprilie 2005, 4 aprilie 2005 – 11 septembrie 2009). După interimatele lui Mihai Ghimpu (11 septembrie 2009 – 29 decembrie 2010) și Marian Lupu (30 decembrie 2010 – 16 martie

Mircea Snegur, primul Președinte al Republicii Moldova (1990–1996). Foto: Ion V. Xenofontov, 8 septembrie 2016

2012), determinate de eșecul încercărilor de alegere a președintelui Republicii Moldova de către Parlament, la 16 martie 2012, Nicolae Timofti, cu 62 de voturi din partea Parlamentului Republicii Moldova, devine cel de-al patrulea șef al statului. În acest fel s-a depășit o îndelungată criză politică, generată de tergiversarea alegerii președintelui Republicii Moldova. La 4 martie 2016, Curtea Constituțională a decis ca următorul președinte al Republicii Moldova să fie ales pe bază de vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. La 30 octombrie 2016 au avut loc următoarele alegeri ale șefului statului. În calitate de președinte al Republicii Moldova a fost ales Igor Dodon. Până în decembrie 2018, Curtea Constituțională de cinci ori l-a suspendat temporar pe Igor Dodon din funcția de președinte al Republicii Moldova după ce a refuzat să-l numească pe Eugen Sturza în funcția de ministru al apărării, apoi nu a acceptat candidaturile la șapte funcții de miniștri propuse de Guvern, ulterior nu a acceptat să promulge Legea de modificare a Codului audiovizualului etc. Inițiativele lui Igor Dodon de a institui comisii de profil, de a declara Anul Ștefan cel Mare și Sfânt etc. nu se bucură de sprijin larg în societate.

Prim-miniștri ai Republicii Moldova au fost: Mircea Druc (25 mai 1990 – 5 iunie 1990 (prim-ministru al Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești), 5 iunie 1990 – 22 mai 1991 (prim-ministru al RSS Moldova), 22 mai 1991 – 23 mai 1991 (prim-ministru ad-interim al Republicii Moldova), 23 mai 1991 – 28 mai 1991 (prim-ministru al Republicii Moldova)); Valeriu Muravschi (28 mai 1991 – 30 iunie 1992); Andrei Sangheli (1 iulie 1992 – 31 martie 1994, 31 martie 1994 – 29 iulie 1994, 29 iulie 1994 – 16 ianuarie 1997)); Ion Ciubuc (25 ianuarie 1997 – 30 aprilie 1998, 30 aprilie 1998 – 21 mai 1998 (prim-ministru ad-interim), 21 mai 1998 – 3 februarie

Valeriu Muravschi, prim-ministru al Republicii Moldova (1991–1992). Foto: Ion V. Xenofontov, 25 august 2017

1999, 3 februarie 1999 – 12 martie 1997 (prim-ministru ad-interim)); Ion Sturza (12 martie 1999 – 9 noiembrie 1999, 9 noiembrie 1999 – 21 decembrie 1999 (prim-ministru ad-interim)); Dumitru Braghiș (21 decembrie 1999 – 20 martie 2001, 20 martie 2001 – 19 aprilie 2001 (prim-ministru ad-interim)); Vasile Tarlev (19 aprilie 2001 – 24 martie 2005, 24 martie 2005 – 19 aprilie 2005 (prim-ministru ad-interim), 20 aprilie 2005 – 20 martie 2008, 20 martie 2008 – 31 martie 2008 (prim-ministru ad-interim)); Zinaida Greceanăi (31 martie 2008 – 14 septembrie 2009); Vitalie Pârlog (14 septembrie 2009 – 25 septembrie 2009 (prim-ministru ad-interim)); Vladimir Filat (25 septembrie 2009 – 5 martie 2013); Iurie Leancă (31 mai 2013 – 18 februarie 2015); Chiril Gaburici (18 februarie 2015 – 22 iunie 2015); Natalia Gherman (22 iunie 2015 – 30 iulie 2015 (prim-ministru ad-interim)); Valeriu Streleț (30 iulie 2015 – 30 octombrie 2015); Gheorghe Brega

(30 octombrie 2015 – 19 ianuarie 2016 (prim-ministru ad-interim)). Din 20 ianuarie 2016, prim-ministru al Republicii Moldova este Pavel Filip.

MIȘCAREA UNIONISTĂ

În contextul marării Centenarului Marii Uniri s-au activizat acțiunile unioniste în Republica Moldova. La 25 martie 2018, 140 de localități din Republica Moldova au semnat declarații de reunire cu România. Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova a fost prima instituție de învățământ superior care a semnat declarația de reunire cu România. Comuna Parva, județul Bistrița-Năsăud este prima unitate teritorial-administrativă din România care a votat o „Declarație de Unire” cu Republica Moldova. Totodată, atât în Republica Moldova, cât și în România au fost planificate o serie de acțiuni în domeniul culturii, științei, educației, care vin să dea încărcătură emoțională și simbolică evenimentului istoric.

Palatul Sfatului Țării, fosta clădire a Gimnaziului nr. 3 de Băieți, proprietate a baronesei Iulia von Ghiking. Clădirea unde s-a votat Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918. Actualmente, sediul central al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Foto: IVX, 15 februarie 2018

EDUCAȚIA

După proclamarea independenței, sistemul educațional al Republicii Molodva a trecut la noi forme de organizare. La 21 iulie 1995 a fost adoptată Legea învățământului, care a definit o nouă politică în domeniul educațional. S-au constituit patru niveluri ale învățământului: preșcolar, primar, secundar și superior.

Școlile medii complete au fost reorganizate în licee. Între 1992 și 2007 s-au creat 449 de licee.

Copii în jocuri creative la Școala Primară „Prometeu-Junior”. Foto: Ion V. Xenofontov, 26 septembrie 2016

Alături de învățământul de stat a apărut și cel privat. La 29 august 1991, printr-o hotărâre de guvern a fost instituit Liceul Experimental de Creativitate și Inventică „Prometeu”, prima instituție de învățământ privată din Republica Moldova. La 1 septembrie 1991, primele două clase a câte 18 elevi și-au început noul an de învățământ într-o nouă formulă, revoluționară pentru acea perioadă. În primii ani de existență a instituției conduse de doctoul în psihologie, scriitorul Aurelian Silvestru, majoritatea cadrelor didactice (18 la număr) erau din România. Activitatea acestora era reglementată de acordurile bilaterale dintre Republica Moldova și România. Procesul

de studii s-a realizat în baza materialelor didactice românești. Treptat, s-a trecut la manualele elaborate și editate la Chișinău. Prin înființarea acestei școli s-a catalizat învățământul de alternativă în noul stat independent.

Învățământul profesional tehnic a fost restructurat, fiind instituite centre de excelență în domeniile prioritare ale economiei naționale.

Prin schimbări majore a trecut și sistemul de învățământ superior. S-au înființat noi instituții de învățământ superior, racordate la necesitățile noului stat. De exemplu, la 17 august 1990 s-a înființat Academia Națională de Poliție „Ștefan cel Mare” cu statut de universitate, fiind prima componentă a Ministerului Afacerilor Interne cu titlul de „poliție”. La 21 mai 1993 a fost instituită Academia de Studii în Domeniul Administrării Publice pe lângă Guvernul Republicii Moldova, prima instituție de învățământ postuniversitar din Republica Moldova. În 2010, Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” a fost reorganizat în Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, unica instituție militară de învățământ superior din Republica Moldova.

Dacă în 1991 în Republica Moldova funcționau 9 instituții de învățământ superior, cu un contingent de 54 700 de studenți, apoi în anii 2014/15 activau 31 de instituții de învățământ superior în care studiau 90 000 de persoane. Sistemul de învățământ privat îl completează pe cel de stat. În 2014/15, își făceau studiile în bază de contract 29,8% din studenții colegiilor și 89,5% din studenții universităților.

În 2005, Republica Moldova a aderat la Procesul de la Bologna, conectându-se astfel la spațiul unic european de educație. Din ianuarie 2013, instituțiile de învățământ superior de stat au trecut la autonomie financiară, implicit la

Parada celor 57 de șefi de promoție ai celor 13 facultăți ale Universității de Stat din Moldova sau Gala Performanțelor 2017. Foto: I.V. Xenofontov, 17 mai 2017

autonomie universitară extinsă. Potrivit clasamentului mondial Ranking Web of Universities, elaborat de Consiliul Superior de Investigații Științifice din cadrul Ministerului Științei și Inovării al Spaniei (ianuarie 2018), Universitatea de Stat din Moldova (USM) (înființată în 1946) este prima instituție de învățământ superior din Republica Moldova, plasându-se pe locul 1 010 în Europa și pe locul 3 135 în lume. Totodată, USM este punctul de pornire al Universității Tehnice din Moldova (1964), de restabilire a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (1966), al organizării Academiei de Studii Economice din Moldova (1991), al Academiei Teologice (1993).

În prezent, în Republica Moldova funcționează 17 centre de formare continuă a adulților, care au în vizor formarea profesională prin organizarea prin programe de recalificare, calificare suplimentară, specializare, policalificare și perfecționare.

ȘTIINȚA

Proclamarea independenței Republicii Moldova i-a permis Academiei de Științe a Moldovei (AȘM) să se transforme dintr-o instituție științifică regională într-un for științific național și să se includă în contextul științific universal. Detașarea de mediul în care a activat a fost un proces benefic,

dar totodată și anevoios pentru comunitatea științifică academică. Transformările au început prin căutarea unei forme de organizare administrativă adecvată noilor cerințe ale societății.

Între 1990 și 1997, în evoluția sistemului instituțional al AȘM prelua politica de restructurare administrativ-organizatorică și descentralizare. În anii 1991–2003, numărul instituțiilor științifice și tehnico-științifice s-a redus de la 94 la 79, inclusiv numărul instituțiilor științifice de la 69 la 59, celelalte reprezentând instituții de proiectare a construcțiilor, tehnologice și de învățământ superior. După forma de proprietate, în 1999, din cele 85 de organizații înregistrate în sfera științei, 72 erau instituții publice, 5 private și 8 mixte.

În condițiile declinului socioeconomic și ale dificultăților primilor ani de relansare a economiei naționale (1991–2004), cota cheltuielilor pentru știință din PIB s-a redus de la 0,75% la 0,18%. Exodul cadrelor a căpătat proporții considerabile, mai ales din rândul persoanelor tinere. Efectivul specialiștilor încadrați în cercetare, proiectare a construcțiilor și lucrări tehnologice s-a redus de la 26 mii la 6,8 mii de persoane. Numărul cercetătorilor cu titluri științifice s-a micșorat de la 3,8 mii la 2,2 mii. Un fenomen similar, dar în pro-

porții mai mici, s-a produs și în cadrul AȘM. În perioada menționată, efectivul angajaților s-a redus de la 5 315 la 2 158 de persoane, inclusiv numărul colaboratorilor științifici – de la 1 312 la 966, iar al colaboratorilor cu titluri științifice – de la 939 la 730. Baza tehnico-științifică și materială era considerabil uzată. S-a acutizat problema funcționării în continuare a Academiei de Științe a Moldovei și a altor instituții de cercetare ca organizații de stat.

O secvență de la Conferința științifică „Academia de Științe a Moldovei: Evoluție, instituționalizare, personalități (1946-2016)”, dedicată aniversării a 70-a de la crearea primelor instituții de cercetare și a 55-a de la fondarea Academiei de Științe a Moldovei, 16 iunie 2016. Foto: Ion V. Xenofontov.

Se vehicula ideea transformării AȘM într-o organizație obștească. Reformarea radicală a sistemului științei prin modernizarea și revigorarea sferei cercetare-dezvoltare, susținută de un cadru juridic adecvat și de o paradigmă funcțională și instituțională corespunzătoare, devenise un imperativ al timpului.

Academia de Științe a Moldovei s-a expus în mod principal pe marginea unor probleme identitare cum ar fi, de exemplu, cea a denumirii limbii de stat. Răspunsul a fost dat răspicat în Declarația Adunării Generale a Academiei de Științe

a Moldovei din 28 februarie 1996, care stabilește că „denumirea corectă a limbii de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română”. La 7 iulie 2010 s-a pronunțat în privința „semnificației datei de 28 iunie 1940”, „concepută și realizată de comandamentul politic și militar stalinist ca o operațiune militară de ocupare a acestor teritorii (Basarabiei și a Nordului Bucovinei – n.n.)”.

În 2004 a fost elaborat și adoptat Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, care a proclamat știința drept prioritate strategică națională.

La 17 martie 2014, Republica Moldova a semnat Acordul de Asociere la Programul European pentru Cercetare-Inovare „Orizont 2020”. În iulie 2014 a fost semnat Acordul între Republica Moldova și Uniunea Europeană cu privire la participarea Republicii Moldova în cadrul Programului Cadru al Uniunii Europene pentru Cercetare și Inovare (2014–2020) „Orizont 2020”.

Printre recente realizări ale comunității științifice menționăm elaborarea „Cărții Roșii a Republicii Moldova” (2015), la care au participat 67 de autori, inclusiv un academician, doi membri corespondenți, 10 doctori habilitați în biologie, 42 de doctori în biologie, doi doctori în agricultură, opt cercetători științifici și doi doctoranzi. Majoritatea autorilor sunt angajați ai Grădinii Botanice (Institut) și ai Institutului de Zoologie al Academiei de Științe a Moldovei. Lista autorilor este plasată pe filele roșii ale lucrării. O altă lucrare cu impact major socioeducațional o reprezintă volumul I al „Enciclopediei Moldovei” (2017) editat de Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” a AȘM. La elaborarea enciclopediei au participat 270 de autori, reprezentanți ai tuturor instituțiilor academice și universitare din Republica Moldova.

La 20 februarie 2018, în Republica Moldova se editau 54 de reviste științifice acreditate,

Academicianul-compozitor Eugen Doga, titanul valorilor cantabile. Foto: Ion V. Xenofontov, 26 decembrie 2016.

Academicianul Mihai Cimpoi, eminescolog și filosof al culturii de talie mondială. Foto: Ion V. Xenofontov, 20 ianuarie 2017.

inclusiv: 7 reviste de tipul A (13%), 2 de tipul B+ (4%), 25 de tipul B (46%) și 20 de tipul C (37%).

Din 1961 și până în 2018, numărul total al membrilor titulari ai Academiei de Științe a Moldovei constituie 105, iar cel al membrilor titulari – 90. La 14 februarie 2018, corpul membrilor Academiei de Științe a Moldovei era format de 81 de persoane, dintre care 50 de academicieni și 31 de membri corespondenți. La 24 februarie 2011 a fost conferit post-mortem titlul de academician profesorului universitar Nicolae Testemițanu (1927– 1986), ministru al sănătății (1963–1968) în RSS Moldovenească, și poetului Grigore Vieru (1935–2009), doctor honoris causa al AȘM (2007), Scriitor al Poporului. În prezent, două femei sunt membri titulari (acad. Maria Duca, acad. Eva Gudumac) și patru – membri corespondenți (Svetlana Cojocar, Maria Nedelcov, Mariana Șlapac, Elena Zubcov) ai Academiei de Științe a Moldovei.

Potrivit clasamentului mondial Ranking Web of Research Centers din 2016, Academia de Științe a Moldovei își menține

poziția de top în instituțiile naționale de cercetare, fiind clasată, totodată, printre primele instituții științifice din lume (poziția 346) și din Europa (poziția 145).

În anul 2017 au fost prevăzute alocații în volum de 484,9 mil. lei pentru sectorul „Știință și inovare”, dintre care pentru organizațiile din cadrul Academiei de Științe a Moldovei – 329,7 mil. lei, ministerele de ramură – 155,2 mil. lei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare – 5,4 mil. lei. Pe parcursul anului 2017, în cadrul Academiei de Științe a Moldovei au derulat 52 proiecte finanțate din surse externe, inclusiv proiectul „Programul-cadru 7” – 21 de proiecte, proiectul „Suport pentru cooperarea științifică și tehnică” – 18 proiecte, proiectul „Programul-cadru al UE pentru cercetare și inovare – Orizont 2020” – 12 proiecte și proiectul Programul Operațional Comun „Bazinul Mării Negre 2007–2013” – 1 proiect. Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” a Academiei de Științe Moldovei întreține relații de parteneriat cu 222 de parteneri din 48 de țări, în mod special cu biblioteci academice, dar și cu alte instituții științifice.

La 31 decembrie 2017, în cadrul organizațiilor din sfera științei și inovării erau angajați 2 912 de cercetători științifici, dintre care 371 doctori habilitați și 1 338 doctori în științe. Comparativ cu anul 2016 a scăzut numărul cercetătorilor cu circa 4%, iar numărul tinerilor cercetători cu vârsta până la 35 de ani a scăzut cu 19%. Cota parte a tinerilor cercetători (până la 35 de ani) constituie doar 20,6% din numărul total al cercetătorilor științifici. Domeniul de interes pentru cercetare este afectat de exod sau de preferința tinerilor de a activa în alte domenii de activitate mai bine remunerate.

La 20 februarie 2018, Academia de Științe a Moldovei includea 19 organizații de cercetări științifice membri instituționali, 26 de organizații membri de profil, cu subordonare dublă, și patru organizații membri afiliați. În contextul reformei administrației publice (aprobată de Parlamentul Republicii Moldova la 21 iulie 2017) au fost prevăzute măsuri de reformare a Academiei de Științe a Moldovei.

Este relevant faptul că 27 de membri ai Academiei Române sunt membri de onoare ai Academiei de Științe a Moldovei.

EVOLUȚIA CULTURII

Potrivit Legii Supreme a Republicii Moldova, statul și-a asumat anagajamentul de a contribui „la păstrarea, dezvoltarea și propagarea realizării culturii și științei naționale și mondiale”. Constituțional este asigurată libertatea creației artistice, protecția cetățenilor la activitatea culturală etc. La 27 mai 1998, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea culturii, care stabilește obligațiile statului, drepturile și libertățile în domeniul culturii, patrimoniul cultural național, raporturile dintre stat și oamenii de creație, organizarea și reglementarea economică a culturii. Statul și-a asumat responsabilitatea de

Muzeul Național de Istorie a Moldovei.
În prim-plan, monumentul Lupoaicei Capitoine.
Foto: Ion V. Xenofontov, 8 iulie 2016.

Teatrul epic de etnografie și folclor „Ion Creangă”.
Ziua Națională a Portului Popular 2016. Foto: Ion
Valer Xenofontov, 26 iunie 2016.

elaborare a politicilor culturale și stabilire a priorităților în activitatea culturală, de elaborare și finanțare a programelor privind protecția și dezvoltarea culturii; determină direcțiile, formele și modalitățile de aplicare a lor. La 1 martie 2013 a fost adoptată Legea cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație. Actualmente în Republica Moldova are loc reconsiderarea atitudinii societății față de patrimoniul cultural, față de diversitatea expresiilor culturale, de raliere la valorile culturii europene.

PATRIMONIUL CULTURAL

Patrimoniul cultural al Republicii Moldova reprezintă o totalitate de valori și bunuri culturale (materiale și imateriale, mobile și imobile) de importanță locală, națională și mondială, constituite pe parcursul istoriei. După proclamarea independenței s-au elaborat și aplicat o serie de măsuri în vederea protecției patrimoniului cultural.

Până în prezent, în Republica Moldova au fost identificate peste 15 000 de obiecte ale patrimoniului cultural, dintre care 5 206 monumente incluse în Registrul monumentelor ocrotite de stat: 2 696 – monumente arheologice, 1 284 – monumente istorice, 1 261 – monumente de arhitectură și 225 – monumente de artă. Unele monumente sunt atribuite la două sau trei categorii: istorie/artă, istorie/artă/arhitectură, dintre acestea 989 țin de tematica celui de-al Doilea Război Mondial. În unele localități au fost instaurate monumente noi, consacrate celor căzuți în conflictele militare, care nu sunt incluse în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

Victor Pelin, sculptor în lemn, membru al Uniunii Meșterilor Populari din Republica Moldova, îmbrăcat în port popular. Ziua Națională a Portului Popular 2016. Foto: Ion V. Xenofontov, 26 iunie 2016.

Patrimoniul național de publicații este protejat de stat și include lucrări rare, deosebit de valoroase, care prezintă un interes aparte pentru cultura Republicii Moldova: lucrări de unicat (de anticariat) – cărți editate până în anul 1850 și manuscrise; lucrări editate între anii 1851 și 1960, care au intrat în istoria literaturii naționale și universale, ce au o prezentare grafică deosebită sau au fost editate cu prilejul unor jubilee etc. Anume la acest tip de lucrări se acordă atenția la trecerea frontierei de stat, pentru a nu fi retrase ilegal din țară.

Parte componentă a patrimoniului cultural-natural al Republicii Moldova sunt: cetățile (Soroca, Bender/Tighina), mănăstirile (Căpriană, Curchi, Japca, Saharna ș.a.), bisericile (din Căușeni, Chișinău, Bălți etc.), peisajele și siturile naturale (Orheiul Vechi, valea Nistrului) etc.

În anul 2005, meridianul geodezic de lângă satul Rudi, raionul Soroca, obiectiv comun cu alte nouă țări europene, a fost inclus în Lista Patrimoniului Mondial, gestionată din anul 1978 de UNESCO. Este vorba de unul dintre cele 258 de elemente din „Arcul Struve” (de la numele savantului Wilhelm Struve), care are o lungime de 2 820 km și se întinde pe teritoriul a zece țări, din nordul Europei (Hammerfest, Norvegia) până la Marea Neagră (Ismail, Ucraina), obiectiv ce reprezintă una dintre cele mai remarcabile realizări științifice și tehnice în domeniul măsurărilor terestre din sec. XIX. În Moldova existau anterior 27 de puncte geodezice, după care specialiștii efectuau măsurări pentru alcătuirea hărților internaționale.

Republica Moldova treptat se aliniază la valorile patrimoniului general european și mondial. La 1 decembrie 2008, Republica Moldova a ratificat Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate.

Obiceiul colindatului de ceată bărbătească și Mărțișorul din Republica Moldova

Scenă din spectacolul „Copiii foametei. Mărturie” de Al. Vakulovski. Teatru Național „Mihai Eminescu” (jucat la Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici”). Regia – Luminiței Țăcu.
Foto: Ion V. Xenofontov, 3 iulie 2016.

și din România au fost înscrise, respectiv, în anii 2013 și 2017 în lista Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO.

Patrimoniul muzeal este constituit din bunuri mobile de o valoare istorică și documentară deosebită, artistică, arheologică, etnografică, reprezentând istoria naturală, tehnica, arta și literatura. Bunurile culturale din patrimoniul muzeal al republicii se înscriu în Registrul de stat al patrimoniului cultural mobil. Grație ajutorului financiar acordat de Guvernul României, s-au reconstruit Muzeul Național de Arte al Moldovei, Sala cu Orgă din Chișinău etc.

Sala cu Orgă din Chișinău reconstruită grație ajutorului financiar acordat de Guvernul României.
Foto: Ion Valer Xenofontov, 10 februarie 2018

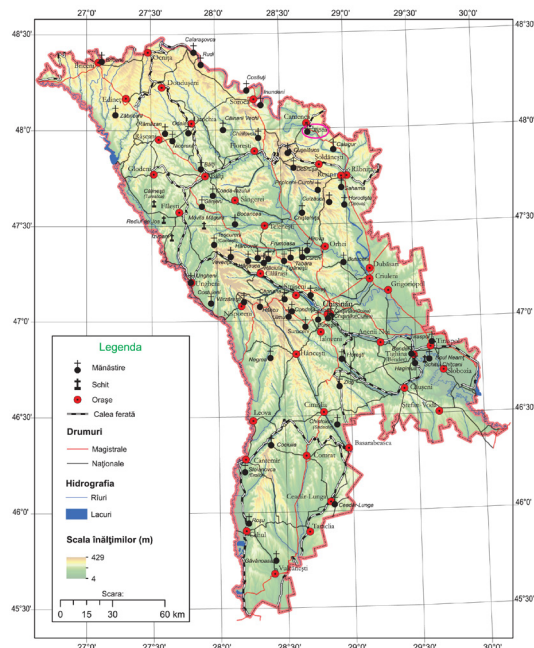
Drept patrimoniu cultural-național al Republicii Moldova se consideră complexul Combinatului de Vinuri „Cricova” SA și Întreprinderea de Stat Combinatul de Vinuri de Calitate „Mileștii Mici”. Conferirea statutului de obiectiv al patrimoniului cultural-național a fost efectuată cu scopul de a păstra aceste unități pentru generațiile actuale și cele viitoare. Organizațiile respective, în calitate de complex cultural și peisagistic de importanță națională, au fost considerate purtătoare de informații vizând tradițiile poporului în domeniul vinificației și culturii viței-de-vie.

VIAȚA SPIRITUALĂ

O particularitate a vieții religioase din Republica Moldova rezidă în omogenitatea ei. Potrivit recensământului din 2014 (2 611,8 mii persoane), 96,8% de oameni s-au identificat ca fiind ortodocși, cu 1,3 puncte procentuale mai mult față de anul 2004. Persoanele care s-au declarat de alte confesiuni sunt bapțiștii (creștinii evanghelici bapțiști) – 1,0%; martorii lui Iehova – 0,7%; penticostalii – 0,4%, adventiștii de ziua a șaptea – 0,3%; catolicii – 0,1%. Persoanele care s-au declarat atei sau agnostici au fost în proporție de 0,2%, cu 1,2 puncte procentuale mai puțin față de 2004. Alte 193 000 de persoane nu și-au declarat identitatea religioasă.

În prezent, pe teritoriul Republicii Moldova activează mai multe Biserici, culte și organizații religioase (Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Română, Biserica Rusă de Rit Vechi, Biserica Apostolică Armeană, Biserica Romano-Catolică etc.).

Viața spirituală în Republica Moldova este întreținută de lăcașurile sfinte. Repertoriul numeric al mănăstirilor și schiturilor active și dispărute din Basarabia și spațiul actual al Republicii Moldova din anii 1420–2018 îl constituie 112 de așezăminte monahale.

Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova, 2013. Hartă elaborată de Vitalie Sochircă, doctor în geografie.

Mănăstirea Japca, singurul complex monastic din Republica Moldova care funcționează neîntrerupt de la înființare. Foto: Ion V. Xenofontov, 11 mai 2012.

În prezent, în Republica Moldova funcționează 56 de mănăstiri și schituri subordonate celor două mitropolii: Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove și Mitropolia Basarabiei și Exarhatului Plaiurilor. Mănăstirea Vărzărești este cea

Credincioși din s. Echimăuți, rn. Rezina restituie icoana Sf. Nicolae (protejată în timpul campaniei ateismului militant) bisericii cu hramul „Zămislirea Sfântului Prooroc Ioan Botezătorul” din localitate. Circa 1990. Arhiva privată Tatiana Ceban

mai veche vatră monahală atestată documentar (25 aprilie 1420) în spațiul actual al Republicii Moldova. Cea mai numeroasă comunitate monahală este concentrată la mănăstirea Hâncu (fondată în 1677). Aici se roagă și îndeplinesc ascultări 85 de monahii (2013).

La mănăstirea Ciuflea (reorganizată în lăcaș monahal în 2002) se păstrează o *Evanghelie* din 1911 cu următorul text: „Pe această Sfântă Evanghelie la 5 ianuarie 1992 în orașul Chișinău în fața Parlamentului a depus jurământul de credință poporul primului Președinte al Republicii Moldova Domnul Mircea Snegur, care a fost binecuvântat de către noi. ÎPS Vladimir Arhiepiscopul Chișinăului și Moldovei”.

Una dintre cele mai frumoase legende mănăstirești, referitoare la fondarea mănăstirii, este cea de la Mănăstirea Saharna. Schimonahul Bartholomeu, poreclit Ciungul, Mână-Strâmbă sau Fără o Mână, fondatorul și primul stareț al complexului monahal (1776–1790), după 40 de zile de post, a avut o revelație. I s-a arătat Maica Domnului, înconjurată de foc ceresc, care i-a arătat locul unde să fie înălțat lăcașul monahal închinat Sfintei Treimi. Dintre călugării viețuitori la mănăstirea Saharna se eviden-

La Mănăstirea Ciuflea se păstrează o Evanghelie din 1911 cu următorul text: „Pe această Sfântă Evanghelie la 15 ianuarie 1992 în orașul Chișinău în fața Parlamentului a depus jurământul de credință poporului primul Președinte al Republicii Moldova Domnul Mircea Snegur, care a fost binecuvântat de către noi. ÎPS Vladimir Arhiepiscopul Chișinăului și Moldovei”.

Foto: V. Coșuleanu

țiază Cuviosul Macarie (numele laic – Mihail Tincu), intrat în comunitatea monahală în 1926. A fost canonizat în 1995, fiind primul Sfânt local canonizat în cadrul Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova.

Mănăstirea Noul Neamț (fondată în 1864) a deținut cea mai mare bibliotecă mănăstirească din Basarabia, formată din manuscrise de mare valoare științifică, istorică și artistică. Tot în această mănăstire se află cea mai înaltă clopotniță-turn din Republica Moldova, construită în anii 1910–1915, cu o înălțime de 70 m. În edificiu au fost instalate 12 clopote cu o greutate totală de 16 000 kg. Cel mai mare clopot are o greutate de 8 688 kg.

Unele mănăstiri au fost organizate pe baza donațiilor credincioșilor. Astfel, mănăstirea Durlești din sectorul Buiucani al municipiului Chișinău, fondată în 2001 și aflată sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Basarabiei și Exarhatului Plaiurilor, este amplasată pe cota privată a familiei Mariei Botnarenco din Durlești, care a donat sfântului lăcaș un teren arabil de 1,9 ha. În

Republica Moldova, potrivit legislației, mănăstirilor li se acordă proprietate privată, fără plată, terenuri agricole cu o suprafață de până la 5,0 ha din terenurile proprietății publice.

În anul 2016, Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse a decis canonizarea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746–1821) și a maicii Agafia (?–1843) de la mănăstirea Cușelăuca.

CARTEA ROȘIE A REPUBLICII MOLDOVA

Cărțile Roșii sunt un suport științific pentru elaborarea unor acțiuni concrete și a unui regim de protecție a speciilor de plante, fungi și animale rare și aflate pe cale de dispariție. În prima ediție a „Cărții Roșii a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești” (1978) au fost incluse 26 de specii de plante și 29 de specii de animale periclitare și critic periclitare. Peste un sfert de secol, în ediția a doua a „Cărții Roșii a Republicii Moldova” (2001) au fost incluse 126 de specii de plante și ciuperci, 116 specii de animale pe cale de dispariție. În 2015, la Editura „Știința” (director doctor inginer Gheorghe Prini) a văzut lumina tiparului ediția a treia a „Cărții Roșii a Republicii Moldova” (492 p.) într-un tiraj de 3 000 de exemplare. Lucrarea a apărut în text bilingv (paralel): română (inclusiv cu prezentarea denumirii populare, după caz) și engleză. Denumirile științifice sunt indicate în limba latină. Dimensiunile cărții: 22 cm x 30,5 cm. Greutatea: circa 3 kg.

Indicatorii de raritate a speciilor de plante, ciuperci și animale din ediția a treia au fost stabiliți potrivit Listei Roșii a Uniunii Internaționale a Conservării Naturii.

În ediția recentă sunt incluse 208 specii de plante și fungi și 219 specii de animale, dintre acestea 171 habitează în păduri. Pe parcursul a doar 14 ani constatăm aproape o dublare a florei și faunei aflate în pericol.

Cercetători științifici de la Institutul de Zoologie al AȘM în discuții referitoare la „Cartea Roșie a Republicii Moldova”, ediția a doua, 2001. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00053

Unele specii rare de pe teritoriul Republicii Moldova (papucul-doamnei, cornaciul-natant, sita-zânelor, vipera-de-stepă, rața-roșie etc.) au o importanță internațională, fiind incluse în „Cartea Roșie a Europei”.

Din 28 de specii de ciuperci, 14 sunt cu picior și pălărie și 14 – ca „farfură”, evantai deschis sau mătură stufoasă. Din 80 de insecte, 31 sunt lepidoptere (fluturi), dintre care 12 habitează în păduri și 19 în luncă, stepă, câmpie etc., inclusiv 8 sunt nocturne (zboară noaptea) și 23 diurne (zboară ziua). Fluturii din fam. *Saturniidae* se consideră cei mai mari din Europa, anvergura aripilor atingând 120-150 mm (*Saturnia pyri*); fluturele-cap-de-mort frecventează stupii albinelor, fiindcă trompa lui este scurtă și nu poate pătrunde în floare ca să se hrănească și totodată sunt unicii fluturi care produc sunete specifice cu articulația trompei; fluturele polixena în engleză se numește „fluturele-bijuterie”; viața albăstriței-argintii depinde de furnici. Unii fluturi sunt numiți după zei, eroi, poeți antici etc., spre exemplu – *Saturnia* de la Saturnus – zeul fertilității solului; *tau* – a 19-a literă din alfabetul grecesc; *Sappho* – poetesă antică elenă; *Acherontia* – unul din cele 5 râuri subterane din Regatul Morții; *Atropos* – una din cele trei zeițe ale sorții, care a tăiat firul vieții omului; *Machaon* – fiul lui Asclepios, zeul medicinei antice elene

Capul de bour flancat în dreapta de o roză cu cinci petale și în stânga de o semilună conturată. Postamentul monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt din Chișinău. Foto: Ion V. Xenofontov, 29 februarie 2016

și care a învățat medicina de la tatăl său; *Arion* – poet antic elen; *Daphnis* – tânăr chipeș, eroul din poemul mioritic sicilian; *Tomares* – oraș din Spania etc.

La elaborarea „Cărții Roșii a Republicii Moldova” au participat 67 de autori (29 de femei și 38 bărbați), inclusiv 1 academician (Ion Toderaș), 2 membri corespondenți (Ion Dediu, Vasile Șalaru), 10 doctori habilitați în biologie, 42 de doctori în biologie, 2 doctori în agricultură, 8 cercetători științifici și 2 doctoranzi. Majoritatea autorilor sunt angajați ai Grădinii Botanice (Institut) și ai Institutului de Zoologie. Lista autorilor este plasată pe filele roșii ale lucrării...

CULTURA FIZICĂ ȘI SPORTUL

După proclamarea independenței, sportivii moldoveni participă la campionate europene, mondiale, la Jocurile Olimpice. S-au instituit structuri specializate în domeniul culturii fizice și sportului, federații sportive naționale.

Potrivit ultimelor date oficiale ale Biroului Național de Statistică, în 2016, în Re-

publica Moldova, cu o populație de 3 553,1 mii de oameni, doar 136,6 mii de persoane practicau sportul. Numărul de sportivi în grupe constituie 35,6 mii, inclusiv 19,4 mii – începători; 15,3 mii – avansați; 0,9 mii – de înaltă măiestrie sportivă. Sportivi de categorie înaltă: 1693 – categoria I juniori; 407 – categoria I; 2740 – categoriile I, II; 168 – candidați de maeștri; 129 – maeștri ai sportului; 10 – maeștri internaționali ai sportului. Cifra de antrenori o constituia 1 325 de persoane. Numărul de școli sportive este de 92, inclusiv 32 specializate. În republică funcționează 4 741 de construcții sportive, inclusiv 50 de stadioane cu tribune de 500 de locuri și peste. Cele mai multe bazine de înot se află în Chișinău – 16, din totalul de 25.

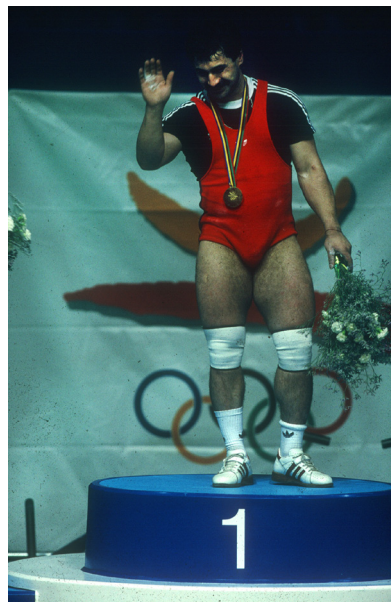
Ansamblul de Dansuri Sportive „Codreanca”, lansat în 1977, este cea mai cunoscută formație de dans sportiv din Republica Moldova și una dintre cele mai titrate în lume.

La 3 mai 1996, în Republica Moldova a fost instituită sărbătoarea tradițională – Ziua sportivului, care se organizează în a treia sâmbătă a lunii mai.

În sport, titlul suprem se consideră cel de campion olimpic. În RSS Moldovenească, primul campion olimpic a fost Larisa

N. Juravschi și V. Reneiski au cucerit medalia de argint la finală de canoe dublu 500 m. Doar 0,03 s au decis soarta medaliilor de aur pe apele lacului Sydney Lanier, loc. Gaiensville, Atlanta, 1996. Arhiva privată a familiei Juravschi

Campionul olimpic Tudor Casapu. Barcelona, Spania, 30 iulie 1992. Arhiva privată Tudor Casapu

Popov (Alexandrov) (1980) la proba sportivă de canotaj academic dublu. Gimnasta Stela Zaharov (1980) și fotbalistul Igor Dobrovolschi (1988), la fel, au cucerit medalii de aur. Canoistul Nicolae Juravschi este dublu campion olimpic (1988) și medaliat cu argint la Jocurile Olimpice (1996), de opt ori campion mondial și de zece ori al URSS.

Grație halterofilului Tudor Casapu, singurul campion olimpic al Republicii Moldova într-o probă individuală (Barcelona, 30 iulie 1992), pentru prima oară Drapelul de Stat și Imnul de Stat al Republicii Moldova au fost, respectiv, arborat și intonat pe cea mai înaltă culme sportivă.

Între 1992 și 2012, sportivii moldoveni au cucerit 14 medalii olimpice, inclusiv una de aur, 6 de argint și 7 de bronz.

Comitetul Național Olimpic și Sportiv al Republicii Moldova, fondat în 1991, este organul de conducere a mișcării olimpice din Republica Moldova. Din 2001 instituția este condusă de dublul campion olimpic Nicolae Juravschi.

Sediul Comitetului Național Olimpic și Sportiv al Republicii Moldova. Foto: Ion V. Xenofontov, 30 septembrie 2016

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CARTEA RECORDURILOR GUINNESS

Înregistrarea performanțelor pe care le are Republica Moldova în diverse sfere, de către autoritățile mondiale în domeniu, sporește imaginea pozitivă a statului în lume. Aceste recorduri constituie o carte de vizită a Republicii Moldova. Este o ascensiune spre racordarea la sistemul de valori și o recunoaștere ierarhică a unor rezultate excepționale.

La 16 octombrie 1995, într-un meci internațional de rugby dintre Irlanda și Republica Moldova, a debutat cel mai tânăr jucător, Gavin Gordon, care avea 17 ani și 229 de zile. Prin acest eveniment sportiv, Republica Moldova a fost inclusă în mod indirect în Cartea Recordurilor Guinness.

În august 2005, colecția de aur (enoteca) a ÎS Combinatul de Vinuri de Calitate „Mileștii Mici” a fost înregistrată în Cartea Recordurilor Guinness (Guinness World Records, editată în Marea Britanie) la categoria „Cea mai mare colecție de vinuri de calitate păstrate în sticle” (estimată la 1,5 milioane de butelii de vin) și „Cea mai mare lungime a galeriilor subterane artificiale”. Galeriile subterane ale Combinatului, extinse pe o suprafață de 200 km, dintre care valorificate doar 55 km (182 mii km²), se află la o adâncime de 40-85 m.

La 21 mai 2011, colecționarul Petru Costin, asistat de comunitatea științifică, a prezentat cea mai mare colecție de potcoave (în număr de 3 200), datate din sec. XIV-XX, fapt pentru care a fost înscris în Cartea Recordurilor Guinness.

În Muzeul Științei al Academiei de Științe a Moldovei se păstrează Certificatul Cărții Recordurilor „Guinness Book” atribuit lui Petru Costin.

Foto: Ion Valer Xenofontov

În 2008, talentul Cleopatrei Stratan a fost recunoscut de Academia Recordurilor Mondiale (o sosie a Guinness World Records care editează în SUA o lucrare a performanțelor mondiale), la următoarele categorii, ca fiind cea mai tânără interpretă care: a înregistrat un album; a interpretat „live”; a fost cea mai bine plătită (10 000 euro pentru o singură melodie – bani donați public, în scopuri caritabile); a primit trei premii MTV; a înregistrat un „hit” național (o piesă situată pe locul 1 în topuri naționale).

CONSIDERAȚII FINALE

Istoria recentă a Republicii Moldova, de la proclamarea independenței până în prezent, a fost marcată de o cascadă de evenimente. Pentru unii crearea noului stat independent s-a produs în perimetrul unei

euforii, pentru alții – o necesitate vitală de reunire cu România. Acțiunile și perspectivele noului stat au fost conturate și la nivel de viziuni geostrategice: orientare spre Occident sau spre Orient. În acest sens nu au fost excluse ingerințele din exterior, puternic marcate de propagandă, dar și de implicare directă prin intermediul unor forțe armate. În zona politicului s-au dus și se mai duc discuții sterile despre identitatea etnică și lingvistică – abordări rupte de argumente științifice –, miza primară fiind abaterea opiniei publice de la problemele reale și stringente ale societății. Tot din epicentrul politic se constată unele tendințe de prezentare a unei istorii recente false, nerelevante, rupte de noile realități ale timpului.

Integrarea europeană constituie dezideratul major al politicii interne și externe a Republicii Moldova. Totodată, crizele politice, actele de corupție, situația economică precară etc. generează o situație incertă în rândurile cetățenilor. Tergiversarea aplicării reformelor, neclaritățile referitoare la fraudele bancare, încălcarea recomandărilor Comisiei de la Veneția, schimbările din contextul internațional etc. constituie elemente perturbatoare în procesul de aderare a Republicii Moldova la comunitatea europeană.

ANEXE

Anexa nr. 1. Conducerea Republicii Moldova (1990–2018)

I. Președinții Republicii Moldova

1. SNEGUR, Mircea: 3 septembrie 1990 – 23 mai 1991 (președinte al Republicii Sovietice Socialiste Moldova); 23 mai 1991 – 8 decembrie 1991; 8 decembrie 1991 – 1 decembrie 1996

2. LUCINSCHI, Petru: 1 decembrie 1996 – 4 aprilie 2001

3. VORONIN, Vladimir: 4 aprilie 2001 – 4 aprilie 2005;

4.4 aprilie 2005 – 11 septembrie 2009

5. GHIMPU, Mihai: 11 septembrie 2009 – 30 decembrie 2010

6. (președinte ad-interim)

7. LUPU, Marian: 30 decembrie 2010 – 16 martie 2011 (președinte ad-interim)

8. TIMOFTI, Nicolae: 16 martie 2011 – 13 noiembrie 2016

9. DODON, Igor: 13 noiembrie 2016 – prezent

II. Președinții Parlamentului Republicii Moldova

1. MOȘANU, Alexandru: 23 mai 1991 – 2 februarie 1993

2. PUȘCAȘ, Victor: 2 februarie 1993 – 4 februarie 1993 (președinte ad-interim)

3. LUCINSCHI, Petru: 4 februarie 1993 – 27 februarie 1994; 27 februarie 1994 – 29 martie 1994 (președinte ad-interim); 29 martie 1994 – 9 ianuarie 1997

4. MOȚPAN, Dumitru: 9 ianuarie 1997 – 5 martie 1997 (președinte ad-interim); 5 martie 1997 – 22 martie 1998; 22 martie 1998 – 23 aprilie 1998 (președinte ad-interim)

5. DIACOV, Dumitru: 23 aprilie 1998 – 25 februarie 2001; 25 februarie 2001 – 20 martie 2001 (președinte ad-interim)

6. OSTAPCIUC, Eugenia: 20 martie 2001 – 6 martie 2005; 6 martie 2005 – 24 martie 2005 (președinte ad-interim)

7. LUPU, Marian: 24 martie 2005 – 27 august 2009; 30 decembrie 2010 – 25 aprilie 2013

8. CORMAN, Igor: 30 mai 2013 – 25 ianuarie 2015

9. CANDU, Andrian: 26 ianuarie 2015 – prezent

III. Prim-miniștrii Republicii Moldova

1. DRUC, Mircea: 25 mai 1990 – 5 iunie 1990 (prim-ministru al Sovietului de Miniștri a RSS Moldovenești); 5 iunie 1990 – 22 mai 1991 (prim-ministru al RSS Moldova);

22 mai 1991 – 23 mai 1991 (prim-ministru ad-interim al Republicii Moldova); 23 mai 1991 – 28 mai 1991 (prim-ministru al Republicii Moldova)

2. MURAVSCHI, Valeriu: 28 mai 1991 – 30 iunie 1992

3. SANGHELI, Andrei: 1 iulie 1992 – 31 martie 1994; 31 martie 1994 – 29 iulie 1994; 29 iulie 1994 – 16 ianuarie 1997

4. CIUBUC, Ion: 25 ianuarie 1997 – 30 aprilie 1998; 30 aprilie 1998 – 21 mai 1998 (prim-ministru ad-interim); 21 mai 1998 – 3 februarie 1999; 3 februarie 1999 – 12 martie 1997 (prim-ministru ad-interim)

5. STURZA, Ion: 12 martie 1999 – 9 noiembrie 1999; 9 noiembrie 1999 – 21 decembrie 1999 (prim-ministru ad-interim)

6. BRAGHIȘ, Dumitru: 21 decembrie 1999 – 20 martie 2001; 20 martie 2001 – 19 aprilie 2001 (prim-ministru ad-interim)

7. TARLEV, Vasile: 19 aprilie 2001 – 24 martie 2005; 24 martie 2005 – 19 aprilie 2005 (prim-ministru ad-interim); 20 aprilie 2005 – 20 martie 2008; 20 martie 2008 – 31 martie 2008 (prim-ministru ad-interim)

8. GRECEANĂ, Zinaida: 31 martie 2008 – 14 septembrie 2009

9. PÂRLOG, Vitalie: 14 septembrie 2009 – 25 septembrie 2009 (prim-ministru ad-interim)

10. FILAT, Vladimir: 25 septembrie 2009 – 5 martie 2013

11. LEANCĂ, Iurie: 31 mai 2013 – 18 februarie 2015

12. GABURICI, Chiril: 18 februarie 2015 – 22 iunie 2015

13. GHERMAN, Natalia: 22 iunie 2015 – 30 iulie 2015 (prim-ministru ad-interim)

14. STRELEȚ, Valeriu: 30 iulie 2015 – 30 octombrie 2015

15. BREGA, Gheorghe: 30 octombrie 2015 – 19 ianuarie 2016 (prim-ministru ad-interim)

16. FILIP, Pavel: 20 ianuarie 2016 – prezent

Anexa nr. 2. Logoul „Moldova-25”.
Autor: Simion Zamșa

Anexa nr. 3. Moneda jubiliară „25 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova”

Data emisiunii: 15 august 2016

Avers:

în plan central – Stema Republicii Moldova; în partea de sus – anul emisiunii „2011”; în partea de jos – inscripția „100 LEI”; urmând circumferința monedei – cu majuscule, este gravată inscripția „REPUBLICA MOLDOVA”.

Revers:

în plan central – inscripția „25 ANI” și imaginea Declarației de independență a Republicii Moldova; în partea stângă – monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt; în partea de sus urmând circumferința monedei, cu majuscule, este gravată inscripția „PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA”.

Sursă: Banca Națională a Moldovei

Anexa nr. 4. Seria de mărci poștale „25 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova”

Data emisiunii: 27 august 2016
Formatul coliței: 110,00 x 69,00 mm

Formatul mărcii 27,50 x 46,00 mm
Emisă: Întreprinderea de Stat „Poșta
Moldovei”

Machetă: Vitaliu Pogolșa

Seria include o coliță cu trei mărci poștale și este emisă cu ocazia aniversării a 25 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova. În ansamblu, cele trei mărci poștale alcătuiesc Drapelul de Stat al Republicii Moldova. Pe marcă poștală cu valoarea nominală de 1,75 L este imprimată prima strofă din Imnul de Stat al RM, iar pe marca poștală cu valoarea nominală de 5,75 L – un fragment din Declarația de independență a Republicii Moldova. Pe cea de-a treia marcă poștală cu valoarea nomi-

nală de 11 L este reprezentată Stema de Stat a Republicii Moldova.

Sursă: Întreprinderea de Stat „Poșta
Moldovei”

BIBLIOGRAFIE:

I. Izvoare istorice

Acord de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a energiei atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte [Resursă electronică]. Acces: <http://www.mfa.gov.md>

Acte normative cu privire la activitatea economică, bancară și financiară: legile și hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova. Vol. 3: noiembrie 1992 – martie 1993, Chișinău, 1996

Acte normative cu privire la problemele economice și bugetare (1990-1992): legi și hotărâri adoptate de Parlament, decretele Președintelui Republicii Moldova. Vol. 1-2, Chișinău, 1992-1995

Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Moldova în cifre. 2015, Chișinău, 2017
Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2017, Chișinău, 2017

Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Piața forței de muncă în Republica Moldova: Culeg. stat. anuală (2005-2008), Chișinău, 2005-2008

Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Situația social-economică a Republicii Moldova în anul 2016, Chișinău, 2016

Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistica teritorială 2017, Chișinău, 2017
M. Cernencu, et al. *Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000): doc. și materiale*. Vol. 1, 2, Chișinău, 2000

Constituția Republicii Moldova: din 29.07.1994, în Monitorul Oficial, 1994, nr. 1

Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012, 576 p.

Gh. E. Cojocaru, *Ieșirea din U.R.S.S. Republica Moldova. Dezbateri parlamentare (1990-1991): culeg. de doc., București, 2011*

Gh. Rusnac, V. Moșneaga, *Din agenda de lucru a ambasadei Republicii Moldova în Italia (2008–2011)*, Chișinău, 2015

Anatol Țăranu, Mihai Gribincea, *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale*. Vol. I (1989–1993), Chișinău, Lexon-Prim, 2012; Vol. II (1994–2002), Chișinău, Lexon-Prim, 2013; Vol. III (2003–2006), Chișinău, Lexon-Prim, 2014; Vol. IV (2007–2012), Chișinău, Lexon-Prim, 2014.

II. Lucrări generale

A. Agachi, et al. *Dicționar de istorie*, Chișinău, 2007

V.E. Andrușceac, et al., *Istoria Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Chișinău, 2004

Oleg Bercu, *Evoluția social-politică a populației găgăuze, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la sfârșitul secolului al XX-lea*, Galați, 2016

Codrin Valentin Chirca, *Republica Moldova între Rusia și Europa*, Iași, Helios, 2004

Dragnev, D., coord. *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, Chișinău, 2007

Demir Dragnev, Constantin Manolache, Ion Valer Xenofontov, *Republica Moldova – 25 de ani. Repere istorice. Istoria științei*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2016

I. Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei: 1812–2002*, Chișinău, 2002

A. Moraru, *Istoria românilor: Basarabia și Transnistria (1812–1993)*, Chișinău, 1995

Republica Moldova. Enciclopedie. Ed. specială consacrată aniversării a 25-a de la proclamarea independenței Republicii Moldova, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei, 2016

Republica Moldova pe calea modernizării /resp. de ed.: V. Juc, C. Manolache, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015

III. Lucrări specializate

Nicolai Ambrosi, Pavel Brădescu, *Sport: mică enciclopedie*, Ediția a doua revăzută și adăugită / Responsabil de ediție Ion V. Xenofontov, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2015, 408 p.

Silviu Andrieș-Tabac, Ana Boldureanu, Lilia Dergaciova ș.a. *Moneda în Republica Moldova* /resp. de ed. I. Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015, 504 p.

S. Andrieș-Tabac, coord., et al., *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova*, Chișinău, 2010

Cartea Roșie a Republicii Moldova, Chișinău, Editura „Știința”, 2015, 492 p.

Tudor Casapu, eternul campion / Resp. de ed. I. Xenofontov. Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015

I. Cașu, I. Șarov, ed. *Republica Moldova de la Perestroikă la independență 1989–1991*, Chișinău, 2011

S. Cebotari, et al., *Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste*, Chișinău, 2008

I. Certan, *Stânga politică în Republica Moldova, 1989–2001*, Chișinău, 2008

V. Chirila, et al., *The foreign policy of the Republic of Moldova, (1998–2008)*, Chișinău, 2010

Ion Coropcean, Victor Juc, Constantin Manolache, *Serviciul militar din Republica Moldova: abordare politico-juridică: Monografie*, Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2019

N. Enciu, coord. *In honorem Anatol Țăranu. Studii de istorie contemporană a românilor*, Chișinău, 2011

Formațiuni politice din Republica Moldova: (1991–1998), Chișinău, 1998

V. Juc, coord. *Extremismul și separatismul – provocări la adresa securității regionale și naționale*, Chișinău, 2015

V. Juc, *Securitatea Națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece*, Chișinău, 2015

Nicolae Juravski, *dublu campion olimpic sau campionul invincibil* / red. șt. și coord.: Boris Boguș; resp. de ed. Ion V. Xenofontov, Chișinău : Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2017

Constantin Manolache, *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și construcția statului*, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”, 2015, 386 p.

Mănăstiri și schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice / red. șt.: A. Eșanu; resp. de ed. M. Adaage, I. Xenofontov. Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, 800 p.

Tudor Pașcaneanu, *Dreptul colectivităților teritoriale. Note de curs*, Chișinău, UCCM, 2010

A. Peru-Balan, *Managementul PR-ului politic: vânătoria de voturi electorale. Trenduri occidentale, specific național*, Chișinău, 2014

L. Prisac, *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)*, Iași, 2015

Lidia Prisac, *Istoriografia separatismului transnistrian* / prefață: I. Xenofontov, Iași, Editura Lumen, 2008

Simbolurile naționale ale Republicii Moldova / resp. de ed.: Constantin Manolache; coord. și red. șt.: Silviu Andrieș-Tabac.

Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2011

C. Solomon, *Aspecte ale vieții social-politice în Republica Moldova: (1989–2002)*, Chișinău, 2002

Jean-François Soulet, *Istoria imediată*, București, Corint, 2000

V. Varzari, *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană*, Chișinău, 2014

I. Volnițchi, *Istoria partidelor din Republica Moldova (1991–2009)*, Chișinău, 2010

Ion Xenofontov, *Istoria recentă și istoria orală. Perspective de abordare* // *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 2, 2008, p. 108–113

Ion Xenofontov, *Protecția patrimoniului cultural* // *Republica Moldova. Enciclopedie, Ed. specială*, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei, 2016 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2016, p. 656–659.

Ion Xenofontov, *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova* // *Republica Moldova. Enciclopedie, Ed. specială*, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei, 2016 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2016, p. 704–706.

Ion Xenofontov, *Complexul monahal Japca. Istorie și spiritualitate*, Iași, Editura Lumen, 2015

3. Тодуа, Молдавия и молдавские коммунисты: Политическая хроника переломной эпохи (1988–2008), Москва, 2009

COLONELUL (R) CONSTANTIN MANOLACHE. CERCETĂTOR, EDITOR ȘI ENCICLOPEDIST

Eugenia TOFAN¹

**THE COLONEL (R.) CONSTANTIN MANOLACHE.
RESEARCHER, EDITOR AND ENCYCLOPEDIST**

Este toamnă iar. Și parcă a mai trecut pe aici. Atâția ani la rând. Dar această toamnă frumoasă și caldă, lungă și colorată, dragă și nostalgică, cu miros de gutui și bunătați puse pe iarnă a venit pentru a 65-a oară peste creștetul și umerii unui Om frumos, cu fața blândă, precum e anotimpul, cu cea mai frumoasă paletă de nuanțe, de la un verzui cald, galben ruginiu, până la un arămiu fabulos de-ți ia privirea.

Este o toamnă specială pentru doctorul habilitat Constantin Manolache, conferențiar universitar, colonel (r), director al Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan”, Omul, colegul și prietenul, soțul și bunelul pentru care încerc să ilustrez un frumos mesaj de aniversare, care să vină ca un dar în această armie toamnă, când se bucură că trăiește într-o lume în care există un 1 noiembrie, iar frunzele încă cad lin, de parcă s-ar îndrăgosti de pământ. Cu arămiul pe umeri și cu argintiul la tâmpole, dar și cu cel mai frumos surâs, dincolo de toate cuvintele frumoase pe care le putem aduna pentru această aniversare, vrem să-i spunem omagiatului Constantin Manolache că îl admirăm pentru consecvența lui, seriozitatea cu care ne-a obișnuit, rigurozitatea, originalitatea, devotamentul, responsabilitatea în tot ce face, dar și căldura, prietenia și omenia cu care ne tratează pe noi, cei care facem echipă, dar chiar și pe cei care nu prea merită. Și, cu siguranță, acestea sunt doar câteva din calitățile incontestabile cu care este hărăzit sărbătoritul. Dar, vorba vine, să nu mai credem în vorbe și să ne lăsăm surprinși de fapte.

După cum spuneam, Constantin Manolache se naște la 1 noiembrie 1953, în satul

Hiliuți, raionul Râșcani. A absolvit Universitatea de Stat din Moldova (1977), Institutul de Științe Politice din Leningrad (1989) și Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Garmisch, Germania (2002). Dl Constantin Manolache activează în domeniul cercetării și editării circa 40 de ani, acumulând o bogată experiență științifico-organizatorică. Pe parcursul a 14 ani de muncă la Editura „Lumina”, în calitate de redactor, șef de redacție, redactor-șef adjunct, a adus o contribuție substanțială la asigurarea instituțiilor de învățământ cu manuale și materiale didactice. În această perioadă a organizat și a condus două redacții tematice.

Serviciul militar în cadrul Ministerului Apărării, cu începere din 1992, a coincis cu etapa de organizare a Armatei Naționale. În contextul lipsei totale de literatură de specialitate, lui Constantin Manolache i-a revenit obligațiunea să asigure armata cu edițiile necesare pentru instruirea militară în limba română. A instituit Centrul de Editare și Cercetări Științifice Militare. L-a completat cu cadre și s-a aflat în fruntea lui până la trecerea în rezervă în 2006.

Pe lângă numeroasele recomandări metodice și regulamente interne, colonelului (r) Constantin Manolache îi revine meritul deosebit de a conduce elaborarea și editarea regulamentelor militare generale pentru Forțele Armate, activitate de pionierat pentru Republica Moldova. A fost inițiatorul și redactorul-coordonator al ediției în 8 volume Cartea Memoriei, apărute pentru prima dată și cuprinzând informații despre persoanele

¹ Eugenia TOFAN, șef Serviciul de Presă al AȘM.

decedate în cel de-al Doilea Război Mondial, originare din Republica Moldova. Deținând concomitent, din 2003, și funcția de consilier al Ministrului Apărării pentru activitatea editorială și știința militară, C. Manolache a pus începutul cercetărilor militare în Armata Națională. A inițiat activitatea de cercetare în Academia Militară, unde a fondat Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, în care activează, prin cumul, în calitate de cercetător științific coordonator. În 2009 fondează, în aceeași instituție, prima publicație științifică în domeniul științelor militare și securității, Revista Militară, pe care o conduce, în calitate de redactor-șef, până în prezent. Este conducător de doctorat în cadrul școlii doctorale militare.

După doi ani de cercetare în cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept, din ianuarie 2008, dl Manolache este directorul Institutului de Studii Enciclopedice nou-creat. În această funcție și-a manifestat din plin calitățile profesionale și organizatorice. În scurt timp a reușit să completeze și să consolideze o echipă de specialiști care s-au inclus activ în realizarea cercetărilor științifice privind elaborarea și editarea edițiilor enciclopedice cu tematică actuală. Sub egida Institutului de Studii Enciclopedice au apărut o serie de publicații științifice interesante. La Saloanele Internaționale de Carte au fost distinse cu premii mai multe lucrări. Edițiile enciclopedice *Simbolurile Naționale ale Republicii Moldova* și *Republica Moldova. Enciclopedie*, prin Hotărâre de Guvern, au fost difuzate în bibliotecile din republică. Astfel, doctorul habilitat Constantin Manolache a reușit să readucă în aria preocupărilor academice cercetările enciclopedice. Un alt aspect important în activitatea instituției îl constituie cercetările de istorie a științei și ale biografiilor științifice ale savanților din Republica Moldova abordate prin prismă inter/trans/multidisciplinară.

În 2015 Institutul de Studii Enciclopedice a fost comasat, prin absorbție, cu

Biblioteca Științifică „Andrei Lupan”, Constantin Manolache devenind directorul noii entități. Cercetătorul C. Manolache desfășoară și o vastă activitate științifico-didactică. Este fondatorul și redactorul-șef al revistei „Enciclopedica”, autor a circa 150 de publicații, inclusiv șapte monografii, conducător științific a opt teze de doctorat în cadrul școlii doctorale de științe umaniste, două dintre care au fost susținute cu succes. Membru al colegiului de redacție a patru reviste științifice de peste hotare. Cavaler al Ordinului de Onoare, deținător al titlului onorific „Om Emerit”. A fost distins cu Medalia „Dimitrie Cantemir” și Diploma „Meritul Academic”. Este laureat al Premiului Academiei de Științe a Moldovei.

Se zice că, dacă dorești să fii binecuvântat cu tot ce este mai bun în viață, învață să-i binecuvântezi în tăcere pe cei din jur, ajutându-i să obțină tot ce este mai bun în viață. Lasă urme și în suflet, iar în suflet – viață. Lasă urmele modului de a trăi pe care îl consideri nobil, bun, onest și demn.

E toamnă iar, miroase peste tot a frunze multicolore ce cad domol și un pic triste peste noi, iar noi, cei prinși de rutina cotidiană și prea ocupați cu cele lumești, facem azi un popas, chiar dacă legile toamnei nu pot fi schimbate, și îi spunem Omului Constantin Manolache La Mulți Ani cu urări de bine și de sănătate. Zilele de naștere vin și trec, iar noi îi dorim omagiatului să rămână mereu un model de profesionalism, inteligență și bunătate. Puterea exemplului propriu să rămână a ține de cald celor dragi inimii și demnitatea urmașilor, iar atingerea tandră a urărilor noastre să-l încurajeze de a face și în continuare cât mai multe lucruri înălțătoare.

Cu prilejul aniversării, am adunat și câteva cuvinte și gânduri de felicitare de la colegi, prieteni, discipoli, în speranța de a-i întregi acest popas aniversar și de a-l surprinde frumos pe sărbătoritul zilei, Constantin Manolache. Mulțumesc tuturor pentru complicitate.

Conducerea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării exprimă sincere felicitări cu ocazia zilei de naștere. Apreciem elogios pe omul care, la vârsta de 65 de ani, este activ și, în calitate de director al Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan”, este în continuare conducător de doctorat și referent oficial în comisii de evaluare și de susținere publică a unor teze de doctorat.

Cu o aleasă cultură, energic, exigent, dar drept, domnul Manolache se bucură de apreciere sinceră, admirație și stimă din partea celor pe care i-a format, cu care a colaborat și colaborează.

Aducem domnului Director omagiul cel mai cald, fiind convinși că și în continuare va desfășura aceeași nobilă muncă, pentru prosperitatea instituțiilor pe care le-a ctitorit și condus cu minte clarvăzătoare și cu o energie de neegalat.

Academician Gheorghe DUCA,
Președinte al AȘM

Stimate Domnule Director Constantin Manolache,

Cu prilejul frumoasei aniversări, Vă adresez sincere felicitări, însoțite de cele mai frumoase urări de sănătate și gânduri nobile. La vârsta împlinirii, la care ați ajuns, Vă doresc noi realizări, multă sănătate și energie!

Comunitatea academică Vă prețuiește pentru rezultatele frumoase cu care s-au soldat cercetările în materie de științe politice, securitatea statului, ecologie pe care le-ați obținut de-a lungul anilor. Ați devenit un lider recunoscut în domeniu, autor de lucrări

substanțiale, contribuind la dezvoltarea conceptelor fundamentale ale securității statului.

Sunteți cel care vă identificați cu cercetările enciclopedice actuale, iar vasta activitate de editor, îngrijitor, coordonator și autor pe care o desfășurați la elaborarea acestei monumentale ediții Vă aduce grațitudinea cititorilor și considerația colegilor.

Apreciem mult efortul pe care-l depuneți în mod constant și consecvent pentru promovarea idealurilor academice, pentru cauza comunității științifice din Republica Moldova.

La Mulți Ani!

Academician Teodor FURDUI,
prim-vicepreședinte de onoare al AȘM,
academician

dr. șt. biol., conf. Valentina CIOCHINĂ,
director al Institutului de Fiziologie și Sanocreatologie

Vârsta de 65 de ani ai doctorului habilitat în științe politice Constantin Manolache, director general al Bibliotecii Științifice Centrale „Andrei Lupan” (Institut), prezintă o deosebită ocazie de a aprecia semnificația și rolul Dumnealui în știința și cultura națională. Grație activității sale cu dăruire de sine, dr. hab. Constantin Manolache, astăzi, a devenit cunoscut ca fondator și promotor al științei enciclopedice și ca om de

știință ce a studiat principiile și structura sistemului național de securitate și de apărare a țării, prin ce omagiatul și-a înscris numele în istoria științei și culturii autohtone.

Studiile originale cu caracter interdisciplinar i-au permis fondarea în cadrul științelor politice a unei noi direcții științifice – politica și principiile construcției militare în Republica Moldova, ca țară independentă, conform căreia securitatea națională trebuie să includă și componența militaro-ecologică, ce prevede prevenirea, localizarea, înlăturarea pericolelor ecologice și protecția mediului ambiant, ca una din atribuțiile armatei naționale.

Mult stimat doctor habilitat Constantin Manolache, Știința și cultura are nevoie și în continuare de cunoștințele, intelectul și inteligența Dumneavoastră.

Vă dorim sanogenitate, longevitate, prosperitate și noi realizări!

**Acad. Grigore
BELOSTECINIC,**
rector ASEM,
președintele Consiliului Rectorilor

O viață de om nu poate fi parcursă fără griji și fără piedici. Ea presupune și multă răbdare, insistență, curaj și înțelepciune. Profesorul Constantin Manolache ne-a demonstrat că este înzestrat cu asemenea calități. Or, Domnia Sa a luat de la poporul nostru tot ce este mai scump: dragostea de neam, cumsecădenia, înțelepciunea, îngăduința, hărnicia, modestia... Iar principialitatea, lipsa de indiferență, sinceritatea, curajul și măiestria profesională, dezvoltate prin educație, bunul simț, cultură și morală, i-au permis să se manifeste ca

o personalitate științifică de valoare și un manager iscusit.

În aceste zile de sărbătoare deosebită, îi adresăm Dlui profesor Constantin Manolache cele mai cordiale urări de bine cu prilejul frumoasei aniversări, sănătate inepuizabilă, prosperitate, pace și liniște în căminul familial, noi realizări în activitatea pe care o desfășoară, respect și recunoștință din partea celor care-i sunt alături. Primiți, domnule director, înaltele noastre considerațiuni și aprecieri pentru eforturile notabile pe care le-ați manifestat plenar în experiența de organizator și manager al cercetării științifice, pentru promovarea constantă a dialogului științelor în diseminarea cunoștințelor cu caracter local, național, dar și universal.

Vă dorim din toată inima, stimat Dle Manolache, să duceți și mai departe aprinsă flacăra cunoștințelor și dăruirii de sine, să tindeți mereu spre realizarea scopurilor nobile pe care Vi le propuneți, iar prietenii să Vă răsplătească prin fidelitate și sinceritate. Să aveți parte de belșug în toate, sănătate, fericire, dragoste din partea celor dragi!

**Academician Ion
TODERAȘ,**
director al Institutului de Zoologie

**dr. hab., prof.
Laurenția UNGUREANU,**
director adjunct
pentru probleme
de știință
al Institutului
de Zoologie

Aniversarea zilei de naștere a Domnului Constantin Manolache, conf. univ. dr., director al Institutului de Studii Enciclopedice, ne prilejuiește bucuria de a ne alătura comunității științifice care îi cunosc personalitatea și îi apreciază opera, pentru a-i transmite toate gândurile noastre de înaltă prețuire, împreună cu urările de sănătate deplină, viață lungă și izbândă în eforturile ce le depune pentru prosperarea științei.

I-a fost dat să fie marcat de un destin cu adevărat neordinar, îngemănat și sincronizat cu istoria țării, biografia lui Constantin Manolache ilustrând o implicare totală în evenimentele care s-au produs în țara noastră. Deși a absolvit Facultatea de Biologie și Pedologie la USM, realizează o importantă carieră în domeniul editorialist, iar mai târziu, în cadrul Institutului Militar „Alexandru cel Bun”, deținând titlul științific de doctor în politologie, obține gradul militar de colonel (r). La toate etapele drumului străbătut de-a lungul vieții s-a manifestat drept o fire viguroasă și fidelă acelor principii de viață pe care și le-a stabilit încă de la debutul carierei sale profesionale.

I-a reușit să se manifeste drept un manager de excepție în cadrul funcțiilor de răspundere pe care le-a deținut. În calitate de director conduce cu competență, iscusință, responsabilitate și bune rezultate Institutul de Studii Enciclopedice – unitate de cercetare reprezentativă pentru știința din Republica Moldova, preocupându-se pentru crearea și menținerea unui climat științific și moral deosebit, pentru dezvoltarea și modernizarea institutului.

Oriunde s-ar fi aflat, a crezut în ceea ce face și a muncit cinstit și cu toată dăruirea, convins că trudește pentru binele oamenilor. Cu înaltă grațitudine menționăm că, atunci când s-a întâmplat incendiul devastator din 20 aprilie 2018, Domnia Sa a fost primul dintre directorii instituțiilor academice care nu doar a propus ajutorul,

dar a și contribuit substanțial la înlăturarea consecințelor nefaste, prin implicarea Armatei Naționale, chiar din primele zile.

Frumoasa aniversare a celor 65 de ani de viață Vă găsește, stimate coleg și prieten, în plină maturitate și putere de muncă. Să aveți mult succes în nobila Dumneavoastră activitate, să Vă dea Domnul ani mulți și luminoși și să aveți sănătate deplină, alături de cei dragi ai casei, ai țării și ai comunității științifice din care faceți parte.

Academician Mihai POPOVICI, vicedirector al Institutului de Cardiologie

Nebănuite sunt căile Domnului am zis când viața m-a apropiat frontal de un om, pe care, parcă îl cunoșteam, el fiind nelipsit la toate manifestările de la Academie, având mereu a spune ceva cald și la esență. Dar abia când a venit cu ideea de a încropi ediția de bilanț a activității mele cu atașamentul bibliografic complet, când a insistat cu probe că este necesară o atare cronică a vieții mele profesionale și nu numai, s-a apucat cu îndemânarea unui meșter de vocație să schițeze compartimentele, să modeleze forma de prezentare, să specifice în detaliu aspecte pe care eu parcă nu le credeam atât de importante, mi-am dat seama că am în față un om cu harul rarism de a descoperi mesajul fiecărei fapte și a detaliului din planul doi.

Exemplific: anul trecut de ziua mea, Domnul Manolache îmi deschide ușa și îmi aduce în dar nici mai mult nici mai puțin – icoana sufletului meu – un tablou înrămat

al casei mele părințești. Cum a simțit acest ales spirit, că astfel va atinge coardele sufletului meu?

Domnule Manolache, în ziua când primiți atâtea felicitări și sunteți mângâiat cu vorbe de admirație de floarea lumii academice, vreau și eu să vă strâng bărbătește mâna și să vă mulțumesc pentru maniera specială, în care înțelegeți verbul *a fi*.

La Mulți Ani!

Demir DRAGNEV,
membru corespondent al AȘM

La începutul cavalcadei popasurilor jubiliare ce vor urma mulți ani înainte, profit de ocazia pentru a-mi exprima admirația față de eminentul om de știință, editorul consacrat și excelentul manager Constantin Manolache, doctor habilitat în politologie și colonel. În toate funcțiile pe care le-a exercitat a fost un deschizător de drumuri în diferite domenii. În anii 1990, când l-am cunoscut prima dată, fiind la conducerea unui centru editorial al Ministerului Apărării, Domnia Sa a inițiat studiarea istoriei militare a Moldovei și a pus bazele cercetării ecologiei militare, susținând teza de doctor pe această tematică. Venind la Academia de Științe a Moldovei, a organizat o structură academică nouă de studii enciclopedice și a pus bazele direcției științifice – istoria științei, unde m-a atras și pe mine să colaborez. Personal, Domnia Sa, a continuat studiarea politologiei militare, susținând în acest domeniu teza de doctor habilitat.

Prin spiritul de inițiativă și organizare ce îl posedă, prin pasiunea care-l însuflețește și competența desfășurată în arta de a conduce, a păstra și cultiva corelațiile științifice și umane, cunoscutul om de știință și cultură Constantin Manolache se bucură de profundul nostru respect.

Îi dorim cu această frumoasă ocazie bucuria împlinirilor, multă sănătate, noi realizări în activitatea științifică, organizatorică și publică, adresându-i prietenosul îndemn „*Vivere militare est, Per aspera ad astra*”!

M.c. Svetlana COJOCARU,
director al Institutului de Matematică și Informatică „V. Andrunachievici”,

m.c. Constantin GAINDRIC,
cercetător științific principal

Colaborarea noastră cu dr. hab. Constantin Manolache, în calitatea dumnealui de director al Bibliotecii Științifice „Andrei Lupan”, a avut un început marcat printr-un eveniment de importanță majoră pentru noi – Conferința dedicată aniversării a 50-a a Institutului de Matematică și Informatică. Ședința în plen a forului științific, cu participarea savanților notorii de pe diferite

continente, cu înalți oaspeți din conducerea țării, a fost organizată impecabil, în mare măsură grație implicării personale, extrem de responsabile a domnului director Manolache. A luat în considerare zeci de detalii, ne-a criticat pentru un panou lipit cam strâmb și s-a apucat el însuși să-l refacă, în ziua ședinței, la ora 7 dimineața era deja la bibliotecă, aranjând ultimele detalii. De atunci am zis că, dacă se va cere să definim foarte succint calitățile domnului Constantin Manolache, vom apela la un singur cuvânt: perfecționismul. Dar nu poate lipsi din această definiție bunătatea dumnealui, disponibilitatea imediată de a veni în ajutor, sufletul mare, pasiunea și dedicația profesiei de enciclopedist.

Îi dorim – și ne dorim și nouă – să ne bucure în continuare cu ediții de valoare, ctitorite cu suflet întru promovarea și prosperarea științei din țara noastră.

**Dr. hab., prof.
Valeriu CUȘNIR,
director al Institutu-
lui de Cercetări Juri-
dice, Politice
și Sociologice**

Cu prilejul frumoasei aniversări de 65 ani, adresez dlui Constantin Manolache, doctor habilitat, conferențiar universitar, sincere felicitări, urări de sănătate, prosperitate, noi realizări și viață lungă împreună cu cei dragi.

Afirmarea Domniei Sale ca veritabil editorialist și enciclopedist a fost precedată de mai multe încercări în alegerea unei profesii – studiile făcute la Facultatea de Biologie și Pedologie a Universității de Stat din Moldova, inițierea unei cariere de spe-

cialitate în cadrul Institutului de Protecție Biologică a Plantelor. Dar adevărata vocație și pasiune pentru cercetare și știința fundamentală a domnului Constantin Manolache urma să apară după ce pășise pe calea de redactor, urmată de redactor superior, de șef de redacție și de redactor-șef adjunct la Editura „Lumina”. O etapă definitorie a devenirii sale umane și profesionale este serviciul militar în Forțele Armate ale Republicii Moldova, exercitând mai multe funcții – de conferențiar universitar la Institutul Militar „Alexandru cel Bun”, de redactor-șef al ediției științifice a Ministerului Apărării Naționale, dar și alte atribuții aferente cercetării și editării, dezvoltându-și calitățile de cercetător, manageriale, dar și cultivându-și dintre cele specifice mediului militar – spirit de ordine și disciplină, de comandă și subordonare, regim special de muncă și responsabilitate avansată. Aș mai remarca, că, pentru atitudine conștiincioasă și exercitarea impecabilă a atribuțiilor de serviciu, dl Constantin Manolache a fost avansat la gradul militar de colonel și menționat cu distincții militare și de stat.

Ascensiunea Domnului Constantin Manolache în cercetarea academică derulează din anul 2006, începând în calitate de cercetător științific principal, mai apoi de șef al Centrului de Studii Strategice în cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al AȘM. În anul 2008, Domnul Constantin Manolache este avansat la funcția de director al Institutului de Studii Enciclopedice din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, actualmente Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, funcție onorată prin muncă asiduă și eforturi substanțiale întru afirmarea instituției pe plan național și european. Grație contribuției Domniei Sale și echipei pe care o conduce, cercetarea enciclopedica națională a cunoscut o nouă recrudescență, înregistrând noi

performanțe notabile, lucrările lansate în circuitul științific bucurându-se de înalte aprecieri. Conducător de doctorat, autor al unei multitudini de publicații științifice privind problemele politico-militare ale securității ecologice, apărării și securității naționale, dar și edificator al unei noi direcții de cercetare științifică – politica de construcție militară în Republica Moldova, confirmată prin susținerea publică și acordarea titlului științific de doctor habilitat, pun în evidență o prestație profesională de excepție a Domnului Constantin Manolache la dezvoltarea cercetării științifice și sporirea relevanței acesteia pe plan național și internațional.

Fie ca Bunul Dumnezeu să vă dea mulți ani de viață și să vă aibă mereu în pază!

Vivat! Crescat! Floreat!

Dr. hab. Victor GHILAȘ, director al Institutului Patrimoniului Cultural

Studiile enciclopedice din Republica Moldova s-au desfășurat, în ultimii ani, pe o nouă dimensiune. Abandonate după 1991, acestea sunt relansate odată cu venirea în fruntea Institutului de Studii Enciclopedice, redenumit în prezent Biblioteca Științifică „A. Lupan” (Institut), a domnului Constantin Manolache, care a conștientizat faptul că adevăratele valori nu suportă perisabilitatea timpului. Om cu vastă experiență în domeniul editării de carte, Domnia Sa a reușit să adune în jurul său și al instituției pe care o conduce cu competență specialiști din diferite dome-

nii, care au izbutit în scurt timp să furnizeze enciclopedii, dicționare de profil, biobibliografii, monografii despre istoria științei – toate de înaltă ținută științifică, lucrări ce scot în profil, cu multă rigoare, paradigmele cunoașterii și ale existenței umane. Menționăm doar câteva dintre edițiile referențiale, apărute în ultimul timp sub auspiciile instituției coordonate de Domnia Sa: „Republica Moldova. Enciclopedie”, „Simbolurile naționale ale Republicii Moldova”, „Mănăstiri și schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice”, „Opera moldovenească: interpreți, roluri, spectacole”, „Baletul moldovenesc. Actori, roluri, spectacole”, seria de biobibliografii ale savanților din țara noastră și multe altele, consolidând astfel cunoașterea cu elemente de construcție durabile. În toate aceste activități s-a simțit cultura managerială și vasta experiență în domeniu a directorului Constantin Manolache, dr. hab., cercetător conferențiar, om energic, avid de muncă și de cunoaștere.

Dragă coleg, cu ocazia aniversării, îți dorim sănătate maximă, spor în lucru, să ții și în continuare pas cu timpul întru consemnarea noului în domeniul pe care îl servești.

Dr. hab. în științe politice, prof. univ. Victor JUC, vicedirector al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Doctorul habilitat în științe politice Constantin Manolache se află la baza nu numai a construcției militare în Republica Moldova, dar și a cercetărilor științifice

autohtone în domeniul securității și apărării naționale. În cadrul Ministerului Apărării, în plin proces de formare și dezvoltare în ultimul deceniu al secolului XX și începutul secolului XXI, colonelul Constantin Manolache a contribuit substanțial la elaborarea documentelor de politici și a instrucțiunilor care au asigurat reglementarea și desfășurarea activității instituționale și de personal în domeniu. Activitatea de cercetare științifică, cu predilecție în problemele asigurării securității ecologice și ale edificării organismului militar în Republica Moldova, s-au soldat cu constituirea unei direcții științifice noi în cadrul științelor politice autohtone – politica construcției militare în Republica Moldova.

Conferențiarul universitar Constantin Manolache este un manager foarte bun în domeniul științifico-didactic, contribuind determinant la inițierea studiilor de masterat și de doctorat în cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”. El participă nemijlocit la pregătirea cadrelor de înaltă calificare în domeniul științelor politice și studiilor de securitate, fiind conducător al tezelor de doctorat. În contextul preocupărilor de dezvoltare a investigațiilor științifice de profil se include și aportul substanțial al doctorului habilitat Constantin Manolache la formarea și activitatea Centrului de Cercetări Strategice de Securitate și Apărare din cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, care a devenit o importantă entitate de cercetare științifică. Nu în ultimul rând, merită înaltă apreciere activitatea sa de elaborare și publicare a unor cărți de factură enciclopedică, aportul doctorului habilitat Constantin Manolache fiind primordial în opera de constituire și dezvoltare a studiilor enciclopedice.

La mulți ani și succese mari de creație, Domnule doctor habilitat Constantin Manolache, coleg și prieten. Ura! Ura! Ura!

Ion COROPCEAN,
consilier principal
de stat al prim-
ministrului, general
de divizie în rezervă,
ex-șef al Marelui Stat
Major, Comandant
al Armatei Naționale,
discipol

Stimate Domnle Constantin Manolache,
Cu prilejul aniversării zilei de naștere, vă adresez cele mai frumoase și alese gânduri de apreciere, susținere, recunoștință și vă doresc multă sănătate, noroc, bucurii de la cei apropiați, succese și realizări remarcabile în activitate.

V-am cunoscut la zorile creării Armatei Naționale. Acele timpuri cereau personalități ca Dumneavoastră, cu multă dedicație, consacrație, patriotism și profesionalism, pentru a proiecta corect viitorul armatei și a pune cu înțelepciune, „piatră cu piatră”, la locul potrivit, fiecare militar, fiecare unitate militară, fiecare instituție. Iar toate împreună, devenind funcționale, au luat cu mână fermă și asigură Pacea în țara noastră. Ați avut curajul și clarviziunea de a spune de la început că armata trebuie să se construiască și să se dezvolte în temeiul științei militare, iar locul acesteia este unul de cinste. Am apreciat atunci înalt această gândire și am devenit parte a ei. Am apelat de fiecare dată la experiența pe care o aveți. Astfel, au fost organizate primele conferințe științifice cu tematica militară, au apărut primele regulamente militare, concepte de pregătire și utilizare a armatei etc. Munca Dumneavoastră a dat roade, pentru că azi avem o armată care corespunde standardelor contemporane, are programe clare de dezvoltare prin profesionalizare, iar procesele desfășurate au o însoțire temeinică științifică.

Mi-ați fost conducătorul științific la teza de doctor în științe. Am înțeles că în cercetările științifice, ca și în luptă, de unul singur nu poți face multe. Am avut nevoie de susținere și îndrumare, iar Dumneavoastră mi-ați oferit-o cu toată deschiderea și priceperea, drept pentru care Vă mulțumesc. Mă bucur că astăzi rămâneți la fel de activ, energic, inspirați pozitivism, sunteți responsabil față de serviciu și cu un comportament de încurajare pentru ceilalți. Mult succes înainte și toate cele bune. La Mulți Ani fericiți și împliniți alături de frumoasa și minunata Dumneavoastră familie.

Colectivul Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan”

Cu această frumoasă ocazie, colectivul pe care îl conduce de mai mulți ani, vine cu cele mai sincere urări de sănătate, dorindui noi succese în activitatea nobile, pace în suflet și multe bucurii de la cei dragi.

Născut în zodia Scorpionului, 1 noiembrie, doctorul habilitat Constantin Manolache este caracterizat de un dinamism aparte, dedându-și întreaga energie activității profesionale pe care o desfășoară și celor în care se implică. Ca și toți cei născuți în această zi, are un interes imperativ pentru organizația pe care o guvernează și problemele acesteia.

Încrezător, directorul Constantin Manolache știe să insuflă încredere și subal-

ternilor. Printr-o manieră deschisă, onestă, încurajează activitatea, mai ales a cadrelor tinere, fără a uita și de efortul depus de cei cu experiență.

Exigența care-l caracterizează, obținută în activitatea sa la Centrul de editare și cercetări științifice militare din cadrul Ministerului Apărării, se manifestă deplin în calitățile profesionale și organizatorice. Energic, comunicativ și puțin agitat atunci când e vorba de efectuarea urgentă a anumitor sarcini, natura l-a înzestrat cu harul omenesc de a înțelege, de a povățui în caz de necesitate pe cei din jurul său. Așa să rămâneți și pe viitor, stimare domnule Director!

La mulți ani!

NICOLAE JURAVSCHI, DUBLU CAMPION SAU CAMPIONUL INVINCIBIL

Anghelina NAGARĂ¹

Încă din Antichitate cărturarii subliniau faptul că omul înțelept aspiră la o minte sănătoasă și un corp sănătos. Doar prin armonia acestora o personalitate poate ajunge la performanță intelectuală, spirituală și fizică. Știința sportului vizează, întâi de toate, actantul acesteia – **omul (sportivul)**, ca element incomensurabil al activității sportive.

În galeria sportivilor de performanță a Republicii Moldova, locul central îl ocupă dublu campion olimpic **Nicolae Juravschi**. A adunat în cariera sa sportivă peste 200 de medalii, inclusiv două medalii olimpice de aur, una de argint, opt medalii de campion mondial, plus încă două de argint și bronz la aceleași competiții.

Juravschi provine dintr-o familie de nobili de origine poloneză. În traducere din poloneză numele are semnificația de „cor”, simbolul longevității, purității și imortalității.

Casa părintească a familiei Juravschi, unde actualmente locuiește familia surorii Galina Grițcan (Juravschi). Foto: Ion Valer Xenofontov, 9 septembrie 2016

Nicolae Juravschi la 5 ani.
Sursă: arhiva familiei Juravschi

Nicolae Juravschi s-a născut în data de 8 august 1964 în satul Chircăiești, raionul Căușeni, în familia lui Afanasie și Maria Juravschi.

A mers la Școala Internat cu Profil Sportiv, inițial susținând examenele de admitere la atletism, mai apoi la proba care l-a consacrat, cea de **caiăc-canoe**. La început nu dădea impresii de performanță, însă faptul că oricum continua să creadă în aptitudinile sale l-a făcut să încerce din nou și din nou. Talentul său a fost descoperit ceva mai târziu.

Octavian Țicu l-a numit pe Juravschi „titanul de la Chircăiești”.

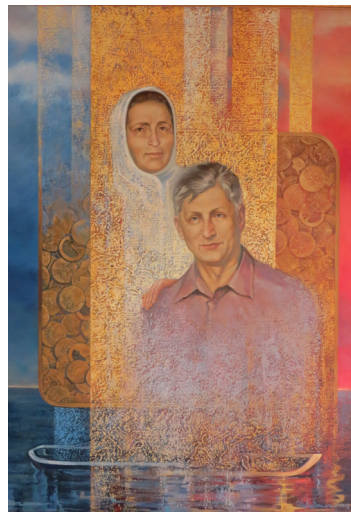
De mic copil era atras de sport, practica: atletismul, înotul, alergările și haltere, la școală era dornic de cunoștințe, acasă o ajuta mult pe mama sa. Ce ține de competițiile locale acesta mereu era prezent, dacă nu în calitate de participant, atunci de supporter.

¹ Anghelina NAGARĂ, Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova

Maria Juravschi cu cei trei copii (de la stânga):
Elena, Nicolae și Galina.

Sursă: arhiva familiei Juravschi

Marina Grosu, Bindecuvântarea Mamei, ulei,
pânză, 140 x 100 cm, 2014.

Sursă: muzeul privat al familiei Juravschi

Caiac canoe a început să practice datorită surorii sale Galina, care a reușit să o convingă pe mama lui Coliță de ai da voie să plece la Chișinău. Peste ceva timp antrenamentele sale au dat roade, acesta nu avea susținere financiară și des cădea fără cunoștință, întrucât nu putea să își permită o alimentație precum o aveau alți sportivi. Din spusele sale mult noroc a avut că a nimerit pe mâna antrenorului **Pavel Cadnicov**, la internat, care l-a făcut să descopere și să îndrăgească acest gen de sport. Procesul de transformare dintr-un băiat de țară talentat, într-un sportiv de performanță a durat patru ani **1978–1982**.

La prima sa competiție din **1980 de la Dubăsari**, evoluând la cursa de 500 m, fiind pe locul II, s-a răsturnat din barcă cu 20 m înainte de sfârșit.

În 1981, fiind student La Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău, Facultatea Educație Fizică și Sport, a evoluat pentru Clubul Studențesc „Burevestnik”, unde s-a aflat sub plutonul de conducere a lui **Nicolae Macovei** (un antrenor de talie internațională și un profund cunoscător al

tehnicii canoei), iar mai apoi a făcut parte din Lotul Olimpic al Uniunii Sovietice.

În 1985 a început serviciul militar obligatoriu în Armata Sovietică, ce a durat 2 ani,

La 24 de ani a devenit campion olimpic, deși o vârstă relativ întârziată pentru unii sportivi, Juravschi a demonstrat că nu făcea parte din seria celor „fără perspectivă”, practic în toate interviurile sale el menționează că succesul îl datorează mamei sale, ce mereu l-a încurajat cu vorbe blânde.

O altă femeie ce și-a adus contribuția la perfecționarea personalității acestuia a fost Lucia, soția protagonistului. S-au căsătorit când ea avea aproape 18 iar el 26, sunt din același sat. Din spusele Luciei *compania al-coolică gorbaciovistă* nu a afectat nunta lor, aveau mult vin, tânărul soț fiind îmbrăcat în costumul de la Jocurile Olimpice de la Seul. Pentru rezultatele sportive din 1988 Juravschi a primit un apartament pe str. Ștefan Cel Mare nr.3, Chișinău. Au trei copii Nicoleta, Victor și Marc.

Steaua lui a strălucit la **Jocurile Olimpice de la Seul din 1988**, unde acesta împreună cu Reneiski au cucerit medaliile de

Surorile lui Nicolae Juravski, Elena și Galina.
Foto: Ion Valer Xenofontov, 9 septembrie 2016

aur la proba de canoe dublu, cu cursele de 500m și 1000m, un rezultat de performanță rămas în istoria sportului moldovenesc ca o moștenire greu de depășit.

Perioada anilor **1989–1991** a fost cea mai fructuoasă perioadă a carierei sale când îm-

preună cu Reneiski au câștigat aproximativ 50 de medalii de aur la regate unionale, internaționale și campionate internaționale.

A câștigat 8 medalii de aur la Campionatele Mondiale la probele de C-2 și C-4, însă în ciuda acestor rezultate unice, împreună cu Reneiski nu au fost selectați pentru a participa la Jocurile Olimpice de la Barcelona din **1992**. În același an el a fost invitat pentru a reprezenta România la Olimpiadă, unde s-a calificat în două finale olimpice, la ambele pe locul IV. A revenit în Moldova și în **1995** l-a convins pe fostul său partener Reneiski de a reprezenta țara noastră la **Jocurile Olimpice de la Atlanta 1996**, pentru prima dată ca echipă independentă. Avândul ca antrenor pe **Kirpichenko**, ambii au obținut medalie de argint în proba de C-2, 500m, aducând astfel prima medalie olimpică pentru R. Moldova, fiind decorat în septembrie 1996 de către președintele Mircea Snegur, cu Ordinul Republicii. De asemenea, Snegur a specificat că Juravski este „un tânăr dintr-o familie modestă, din satul Chircăiești, de pe malul râulețului Botna..., simbolul copilului de la țară care prin muncă, cu abnegație și stil spartan de viață poate înlătura toate barierele vieții și ajunge pe cele mai înalte culmi olimpice”.

Printre trăsăturile distinctive propice personalității lui Nicolae Juravski se numără: aptitudini și atitudini de ordin intelectual, psihomotoric, afectiv, volitiv, atitudinal și temperamental și social. Poate fi numit isteț pentru că prin inteligență a reușit să mențină relații bune cu toți, el s-a manifestat ca un canoist de elită.

Din **1997-2001** Juravski a fost ales vicepreședinte al Comitetului Național Olimpic și președinte al Asociației Naționale a Sportivilor Olimpici.

În **1999** datorită lui Juravski a fost inaugurată Aleea Olimpică și instalat monumentul din marmură pentru înveșnicirea

Anatolie Grajdî, profesorul de educație fizică al lui N. Juravski în sala sportivă. Aici s-a pus temelia primelor calități motrice și a parcurs primele lecții de coordonare a mișcărilor în calea lungă a marilor performanțe. Azi Gimnaziul „Mihai Viteazul”, s. Chircăiești. Foto: Ion Valer Xenofontov, 9 septembrie 2016

Anatolie Grajdî, profesorul de educație fizică al lui N. Juravski în sala sportivă. Aici s-a pus temelia primelor calități motrice și a parcurs primele lecții de coordonare a mișcărilor în calea lungă a marilor performanțe. Azi Gimnaziul „Mihai Viteazul”, s. Chircăiești. Foto: Ion Valer Xenofontov, 9 septembrie 2016

Описание		Нормативы	
до 100м		до 100м	
Время	Возраст	Время	Возраст
1. Косович В.	12.8	16.35	15
2. Косович В.	13.8	16.35	15
3. Косович В.	14.8	16.35	15
4. Косович В.	15.8	16.35	15
5. Косович В.	16.8	16.35	15
6. Косович В.	17.8	16.35	15
7. Косович В.	18.8	16.35	15
8. Косович В.	19.8	16.35	15
9. Косович В.	20.8	16.35	15
10. Косович В.	21.8	16.35	15

La 8 ianuarie 1979 profesorul-antrenor P. Cadnicov planifica participarea lui Nicolae Juravski la Spartachiada Unională a Elevilor din anul 1981. Sursă: arhivă privată

Programul de antrenamente (11 noiembrie 1987 – 26 septembrie 1988) al lui Nicolae Juravski înainte de ora astrală – Seul, Coreea de Sud.

Sursă: arhiva familiei Juravski

Программа	
01.11.87.	20 км. скор. 70%
02.11.87.	Тренировка 40"
03.11.87.	60 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
04.11.87.	20 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
05.11.87.	3х2000 м. с интервалом 4 мин. 20 мин.
06.11.87.	20 км. скор. 70%
07.11.87.	20 км. скор.
08.11.87.	Тренировка 40" и 2 мин. x 2 мин.
09.11.87.	30 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
10.11.87.	Личный рекорд на 200 м. 20 км. скор. 70%
11.11.87.	Личный рекорд на 20 км.
12.11.87.	30 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
13.11.87.	Тренировка 40" и 2 мин. x 2 мин.
14.11.87.	3х2000 м.
15.11.87.	30 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
16.11.87.	Личный рекорд на 200 м. 20 км. скор. 70%
17.11.87.	Личный рекорд на 20 км.
18.11.87.	30 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
19.11.87.	Личный рекорд на 200 м. 20 км. скор. 70%
20.11.87.	Личный рекорд на 20 км.
21.11.87.	30 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
22.11.87.	Личный рекорд на 200 м. 20 км. скор. 70%
23.11.87.	Личный рекорд на 20 км.
24.11.87.	30 м. с. старта, 30 м. с/х, 100 м. с/х, 250 м. с. старта
25.11.87.	Личный рекорд на 200 м. 20 км. скор. 70%
26.11.87.	Личный рекорд на 20 км.

numelor olimpicii moldoveni. Tot din 1999 și până în prezent este vicepreședinte al Federației de Caiac Canoe a Republicii Moldova.

În 2000 a fost numit șef al Delegației Republicii Moldova pentru Olimpiada de

la Sydney, a patra Olimpiadă din cariera sa și prima într-o funcție administrativă.

În 2001, Asociația Ziariștilor Sportivi din Moldova l-a desemnat „Cel mai bun sportiv al țării în secolul XX-lea”. Din 2001 până în prezent el este președintele Comitetului

„Misiunea pe viață și pe moarte” (N. Juravski) – finala olimpică la 500 m de la Atlanta, SUA, 4 august 1996. Sursă: arhiva familiei Juravski

Național Olimpic al RM, reales la 2 noiembrie 2016 pentru al cincilea mandat.

Deși în 2002 s-a retras pentru a se concentra asupra programului olimpic național, el a rămas profund implicat în evoluția sportului său favorit. A contribuit la elaborarea programului național de dezvoltare a canotajului în țară, susținând activitatea fostului său mentor Aleksandr Kirpichenko, care continuă să lucreze cu un lot de noi speranțe pentru Republica Moldova.

Din 2010 până în anul 2019 a activat ca deputat în Parlamentul Republicii Moldova.

Devenit membru al Parlamentului RM a promovat diverse planuri de dezvoltare

De la stânga: Gheorghe Andriev și Victor Reneiski, partenerii de canoe ai lui Nicolae Juravski.

Foto: Ion Valer Xenofontov, 23 septembrie 2016

a sportului moldovenesc, printre care recompensarea materială a performanțelor sportivilor.

La inițiativa sa:

- în 2002 a fost lansată sărbătoarea cultural-sportivă „Armonie Olimpică în miez de Cireșar”;
- în 2003 s-a fondat Asociația “Sportul și Femeia”;
- în 2004 a fost inaugurat Muzeul Olimpic al Moldovei;
- în 2011 a fost instituită medalia *Meritul Olimpic*;
- în 2013 a fost lansat evenimentul Olympic Fest;
- în 2016 s-a reconstruit Stadionul „Dinamo” etc.

Nicolae Juravski este sportivul moldovean ce a dat un exemplu sportului moldovenesc că prin muncă și talent poți reuși să urci trepte înalte în sportul mondial.

BIBLIOGRAFIE:

Nicolai Ambrosi, Pavel Brădescu, *Sport: mică enciclopedie*, Ediția a doua revăzută și adăugită / Responsabil de ediție Ion V. Xenofontov, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2015, 400 p.

Nicolae Juravski, dublu campion olimpic sau campionul invincibil / Acad. de Științe a Moldovei, Bibl. Șt. Centrală „Andrei Lupan” (Inst.), Centrul de Cercetări Encicl. ; ed. și coord. de proiect: Constantin Manolache ; red. șt. și coord. vol.: Boris Boguș ; resp. de ediție: Ion Valer Xenofontov, Chișinău, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2017 (496 p.

Ion Valer Xenofontov, Atribute și exponate în muzeul privat al familiei Juravski, în Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. In memoriam Gheorghe Palade (1950–2016), Ediția IV, vineri, 28 aprilie 2017. /Editor: Aurel Zancoci. Program. Rezumatele comunicărilor, Chișinău, 2017, p. 99.

Ion Valer Xenofontov, O carte a multi-lumilor campionului invincibil Nicolae Juravski. În: Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 1 (48), 2018, p. 159-160.

Barca lui Nicolae Juravschi și Victor Reneiski se află în Muzeul Olimpic al Republicii Moldova. „Înainte de competiție mă străduiam să calc cu piciorul drept în barcă și îmi făceam cruce. Victor avea alte deprinderi. El spunea: *Hu nyxa!* (Baftă! – t. n.) și trebuia să zic: *K чëпmy!* (La naiba! – t. n.). Și viceversa” (Nicolae Juravschi). Sursă: arhiva familiei Juravschi

Muzeul familiei Juravschi include circa 200 de medalii, inclusiv medaliile olimpice. Foto: Ion Valer Xenofontov, 15 septembrie 2016

Familia Juravschi (de la stânga): Nicolae, soția Lucia, fiul Marc, fiul Victor și fiica Nicoleta. Sursă: arhiva familiei Juravschi

BASARABENI ÎN ARMATA ROMÂNĂ

Ion Valer XENOFONTOV¹

BASARABENI IN THE ROMANIAN ARMY

Țăranul Gheorghe Tiron (1910–1993) din s. Cârpești, azi, rn. Cantemir, militar în Armata Română. Arhivă privată Ștefan Tiron

Frații Chirică (1921–2005) și Mihai Toderaș (din s. Logănești, azi rn. Hâncești), Alexandru (?) în armata română. Arhiva privată Ion Toderaș

Radion Celac din s. Hâjdieni, azi rn. Orhei, militar în Armata Română. Odesa, 1943. Colecția foto privată Valentin Celac

¹ Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie; cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

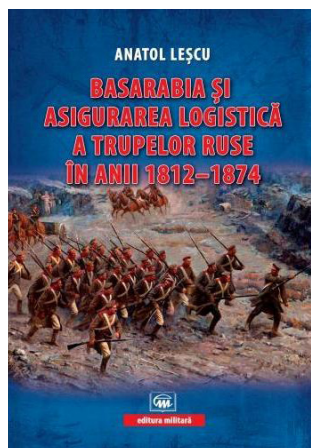
O NOUĂ DIRECȚIE DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN DOMENIUL ISTORIEI MILITARE

Daniela HADÎRCA¹

A NEW RESEARCH DIRECTION IN THE FIELD OF MILITARY HISTORY

Cercetătorul științific Anatol Leșcu creușește să aducă periodic în circuitul științific basarabeian lucrări de o acribie impresionantă. Domnia sa cu anduranță scoate la lumină evenimente, date și fapte care recompun sau contribuie la întărirea adevărului istoric. Noua sa apariție editorială „Basarabia și asigurarea logistică a trupelor ruse în anii 1812–1874” este o sursă informativă pentru publicul larg, iar pentru istorici are sorginte dublă: consultativă-orientativă și reflexivă. Structurată în șapte capitole însoțite și de concluziile de rigoare, opera este mai mult decât explicită pentru colectivitatea științifică, însă, probabil, mai anevoios perceptibilă pentru alt contingent de cititori, dat fiind limbajul doct, în același timp pretențios, pentru generațiile mai puțin studioase.

În primul capitol descoperim o amplă analiză istoriografică a rolului Basarabiei în asigurarea logistică a trupelor ruse în cadrul cronologic 1812–1874. Problema se regăsește în literatura de specialitate rusă (din epoca modernă), sovietică, rusă contemporană, română și occidentală, ceea ce oferă un spectru larg, complex și totodată diferit de cercetare a temei (pp. 17-36). Însă consider că au fost consultate puține lucrări din istoriografia românească/basarabeiană, întrucât în ultima perioadă au mai apărut studii ale unor cercetători tineri ce au tratat subiectul, deși nu atât de amănunțit ca autorul, dar în care putem găsi informații complexe, ceea ce ar putea aduce completări operei citate.

Capitolul doi oferă o imagine detaliată a structurii armatei țariste, întregită cu scheme apriate ale forțelor armate, diviziilor, brigăzilor, dar și ale serviciilor logistice pe timp de război. De asemenea, surprindem o analiză a organizării armatei țariste până la reforma din 1874, a succesorilor obținute, dar și a cauzelor declinului lent al forțelor militare ruse în comparație cu cele europene. Informația din acest capitol dovedește o contribuție organică și la studiul istoriei militare a Rusiei (pp. 37-51).

În următorul capitol, autorul descrie cum a decurs aprovizionarea cu provizii și furaje, materiale de construcție, mijloace de transport și forță de muncă a armatei ruse de către Basarabia în perioada anilor 1812–1828. Tabelele care însoțesc acest compartiment al lucrării permit o interpretare clară cum noua provincie servea ca principalul proviant pentru forțele

¹ Daniela Hadirca, cercetător științific, Bibliotecii Științifice (Institut) „A. Lupan” a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării.

țariste (pp. 53-132). Relatările autorului din capitolul cinci (pp. 133-191) despre modalitățile de dislocare a unităților militare țariste în spațiul basarabean constituie un supliment informațional însemnat pentru cititori în cunoașterea procesului de militarizare masivă și întărire a prezenței autorităților țariste în regiune. O adevărată delectare și satisfacere a curiozității personale a constituit-o subcapitolul despre relația dintre populația băștinașă și militarii ruși, fiind aduse exemple reale ale fără-delegilor trupelor dislocate, abuzurile fiind făcute nu numai de către soldații de rând, dar și de gradații superiori.

Informativ, dar în același timp critic, capitolul patru prezintă importanța Basarabiei în asigurarea logistică a teatrului de operații a războiului ruso-turc între anii 1828-1829. Autorul a analizat măsurile luate de autoritățile țariste pentru menținerea infrastructurii existente într-o stare operațională, cum ar fi construcția sau repararea podurilor din provincie (de la Otaci, Criuleni, Sculeni, Vadul lui Isac, Leca ș.a.), sarcină care, până la urmă, era pusă pe umerii autorităților locale. Prezentarea în cifre a modalității de funcționare a aprovizionării armatei cu furaje, dar și colectarea excesivă a stocurilor de alimente de la băștinași oferă o imagine detaliată a unei Basarabii cu rol de grânar pentru imperiul țarist. În ultimele subcapitole ale capitolelor patru și șase, istoricul face cunoscută o altă proble-

mă – tributul sângelui. Cu toate că populația locală era scutită de prestarea serviciului militar, unii reprezentanți ai nobilimii locale își alegeau cariera militară în trupele țariste. Din informațiile prezentate aflăm numărul ofițerilor moldoveni și statutul lor în armata țaristă, astfel dispunem de o notabilă sursă documentară pentru istoria militară moldovenească. Celelalte capitole – cinci, șase și șapte – continuă să prezinte angajamentele populației basarabene pentru întreținerea armatei țariste în timp de pace și război; perioada de cercetare se extinde cronologic până la 1874, compartimentele sunt la fel de argumentate și valoroase pentru istoria Basarabiei sub regim țarist.

Sinisfora acestei lucrări o constituie baza documentară, orientativă și critică în studierea procesului de anexare a Basarabiei de către imperiul țarist și transformarea acesteia într-un avanpost de exercitare a presiunii politice și militare în Balcani. Monografia este înainte de toate o dezbatere cuprinzătoare privind militarizarea ținutului basarabean și obligarea întreținerii unei structuri militare de către populația băștinașă, dar și o analiză a relațiilor dintre trupele dislocate în zonă și locuitori. Însă, așa cum recunoaște însuși autorul, cercetarea efectuată necesită extinderea perioadei cronologice după înfăptuirea reformei militare, pentru a avea o imagine mai largă, dar și pentru realizarea unor comparații științifice.

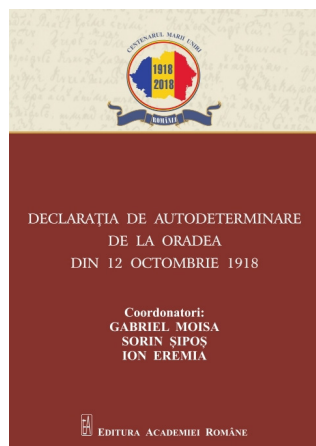
„ ... LA SPARGEREA LUMII”

Iulia MALCOCI¹

„ ... AT THE WORLD BREAKING”

În 2018, la Editura Academiei Române a apărut culegerea intitulată *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918* (coordonatori profesorii universitari Gabriel Moisa, Sorin Șipoș și Ion Eremia). Această culegere include materialele conferinței de la Oradea din 9–11 octombrie 2018, dedicată centenarului Marii Uniri și intitulată *Europa Centrală „... la spargerea lumii”*. *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918*. Organizatori au fost atât cei din Centrul de Studii Interdisciplinare din Oradea, Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca al Academiei Române, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științe ale Comunicării a Universității din Oradea, cât și Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova și Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari, Università Degli Studi di Padova, Italia.

În *Cuvânt-înainte* se menționează că anul 1918 „a cunoscut etapa decisivă a procesului de făurire a statului național unitar român” (p. 7). Unirea teritoriilor românești, ocupate de străini, a fost efectuată pe parcursul anului 1918 treptat: mai întâi Basarabia a proclamat unirea cu țara (27 martie/9 aprilie), apoi Bucovina (15/28 noiembrie) și Transilvania (1 decembrie). Acest mare eveniment istoric a fost cu puțință datorită situației create de consecințele Primului Război Mondial, când pe parcursul anilor 1917 și 1918 s-au destrămat impe-

Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918 / coord.: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Ion Eremia. București : Editura Academiei Române, 2018, 324 p. ISBN 978-973-27-3017-1 I.

riile multinaționale și mai multe popoare europene și-au declarat independența.

Un rol aparte în acest eveniment i-a revenit orașului Oradea, unde, în casa avocatului dr. Aurel Lazăr, a fost redactată Declarația de autodeterminare, prin care a fost proclamată independența românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

Pentru a demonstra că opera unirii Transilvaniei cu Regatul României nu a fost doar un act politic al elitei românești din acea regiune, ci și a satului bihorean și transilvănean care conștientiza pe deplin ceea ce se petrecea în Europa, denumirea manifestării a fost preluată dintr-o sursă autentică a timpului. Despre aceasta scrie Aurel

¹ Iulia MALCOCI, doctor în științe fizico-matematice, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, Centrul de Cercetări Enciclopedice

Chiriac de la Muzeul „Țării Crișurilor” din Oradea în lucrarea cu aceeași denumire *Europa Centrală „... la spargerea lumii”*. În timpul Primului Război Mondial și-au pierdut viața cca 42 000 de țărani transilvăneni, înrolați în armata austro-ungară, pentru mulți nefiind cunoscut locul unde s-au prăpădit. Astfel, în cimitirul satului Rieni, județul Bihor, pe o cruce cenotaf scrie: „Bara Ionu mort în bătaia cea mare la spargerea lumii – 1916” (p. 9). Într-adevăr, după război lumea „s-a spart”, o altă lume luându-i locul, iar din această lume nouă făcea parte și România.

În lucrarea Între separație confesională și unitate națională. Bisericele românești din Transilvania și Marea Unire, Ion și Cecilia Cârja de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca fac o trecere în revistă a celor două confesiuni, Biserica Ortodoxă (reactivată instituțional în a doua jumătate a secolului XVIII și cu episcopi de neam român în fruntea ei din 1810) și Biserica Unită sau Greco-Catolică, existente de la 1700 printre românii ardeleni. În opinia autorilor, „unitatea în plan bisericesc și al vieții religioase constituie liantul și fundamentul unității naționale” (p. 28), pe când „existența a două identități confesionale printre românii intracarpatici, ortodoxă și greco-catolică, a fost un factor obstructiv și deci complet nefericit pentru solidaritatea și unitatea națională românească” (p. 28). Deci, această practică de împărțire confesională vine din istorie. Nu întâmplător Rusia sovietică ne-a distrus bisericile în Basarabia, transformându-le în case de oameni bolnavi psihic, grajduri pentru vite, săli de sport, cluburi, depozite de îngrășăminte pentru lanurile colhozurilor etc., iar cei care le frecventau pe cele încă existente erau prizonieri. Și, deloc întâmplător, avem azi majoritatea bisericilor subordonate mitropoliei moscovite. Autorii trag concluzia că nu „statul a creat națiunea”, ci elemen-

tele de cultură și cele confesionale „au contribuit decisiv la construirea identității naționale. Pentru o serie de popoare din aria central-sud-estică a bătrânului continent, alături de limbă, religia sau confesiunea a funcționat ca un factor major de individualizare etnică” (p. 29). Deci, pentru a uita că suntem români-basarabeni (așa cum ne numeau V. I. Lenin și K. Marx în operele lor), sovieticii și urmașii lor bat și azi în limba și religia noastră.

Interesantă și răscolitoare este lucrarea *Femeile și războiul. Studiu de caz: femeile române din Transilvania în anii Primului Război Mondial* de Mirela Popa-Andrei de la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. De obicei, când este vorba despre război, în prim-plan apar bărbații. Autoarea combate această nedreptate, demonstrând că războiul din 1914–1918 a schimbat radical evoluția omenirii „în toate aspectele, inclusiv în privința emancipării sociale și politice a femeii” (p. 39). Istoricii din întreaga lume, după terminarea Primului Război Mondial, au studiat evenimentul, în principal din punct de vedere al politicii, jocurilor diplomatice, strategiilor și tacticilor militare. Abia după anii 1960 a început tratarea unor direcții noi privind primul conflict mondial jucat pe scena Europei (sau Marele Război, cum era numit în epocă), incluzând implicarea societății, civililor în război, inclusiv a copiilor și a femeilor. În timpul războiului, femeile devin capul familiei, îndeplinind atât muncile caracteristice lor, cât și cele bărbătești. Totodată, femeile îndeplineau muncile agricole și industriale, deveneau infirmiere și surori de caritate, săpau tranșee și alte munci cerute de condițiile de război. Această temă îmi amintește de povestirile unchiului meu Ion Bazaochi (1920–1995), invalid de gradul I, din satul Schineni, azi raionul Soroca, care a ajuns cu Armata Sovietică până la Berlin în 1945, fiind martorul instalării

drapelului Uniunii Sovietice pe Reichstag. Deseori povestea cum la acel eveniment au participat mai mulți soldați, inclusiv din Basarabia, însă Stalin a promovat un rus și un gruzin, făcându-i eroi. În Uniunea Sovietică, invalizii de război aveau anumite privilegii, uitându-se însă de vădulele și copiii celor care nu s-au întors de pe câmpurile de luptă. Unchiul Ion niciodată nu a mers la magazin să ia peste rând vreun produs, cum o făceau alți invalizi sau veterani, care aveau acest drept. Dar de fiecare dată zicea: „Cum să mă duc înaintea acestor femei care în timpul războiului au avut de suferit, de multe ori lucrând ca bărbații, îngrijind de copii, ducând gospodăria și muncile agricole”. Menționăm, că pe timpul puterii sovietice, pentru orice produs trebuia să faci coadă, chiar și pentru 2–3 kg de roșii stătea la rând ore întregi. În lucrarea amintită pot fi aflate nume de românce și fapte ale acestora, săvârșite timp de circa cinci ani de război, ca, de exemplu, despre regina Maria (1875–1938) sau activista militară Ecaterina Teodoroiu (1894–1917).

Despre soarta crudă a românilor din Serbia aflăm din lucrarea doctorului Jasmina Glišić *Serbia și românii din Serbia*. Despre populația română din Serbia de răsărit scrie în 1906 istoricul bulgar Stojan Romanski, care căuta, de fapt, date despre bulgari în această regiune. În locul bulgarilor, i-a descoperit pe români. A arătat că din cele 291 de sate, în care a studiat componența etnică, 151 sunt pur românești, iar 42 sunt cu populație mixtă. După Pacea de la Paris din 1920, românii din Serbia, cărora li se mai spunea și vlahi, au rămas nedreptățiți. Fiind loiali statului sârb, nu au educație în limba lor, slujbă bisericească sau mass-media în maternă. Serbia i-a împărțit în români și vlahi, asemănător cu locuitorii Republicii Moldova de azi, împărțiți în români și moldoveni ca și cei din Ucraina. Autoarea consideră că

România nu trebuie să renunțe la poporul român din estul Serbiei, ci să ceară pentru această populație minimul de respectare a drepturilor minorităților naționale.

Despre acțiunile României, după ce SUA, la 6 aprilie 1917, au declarat război Germaniei și au intrat în război de partea Antantei, aflăm din lucrarea *Vasile Stoica și misiunea patriotică românească în SUA (1917–1918)* de Iulian Oncescu de la Universitatea Valahia din Târgoviște. Întrucât în atenția guvernului român (Ionel I. C. Brătianu), în primăvara lui 1917, nu intrase chestiunea informării SUA privind cauza națională a românilor, la 13 aprilie 2017 a fost creată urgent o comisie alcătuită din preotul greco-catolic Vasile Lucaciu (1852–1922, personalitate politică, culturală și istorică, militant pentru drepturile românilor din Transilvania și președinte al Ligii Culturale), preotul creștin ortodox și publicistul Ion Moța (1868–1940) și diplomatul și publicistul Vasile Stoica (1889–1959, unicul care cunoștea engleza), fiind trimiși în SUA pentru a prezenta opiniei publice de acolo cauzele intrării României în războiul mondial și pentru a duce propagandă privind unirea Transilvaniei cu România, dar și pentru înrolarea voluntarilor transilvăneni din lumea nouă într-o legiune sub drapel american pentru frontul din Franța.

Cine a fost Aurel Lazăr (1872–1930), despre activitatea sa și istoria familiei sale aflăm din comunicarea prezentată de Ion Zainea de la Universitatea din Oradea. Aici vom aduce la cunoștința cititorului doar faptul că Aurel Lazăr a fost „un naționalist”. În ce consta acest calificativ? A trăit în perioada maghiarizării forțate, fiind puternic marcat atât în plan profesional, cât și public. Naționalismul său consta în două lucruri: apărarea limbii și credinței strămoșești. Spunea că limba este „viața, cultura și sufletul unui popor” (p. 74), iar folosirea limbii ca limbă liturgică este „un drept secular” (p.

74). Noi, basarabeni, cunoaștem situația, căci mulți dintre noi am trăit sub rusificarea forțată, când în orașe se închideau și școlile medii cu predarea în maternă, numită și „moldovenească”, iar în instituțiile de învățământ superior, cel puțin, disciplinele de specialitate se predau doar în limba rusă. Românii din Transilvania au avut parte de un destin asemănător cu cel al românilor basarabeni. Bun profesionist al avocaturii, Aurel Lazăr a acționat fără întârziere, punând la dispoziție locuința sa în vederea desfășurării conferinței Comitetului Executiv, la care a fost adoptată *Declarația de autodeterminare*.

Mihai Georgiță de la Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, în articolul *Atitudinea sașilor față de Marea Unire înainte de 1 decembrie 1918*, se referă la poziția luată de germanii din Transilvania în raport cu situația românilor din acea zonă. Împăratul Carol I de Habsburg, suveran al Imperiului Austro-Ungar (1916–1918), în manifestul său intitulat *Către popoarele mele credincioase*, publicat la 3/16 octombrie 1918, se referea la reorganizarea imperiului într-o federație de șase „state independente” (austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean)². De altfel, situația e similară în orice criză politică dintr-o regiune mai mică sau mai mare, cei de la cârma formațiunilor statale propunând federalizarea. Un exemplu elocvent îl reprezintă și Republica Moldova după proclamarea independenței de imperiul sovietic. Manifestul nominalizat prevedea păstrarea Transilvaniei în componența Ungariei, iar nord-vestul Bucovinei cu orașele Cernăuți, Storojineț și Siret – în Ucraina. Însă deputatul Alexandru Vaida-Voievod, la 18 octombrie, în Parlamentul din Budapesta a dat citire și a susținut cu argumente *Declarația de autodeterminare* de la

Oradea din 12 octombrie. Sașii cunoșteau bine situația românilor din Transilvania, lupta lor pentru libertate, și îi susțineau în acțiunile lor împotriva maghiarizării. Astfel, că principalele cotidiene ale sașilor din Transilvania (*Kronstädter Zeitung* din Brașov și *Siebenbürgisch-deutsches Tageblatt* din Sibiu) au publicat integral alocuțiunea lui Alexandru Vaida-Voievod. Deputatul sas, Rudolf Brandsch, la 23 octombrie, în Parlamentul din Budapesta a accentuat că politica de maghiarizare a dăunat mult și va „afecta situația germanilor din teritoriile române, slovace și sud-slave” (p. 84), pledând pentru autonomia culturală a Transilvaniei în componența Ungariei, pe când alți deputați cereau drepturi politice, administrative și bisericești pentru populația germană din Ardeal. Evenimentele acelor zile se descriu cronologic în lucrare. A urmat *declarația de independență* a Cehoslovaciei (28 octombrie), separarea de Ungaria a Croației, proclamarea Republicii Ungare (31 octombrie). Cotidienele săsești din Brașov și Sibiu, la 30 octombrie, anunță constituirea Consiliului Național Român, iar la 1 noiembrie formarea Legiunii Române la Sibiu. La 2 noiembrie a fost constituit Senatul Național Român la Cluj, la eveniment participând și un reprezentant din partea Comitetului Executiv al Consiliului Național German. A fost emisă o proclamație, întemeiată pe principiile libertății, egalității și fraternității, chemându-i pe toți românii din Transilvania să se înfrățească cu toate etniile din zonă și recunoscând acestora toate drepturile revendicate de români. *Bistritzer deutsche Zeitung* publică întreaga proclamație în numărul 47 din 15 noiembrie 1918. Au urmat mai multe propuneri privind modelul statului ungar. Teologul Nicolae Bălan, aflat la Iași, după consultări cu N. Iorga și I.I.C. Brătianu, i-a scris lui Vasile Goldiș să contacteze cu sașii și șvabii pentru a-i

determina să susțină unirea. Politicienii sași urmăreau îndeplinirea propriilor interese, așa încât din partea lor a fost trimisă la Budapesta o delegație cu revendicările națiunii săsești, totodată fiind înputernicită să discute și cu delegația română. Guvernul ungar a propus „formarea unei provincii autonome a Transilvaniei în cadrul statului ungar”. Delegația sașilor a refuzat această propunere, la fel cum refuzase mai înainte propunerile venite din partea „cercurilor naționaliste secuiești”. Mihai Georgiță concluzionează că „liderii sașilor înțelegeau faptul că inevitabil vor ajunge în statul român, dar pentru a obține mai multe avantaje nu lăsau românilor să se înțeleagă o adeziune clară și fermă”. În lucrare se descriu evenimentele, acțiunile întreprinse în zonă care au dus la evenimentul din 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia – Marea Unirea, ce cu mici încercări izolate a fost „bine primită de presa săsească și de către liderii săi”. A mai urmat o perioadă de negocieri între români și sași, până la 8 ianuarie 1919, când sașii din Transilvania au proclamat adeziunea față de unirea Transilvaniei la România.

Acțiunile românilor din Transilvania din toamna lui 1918, dar și comentariile din presa maghiară din Oradea se analizează și în lucrarea *The Conference and the Declaration of Oradea and the Following Events, in the Comments of the Hungarian Press in Oradea* de doctorul în istorie Ménesi Beáta. Desigur, presa maghiară scria că muncitorii români doresc să locuiască în Ungaria, dar să li se acorde mai multe drepturi, pe când în alineatul de mai sus am văzut că nici sașii nu doreau „o provincie autonomă în cadrul statului ungar”. Ziarele maghiare negau „zvonurile aberante” precum că românii vor să se separe și chemau la calm față de problema românească toate părțile. Dorind să pună la îndoială aspirațiile liderilor români, un

jurnalist maghiar l-a întrebat pe V. Goldiș despre nota președintelui SUA Th. W. Wilson privind „asigurarea dreptului la autodeterminare pentru toate națiunile monarhiei” (p. 108) în care nu au fost amintiți românii. V. Goldiș a răspuns că națiunilor mici le lipsește unitatea și puterea de organizare autonomă, însă problemele teritoriale ridicate de război trebuie soluționate în interesul oamenilor în cauză și că nota lui Wilson nu se referă doar la două milioane de slovaci, un milion și 800 mii de croați, dar și la cei trei milioane și jumătate de români. Fiind interviewat și Alexandru Vaida-Voevod, a răspuns: „Nota lui Wilson este în deplin acord cu punctul nostru de vedere” (p. 108). Desigur adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 a provocat nedumerire printre etnicii și jurnaliștii maghiari, care au pus speranța în Conferința de Pace de la Paris, însă aceasta a „favorizat cauza națională românească”.

Despre membrii din Budapesta ai Marului Sfat Național Român aleși în Adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 se vorbește în lucrarea cu aceeași denumire, scrisă de Maria Berényi de la Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria. Cităm: „În apropierea momentului-cheie al Centenarului – Marea Unire de la 1 Decembrie, se cuvine să rememorăm câteva repere importante ale luptei românilor pentru dreptul lor legitim la afirmarea identității naționale și la autodeterminare, într-un context ostil, generat de starea de fapt a Ardealului acelei epoci, parte a unui imperiu ce refuza să creadă în drepturile naționalităților și care se încăpățâna să spere că va supraviețui unui război mondial pe care îl declanșase. Ca să rămână vie istoria, trebuie să se vorbească și despre oameni, nu numai despre evenimente, cifre și documente. Dacă nu ar fi așa, actul Marii Uniri de la Alba Iulia din 1918 ar rămâne doar un eveniment abstract,

despre care vom vorbi cu entuziasm și patos la fiecare aniversare, dar pe care nu ni-l putem imagina” (p. 114). După terminarea Primului Război Mondial, popoarele asuprite au găsit șansa afirmării. Această șansă a fost pe deplin asumată de Iuliu Maniu la Viena și de Alexandru Vaida-Voevod la Budapesta. În lucrare găsim textul integral al Declarației de autodeterminare din 12 octombrie 1918, redactată de Vasile Goldiș și prezentată la Budapesta de A. Vaida-Voevod, care la 9 decembrie 1919 a fost numit primul premier al României Mari³. La fel, găsim și manifestul tinerimii române din 5 noiembrie 1918, prin care studențimea română s-a declarat solidară cu Consiliul Național Român și apela la toți cei cu simțământ național să dea dovadă de demnitate și să sprijine aspirația popoarelor de a-și hotărî singur soarta. La 31 noiembrie 1918, la Budapesta, s-a format Consiliul Național Român general, alcătuit „din 6 reprezentanți ai Partidului Național Român (Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad) și 6 oameni ai socialiștilor (Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu)” (p. 117), activitatea căruia a fost susținută masiv de presă. Desigur, autoritățile maghiare acționau în scopul zădărnirii ieșirii Ardealului de sub stăpânirea sa. Astfel, consilierul de legăție la Budapesta, avocatul Iuliu Mazei Câmpeanu, ridică problema ordinului dat de ministrul de război ungar prin care „erau somați soldații și ofițerii români înapoiți de pe front la vetrele lor, să depună jurământ de credință consiliilor naționale maghiare, căci numai în acest caz vor primi leafa sau solda și mai departe” (p. 119). Reprezentantul Consiliului Național Român general, dr. Ioan Erdélyi, îl nu-

mește pe căpitanul Sorescu în fruntea gărzilor românești din gările din Budapesta. În urma propagandei intense, ofițerii și soldații români ajunși la vatră au depus jurământ Consiliului Național Român. În lucrare se găsesc mai multe nume și fapte, însă se arată că „1 decembrie 1918 a reprezentat proiectul de țară al generațiilor de oameni de stat, începând cu 1848. Pentru realizarea idealului întregirii naționale, *actorii politici ai timpului și-au dat mâna și au trecut peste orice fel de interese egoiste, înguste, partizane sau de grup* (sublinierea noastră) și au reușit să refacă România în granițele ei istorice. Marea Unire din 1918 – operă colectivă a întregii suflări românești” (p. 122).

Evenimentele sociale din Ardeal sunt descrise și de Petru Weber de la Universitatea Szedet în comunicarea cu titlul *O instituție sortită eșecului: Comisariatul guvernamental maghiar de la Cluj (decembrie 1918 – ianuarie 1919)*. Este vorba atât de Comisariatul guvernamental maghiar de la Cluj, cât și de István Apáthy, numit șef al acestuia. Personalitate controversată, István Apáthy a fost elogiat de istoriografia maghiară și dezaprobat de către cea românească. La 12 decembrie 1918, la cererea lui Constantin Prezan (1861–1943), mareșal al României și erou al Primului Război Mondial, generalul francez Henri Mathias Berthelot (1861–1931) și-a dat acordul ca trupele armatei române să treacă linia de demarcație. Apáthy însă considera insuficient efectivul Gărzii Naționale Române, menținând în Cluj un efectiv militar ungar de până la opt divizii, poliția și jandarmaria. Însă grupuri violente și nedisciplinate ale soldaților secui au perturbat liniștea, fiind însoțite și de victime nevinovate. La 23 decembrie ultima unitate militară secuiască a părăsit Clujul. Apáthy, în urma unor consultări, a căzut de acord că o rezistență maghiară ar fi însemnat dispariția etniei maghiare din Transilvania.

³ Istoria Românilor, București, Editura Enciclopedică, 2015, vol. VII, tom II, p. 828-829.

Cei interesați mai pot afla din culegere despre prezența armatei române în Budapesta de la doctorandul Roland Olah de la Universitatea din Oradea în articolul intitulat *Prezența armatei române în Budapesta reflectată în documentele Consiliului de Miniștri ungar (august 1919)*, dar și despre românii prizonieri din Italia, care au refuzat să se întoarcă în România, de la Cristian Apati din articolul *Fiii rătăcitori ai României Mari: nazaritenii din Bihor (1919-1920)*. Atașatul militar al României la Roma scria la 26 ianuarie 1920 : „... în urma repatrierii Legionarilor și concentrării la Fonte d'Amore a prizonierilor de diferite naționalități, originari din ținuturile românești, mai rămăseseră la Casale d'Altamura 853 de prizonieri de naționalitate români, cari nu numai că au refuzat să se înroleze în Legiune, dar nu au voit cu nici un chip să fie repatriați în România... acești nenorociți nu cred în formarea României de astăzi, se tem de vechii lor stăpânitori și declară că vor să rămână unguri... mai toți acești oameni sunt bihoreni, o mare parte din ei fac parte din secta Nazarinenilor” (p. 146). Această acțiune a lor se datora propagandei antiromânești dusă în lagăre. Printr-un ordin al ministrului de război a fost interzisă intrarea în țară a acestora, însă în arhivele corespunzătoare au fost depistate doar 267 de nume din cele 853 raportate din Italia. O bună parte din ei s-a repatriat⁴. De exemplu, la 18 septembrie 1920 prim pretorul plasei Marghita comunica : „ ... în urma rapoartelor sosite de la secretarii comunali cea mai mare parte a prizonierilor români din Italia sunt deja acasă la vetrele lor. Cu ziua de azi am dispus ca să-i controleze strict atât secretarii, cât și jandarmeriile referitor la ținuta lor politică

și când vor observa cea mai mică agitare din partea acestora să-mi raporteze”⁵ (p. 148).

Primii patru ani de administrație românească în Ardeal sunt descriși de Cristian Culiciu în comunicarea *Consolidând Marea Unire: primii patru ani de administrație românească în Oradea (1919-1922)*, iar Marin Pop de la Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău relatează despre o personalitate marcantă din generația marii uniri – Aurel Ghilea (1890-1962). În altă lucrare găsim informație privind cazul arestării, la 19 decembrie 1925 la Haga, a trei cetățeni maghiari ce purtau asupra lor bancnote false cu valoarea de 10 milioane de franci (Mihaela Bucin, *Zece milioane de franci falși. Budapesta, 1925*).

Sunt incluse în culegere lucrări privind informații despre evenimente, personalități din epocă:

Pe urmele episodului diplomatic din cariera lui Emil Cioran, autor Lucian Jora;

Două fotografii inedite ale generalului Traian Moșoiu, autor Călin Ghemiș;

The Great Union of 1918 in the Debate of Ideas of the Elite from Bihor County in the Interwar Period, autor Gabriel Moisa;

Aniversări și sărbători locale și naționale în Oradea și Bihor (1919-1940), autor Mihai D. Drecin;

Aspecte ale receptării operei lui Mihai Eminescu în limba maghiară după anul 1918, autor Gabriela Enea Elekes;

Transilvania în cadrul scenariilor geopolitice ale perioadei 1940-1947, autor Cristian Sandache;

Aspecte privind aplicarea armistițiului cu Națiunile Unite/URSS în județul Bihor (1944-1945), autor Alina Ban.

În continuare menționăm două lucrări ale autorilor din Republica Moldova. Prima lucrare este intitulată *Două declarații de in-*

⁴ Iulian Boțoghină, Marinel Lăzărescu, Despre națiune și naționalism, patrie și patriotism în taberele Legiunii române din Italia: cazul celor „800 nazarieni”, în: Restituiri. Studii și comunicări (Sesiunea de comunicări științifice 26 iulie 2002), București, 2003, p. 67-68.

⁵ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, fond Prefectura Județului Bihor, inv. 1466, dos. 102/1920, f. 27 (alt exemplar: Idem, inv. 182, dos. 5/1919-24, 16-17). Anexa 1.

dependență adoptate în Basarabia: context istoric și consecințe de doctorul habilitat în istorie, profesorul universitar Ion Eremia de la Universitatea de Stat din Moldova. În studiu se vorbește despre formarea Republicii Democratice Moldovenești (2 decembrie 1917), Sfatul Țării creând-o în scopul de a intra în viitor „în alcătuirea Republicii Federative Democratice Rusești, ca părtași cu aceleași drepturi” (p. 255), însă la 24 ianuarie 1918 Sfatul Țării a adoptat Declarația de Independență a Republicii Democratice Moldovenești. Declarația sublinia importanța revoluției rusești din februarie 1917 în soarta Basarabiei, însă despre revoluția socialistă din octombrie nici nu amintea. Considerăm că această Declarație de independență a fost o urmare a faptului că la 13 ianuarie a aceluiași an „Rada de la Kiev a proclamat independența Ucrainei și a întrerupt toate legăturile cu Rusia” (p. 256). Să sperăm oare că și acum Ucraina va salva Republica Moldova de influența rusească? În Declarație se făcea referință la posibilitatea de unire cu alte țări, subliniindu-se două momente importante:

- posibilitatea unirii Republicii Democratice Moldovenești „cu alte țări”.
- neamestecul trupelor române în chestiunile interne ale Republicii.

Autorul aici face o consemnare nu mai puțin valoroasă: „... remarcăm un moment important, umbrat în istoriografie, dar care trebuie subliniat: inițial, trupele românești au fost invitate în Basarabia nu de Sfatul Țării, ci de generalul rus Șerbaciov, comandantul Frontului Român al trupelor ruse, care a rămas credincios Rusiei de până la 25 octombrie 1917. Așa că intrarea trupelor românești pe teritoriul Basarabiei nicidecum nu poate fi apreciată ca o invazie împotriva aliatului, așa cum scriu unii istorici din Rusia de astăzi: în perioada 25 octombrie 1917 – 27 martie 1918 Rusia bolșevică nu a fost aliatul României, unicul aliat a continuat să fie generalul Șerbaciov, care nu a acceptat

bolșevismul și puterea sovietică” (p. 257). Așadar, trupele românești nu erau tratate ca trupe de ocupație, ci „au intrat în Basarabia să apere drumurile de fer și magazinele de pâine pentru front” (p. 257), după cum argumenta generalul Șerbaciov. Această stare de lucruri a facilitat votarea de către Sfatul Țării la 27 martie 1918 a Unirii Republicii Democratice Moldovenești cu România. Soarta Basarabiei a fost de așa natură încât să mai apară o altă Declarație de Independență (27 august 1991), dar de acum a Basarabiei ciunțite. În Declarația nominalizată se subliniază faptul că înțelegerea sovieto-germană din 23 august 1939 a fost declarată nulă, iar acțiunile guvernului sovietic din 1940 ca fiind lipsite de un temei juridic real. Totuși, până în prezent nu s-a găsit voință politică pentru a se reveni la starea normală de lucruri, ci dimpotrivă, în toată perioada sovietică s-a dus o luptă acerbă de deznaționalizare și rusificare a populației autohtone prin închiderea școlilor de limbă română, prin inventarea unei „limbi moldovenești” cu alfabet chirilic, prin deportări și arestări ale celor mai buni gospodari și specialiști și prin „invitarea” specialiștilor, în principal, din Rusia, Ucraina și Belarus. S-a creat un „om nou”, care a uitat cine este și care nu-și cunoaște rădăcinile și istoria neamului. Desigur, în Declarația din 27 august s-a solicitat independența, fără a se cere „lichidarea consecințelor politico-juridice ale pactului din august 1939 și acțiunilor sovietice din 1940” (p. 261).

În lucrarea *Istorie și ideologie în RASS Moldovenească (1924–1940)*, doctorul în istorie Ion Valer Xenofontov arată că formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în 1924 cu capitala la Balta nu a avut decât „scopuri politico-propagandiste” pentru „a trata populația românească din autonomie, dar și pe cea din Basarabia, ca o națiune aparte de cea română” (p. 265). Desigur, „în paralel cu „moldovenizarea” regiunii a avut loc și un proces intens de „ucrainizare”, fenomen înlocuit, la sfârșitul

anilor 1930, cu procesul de „rusificare”, iar „la 17 ianuarie 1925, secretariatul Comitetului Moldovenesc de Partid al RASSM a decis instituirea Consiliului Institutului de Istorie al Partidului. În componența acestuia intrau I. I. Badeev, primul secretar al Comitetului Norodnic, G. I. Starîi, președintele Comitetului Revoluționar, V. I. Holostenko, H. B. Bogopolskii ș.a., șefi de secții ai Comitetului Norodnic” (p. 266–267). În 1926 a fost instituită Comisia Filologică în scopul „de a unifica limba moldovenească”. În lucrare se mai arată că la 30 decembrie 1926 „a fost constituit primul centru științific din autonomia moldovenească – Comitetul Științific Moldovenesc, organizat pe lângă Comisariatul Norodnic al Învățământului din RASSM”, iar „în documentele ulterioare ale Comitetului Științific se vorbea despre scopul instituției ca generatoare de cultură socialistă în domeniile limbii, literaturii, istoriei, etnografiei, artei etc.”. În continuare se spune că Comitetul Științific era permanent în vizorul autorităților din autonomia moldovenească, care aprecia, în mod special, realizările instituției, „în primul rând în domeniul lingvisticii moldovenești”. La ședința din 5 februarie 1929 a Biroului Comitetului Regional de Partid se discuta despre activitatea Comitetului Științific și se atenționa asupra faptului că în cadrul instituției se constata o penurie de cadre științifice calificate, lipsa de experiență a cercetătorilor în soluționarea unor probleme complexe, lipsa documentelor cu conținut literar-istoric despre Moldova, acestea fiind dispersate în centrele științifice din RSFS Rusă și RSS Ucraineană, iar Comisariatului Norodnic în Învățământ i s-a dat sarcina de a întreprinde măsuri pentru a pregăti cadrele științifice pentru RASSM în institutele de cercetare din Moscova și Kiev”. Mai departe se arată că, „în argumentarea științifică a postulatelor politico-ideologice, cercetătorii din RASS Moldovenească apelau la lucrările (memorii, discursuri politice etc.) emise de liderii politici ai timpului: I. V. Stalin, M. V. Frun-

ze, G. I. Petrovski, P. I. Postîșev, G. I. Starîi, V. Holostenko. Aceste lucrări erau considerate drept izvoare istorice, fiind utilizate în exces de angajații Comitetului Științific” (p. 270). În continuare este dată istoria Comitetului Științific, cu repressaliile ce au avut loc, cu reorganizările corespunzătoare. În încheiere autorul spune: „După cel de al Doilea Război Mondial istoricii din RSS Moldovenească au fost mobilizați pentru a forma concepția marxist-leninist-stalinistă unică de studiere a istoriei Moldovei. Drept punct de pornire în această activitate le-a servit istoriografia din RASSM de până la 1940. Cu alte cuvinte, are loc o „transnistrizare” a științei postbelice, fapt reflectat cu lux de amănunte în literatura socioumanistică profund ideologizată. În selectarea resurselor umane pentru domeniile cercetării și ideologiei, cadrele științifice de pe malul stâng al Nistrului aveau prioritate atât în scara ierarhică, cât și în „selectarea” unor teme de cercetare” (p. 273). Menționăm că în Moldova sovietică cadrele de peste Nistru aveau prioritate în toate sferele vieții (știință, educație, sănătate etc.). Nu întâmplător circula fraza „Dacă vrei să fii ministru, trebuie să fii de peste Nistru”.

Nu mai puține informații valoroase conțin comunicările *Semnificații civice și funerare în comemorările Primului Război Mondial* (autor Andi Mihalache de la Institutul de Istorie A. D. Xenopol din Iași al Academiei Române), 1918 – Oradea – Alba Iulia; *evaluări și perspective istoriografice în anii stalinismului* (autor Florin Müller de la Universitatea București) și *De la trasarea frontierei româno-maghiare după Primul Război Mondial, la soluții oferite de procesul de integrare europeană* (autor Polgár István de la Universitatea din Oradea).

Consider că această culegere va fi utilă pentru mai multe generații de istorici, și nu numai, ducând la noi cercetări ale evenimentelor istorice și trasări de noi concluzii în baza faptelor și documentelor istorice depistate.

Revista Militară

Studii de securitate și apărare. Publicație științifică. Nr. 2 (20)/2018

Fondator: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Lector: Vitalie ȚURCANU

Redactor tehnic: Nicoleta BOGDAN

Coperta, design, procesare computerizată și pre-press: Valeriu OPREA, Nicoleta BOGDAN